

МОНГОЛ УЛСЫН
ЗАСГИЙН ГАЗАР
ХУУЛЬ ЗҮЙ,
ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМ

ДОТООД ХЭРГИЙН
ИХ СУРГУУЛЬ

**МОНГОЛ УЛС ДАХЬ
ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН
ШИНЭТГЭЛИЙН ЯВЦ,
ТУЛГАМДАЖ БҮЙ АСУУДАЛ
ОЛОН УЛСЫН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ
ХУРЛЫН ЭМХЭТГЭЛ**

Улаанбаатар хот
2021 он

МОНГОЛ УЛСЫН
ЗАСГИЙН ГАЗАР
MINISTRY OF JUSTICE
AND HOME AFFAIRS

УЛСЫН Дотоод Хэргийн Их Сургууль
UNIVERSITY OF
INTERNAL AFFAIRS

MONGOLIA: THE PROCESS OF PRIVATE LAW REFORM AND ITS CHALLENGES

International Conference

Ulaanbaatar
2021

Хянасан: Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Олон улсын гэрээ, хамтын ажиллагааны газрын дарга Т.Бат-Өлзий
Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээ эрхэлсэн дэд захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа О.Зоригт

Эмхэтгэсэн: Хууль зүйн доктор, дэд профессор Б.Мөнхдорж
Хууль зүйн докторант Э.Дашгаадан

Орчуулга хянасан: Хууль зүйн доктор, дэд профессор Ш.Чулуунбат

Цаасны хэмжээ: В5 (176x250)

Хэвлэсэн он, сар: 2022.03.10

Хэвлэсэн тоо: 300

Хэвлэлийн эхийг “Мөнхийн үсэг” ХХК-д бэлтгэж хэвлэв.

АГУУЛГА

ӨМНӨХ ҮГ	8
Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Х.Нямбаатарын хурлыг нээж хэлсэн үг	10
Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн, Хууль зүйн байнгын хорооны дарга С.Бямбацогтын хурлын нээлтэд хэлсэн үг	13

ИЛТГЭЛҮҮД

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ: СОРИЛТ БА БОЛОМЖ	18
Хишгээгийн Нямбаатар Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд	
ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА: МОНГОЛ УЛСАД ХАМААРАХ АСУУДАЛ	30
Броди Варрен Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын атташе бөгөөд Нарийн бичгийн дарга нарын газрын хуулийн ахлах ажилтан	
МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН СУДАЛГАА БА ЭРХ ЗҮЙН ДИНАМИК: ЧИГ ХАНДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ	48
Батболдын Амарсанаа Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал, хууль зүйн доктор, профессор	
ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ БА ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ АЖИЛЛАГАА	62
Пунцагийн Золзаяа Улсын Дээд шүүхийн шүүгч	
БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛСАД ДИЖИТАЛ ХЭЛБЭРЭЭР ШҮҮХЭД МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭЖ БУЙ АСУУДАЛ	71
Пак Жон Вон Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Күүкмений Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор	

- БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛСЫН ИРГЭНИЙ ХУУЛЬ
ТОГТООМЖИЙН ШИНЭЧЛЭЛ: ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ БА
ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА** 80
Горячева Елена Васильевна
Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Хууль тогтоомж, эрх зүйн
мэдээллийн институтын тэргүүлэх судлаач, доктор
- МОНГОЛ УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ТОГТОЛЦООНЫ БҮХЭЛЛЭГ
(НЭГДМЭЛ) БАЙДЛЫГ ХАНГАХ НЬ** 93
Содовсүрэнгийн Нарангэрэл
Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын зөвлөх, Монгол Улсын Төрийн
шагналт, Шинжлэх ухааны гавъяат зүтгэлтэн, Академич, Монгол
Улсын Их Сургуулийн Эмерит профессор
- МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХӨГЖИЛ,
БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АСУУДАЛ** 111
Энх-Амгалангийн Байгал
Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн дэд
профессор, хууль зүйн доктор
- ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС ДАХЬ НИЙГЭМД ТУСТАЙ АЖ АХУЙН
ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЭРХЛЭЛТ БА ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ** 125
Ульяна Борисовна Филатова
Оросын Холбооны Улсын Эрхүүгийн Улсын Их Сургуулийн Хууль
зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор
- ЯПОН УЛСЫН АРИЛЖААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ХӨГЖИЛ, ТҮҮНИЙ БАЙР
СУУРЬ БА ОНОЛЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ** 134
Токүмото Минору
Япон Улсын Кюшүгийн Их Сургуулийн Хуулийн сургуулийн дэд
захирал, профессор, хууль зүйн доктор
- ОЛОН УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ ЭРХ ЗҮЙН КОМИСС БОЛОН
ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙГ УЯЛДУУЛАХЫН АШИГ ТУС** 146
Атида Коминдр
Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн
комиссын Ази Номхон далайн бүсийн төвийн дарга
- ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭР, АЖ АХУЙН НЭГЖҮҮДИЙН
ТӨЛБӨРИЙН ЧАДВАРГҮЙ БАЙДАЛД ЭРХ ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААР ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖҮҮД** 155
Ли Янг Ин
Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн
комиссын хуульч

ХЯЛБАРШУУЛСАН АРБИТРЫН ТАЛААРХ ЗОХИЦУУЛАЛТ	163
Ли Жай Сүн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын хуульч	
ШҮҮХИЙН ЦАХИМЖУУЛАЛТ	169
Эрик Хилгендорф Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Вюрцбург хотын Юлиус- Максимилианы Их Сургуулийн профессор, философийн доктор, хууль зүйн доктор	
ЗӨВЛӨМЖ	179

CONTENT

FOREWORD	8
Opening statement by Mr. Nyambaatar Khishgee The Minister for Justice and Home Affairs, The Member of the Parliament and Member of the Cabinet of Mongolia	10
Greetings by Mr. Byambatsogt Sandag The Member of the Parliament and Chairman of the Standing Committee of Legal Affairs, the Parliament of Mongolia	13
PRESENTATIONS	
PRIVATE LAW REFORM IN MONGOLIA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES Mr. Nyambaatar Khishgee The Minister for Justice and Home Affairs, The Member of the Parliament and Member of the Cabinet of Mongolia	18
LIVING IN A GLOBAL WORLD: THE HAGUE CONFERENCE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW, ITS WORK & ITS RELEVANCE FOR MONGOLIA Mr. Brody Warren Attache to the Secretary General and Senior Legal Officer at the Permanent Bureau of the Hague Conference on Private International Law	30
RESEARCH ON PRIVATE LAW AND LEGAL DYNAMICS IN MONGOLIA: INQUIRING THE FUTURE Mr. Amarsanaa Batbold Dean of School of Law, National University of Mongolia, Prof, LL.D	48
PRIVATE LAW REFORM AND CIVIL PROCEEDING Ms. Zolzaya Puntsag Justice, Supreme Court of Mongolia	62
THE ELECTRONIC LITIGATION SYSTEM OF KOREAN COURTS Mr. Jeong Won Park Director of College of Law, Kookmin University, Korea, Prof, Ph.D	71
MODERNIZATION OF THE CIVIL LEGISLATION OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT Ms. Goriacheva Elena Vasilievna Leading researcher, Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Ph.D	80

ENSURING THE INTEGRITY OF THE LEGAL SYSTEM OF THE LEGAL OF MONGOLIA	93
Mr. Narangerel Sodovsuren Advisor to the Minister for Justice and Home Affairs of Mongolia, State Prize Laureate of Mongolia, Merit Scientist, Academician, Emeritus Professor of the National University of Mongolia	
DEVELOPMENT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW IN MONGOLIA, SOME ISSUES TO FURTHER IMPROVEMENT	111
Ms. Baigal Enkh-Angalan Associate Professor, School of Law, National University of Mongolia, Ph.D	
SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND PRIVATE LAW REFORM IN RUSSIA	125
Ms. Uliana Borisovna Filatova Professor, Law Institute of the Irkutsk State University, Russia, Ph.D	
COMMERCIAL LAW DEVELOPMENT IN JAPAN: THE POSITION OF COMMERCIAL LAW AND IT'S THEORETICAL ISSUES	134
Mr. Minoru Tokumoto Professor, Vice Dean of Graduate School of Law, Kyushu University, Japan, LL.D	
UNCITRAL AND THE BENEFITS OF LEGAL HARMONIZATION	146
Ms. Athita Komindr Head, The United Nations Commission on International Trade Law, Regional Centre for Asia and the Pacific	
LEGISLATIVE RECOMMENDATIONS ON INSOLVENCY OF MICRO- AND SMALL ENTERPRISES	155
Ms. Yanying Li Legal Officer, The United Nations Commission on International Trade Law	
UNCITRAL EXPEDITED ARBITRATION RULES	163
Mr. Jae Sung Lee Legal Officer, The United Nations Commission on International Trade Law	
DIGITISATION OF THE JUDICIARY	169
Mr. Eric Hilgendorf Dean of Law Faculty, Julius-Maximilians University, Würzburg, Germany, Prof, Dr, Dr.	
RECOMMENDATION	179

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсад орчин цагийн хууль зүйн алба үүсэж хөгжсөний 110 жилийн ойг тохиолдуулан Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо, Дотоод хэргийн их сургуультай хамтран “Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр амжилттай зохион байгуулсан билээ.

Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлаар Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлд тулгарч буй сорилт, боломжууд, хувийн эрх зүйн судалгаа, олон улсын хувийн эрх зүйн хөгжил болон иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлууд, Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын үйл ажиллагаанд Монгол Улсын оролцох боломж, гадаад улс орнуудын иргэний хууль тогтоомжийн шинэчлэл, хандлага, арилжааны эрх зүйн хөгжил, дижитал хэлбэрээр шүүхэд маргаан шийдвэрлэж буй асуудал, дампуурлын эрх зүй, хялбаршуулсан арбитрын талаарх зохицуулалт, шүүхийн цахимжуулалт зэрэг асуудлыг хөндсөн нийт 14 илтгэлийг хэлэлцэж, санал бодлоо солилцлоо.

Уг олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд дотоод, гадаадын эрдэмтэн, судлаачид болон хувийн эрх зүйн салбарын мэргэжлийн холбоод, хууль зүйн их, дээд сургуулийн 120 гаруй багш, зочид төлөөлөгчид оролцсон бөгөөд цахимаар 300 гаруй эрдэмтэн, судлаач, төрийн байгууллагуудын албан тушаалтнууд оролцсон болно.

Хуралд оролцогсод энэхүү хурал нь эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц, үр дүнг нэгтгэн дүгнэх, хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлэх, хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох, гадаад улс орнуудын эрх зүйн шинэтгэлийн сайн туршлагаас суралцах, нэвтрүүлэх чухал ач холбогдолтой, үр дүнтэй хурал боллоо гэдгийг онцолж, сэтгэл хангалуун байгаагаар илэрхийлж байв. Олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд биечлэн болон цахимаар оролцсон эрхэм хүндэт зочид, төлөөлөгчид, эрдэмтэн, судлаачдад талархсанаа илэрхийлье.

Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлаар хэлэлцсэн илтгэлүүдийг эмхэтгэн, хэвлэмэл болон цахим хэлбэрээр олон нийтийн хүртээл болгож байна.

Хурлын үеэр өрнөсөн хэлэлцүүлэг болон илтгэлүүдээс дэвшүүлсэн санал, шүүмжийг үндэслэн хувийн эрх зүйн хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хувийн эрх зүйн сургалт, боловсролыг дээшлүүлэх, олон улсын хувийн эрх зүйн асуудлаар олон улсын байгууллага, бусад

улстай хамтран ажиллах зэрэг чиглэл бүхий зөвлөмж гаргасан ба уг зөвлөмж нь цаашид Монгол Улсад хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг гүнзгийрүүлэх, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл баримжаа болно гэдэгт найдаж байна.

ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМНЫ
ТӨРИЙН НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА

П.САЙНЗОРИГ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ГИШҮҮН, ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН САЙД Х.НЯМБААТАРЫН ХУРЛЫГ НЭЭЖ ХЭЛСЭН ҮГ

Олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд хүрэлцэн ирсэн болон цахимаар оролцож байгаа эрхэм хүндэт зочид, төлөөлөгчид, эрдэмтэн судлаачид та бүхний энэ өдрийн амар амгаланг айлтган мэндчилж, Монгол Улсад орчин цагийн хууль зүйн алба үүсэж хөгжсөний түүхт 110 жилийн ойн баярын мэндийг өргөн дэвшүүлье.

Эдүгээгээс 110 жилийн өмнө Монгол оронд өрнөсөн үндэсний эрх чөлөөний хувьсгалын үр дүнд Монгол Улс тусгаар тогтнолоо сэргээн мандуулж, Олноо өргөгдсөн Богд Хаант Монгол Улсын Засгийн газрын анхны таван яам үүсэн байгуулагдаж байсан түүхтэй.

Тэр үед төрийн тулгуур таван яамны нэг болж Шүүх Таслах Хэргийг Бүгд Захиран Шийтгэгч Яам нэртэй байгуулагдаж байсан Хууль зүй, дотоод хэргийн яам 110 жилийн түүхэн хөгжлийнхөө хугацаанд улс орны тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, дотоод аюулгүй байдлыг бататган бэхжүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, нийгмийн харилцааг зохицуулагч гол хүчин зүйл болох хууль тогтоомж, эрх зүйн тогтолцоог боловсронгуй болгох, хөгжүүлэх үндсэн чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлж, Монгол Улсын хөгжил дэвшилд жинтэй хувь нэмэр оруулж ирснийг тэмдэглэн хэлэхэд таатай байна.

Манай улсын эрх зүйн тогтолцооны өнгөрсөн 110 жилийн түүхийг Богд хаант Монгол Улсын буюу 1911-1921 оны үе, социалист Монгол Улсын буюу 1921-1990 оны үе, Монгол Улс ардчилал, зах зээлийн харилцаанд шилжсэнээс өнөөг хүртэлх үе буюу 1990-2021 оны үе гэж үечлэн авч үзэх боломжтой юм.

1911 онд Монгол Улс тусгаар тогтнолоо тунхаглан зарласан нь монголчуудын төрт ёсны уламжлал, үндэсний соёл, бахархал, эрх зүйн сэтгэлгээ сэргэхэд үнэлж баршгүй чухал нөлөө үзүүлсэн бөгөөд Манжийн үеийн хуулийг халж, шинэ улсын хууль цаазыг боловсруулж мөрдөх явдал шинэ тутам байгуулагдсан төрийн хамгийн тулгамдсан асуудал болж байсныг түүхэн эх сурвалжууд гэрчилдэг. 1911 оноос 1917 оны 4 сар хүртэлх хугацаанд хааны зарлигаар тогтоосон хууль цаазын шинжтэй 63 бичиг бүртгэгдэж байсан түүхэн баримт бий.

Богд хаан номч мэргэн хүмүүст даалгавар өгч Америк, Япон, Европын зарим орны Үндсэн хуулийн эх сурвалжийг судлуулж байснаас үзвэл тухайн үед барууны буюу Өрнийн эрх зүйн үзэл, сэтгэлгээ, соёлыг

нэвтрүүлэх, хөгжилтэй орнуудын жишгээр Үндсэн хуулийн төрийн байгуулал тогтоохыг эрмэлзэж байжээ гэж дүгнэж болно.

1921-1990 оны үе буюу социалист Монгол Улсын үеийн эрх зүйн тогтолцоо 1917 оны Оросын октябрийн хувьсгалаас хойш бий болсон төрийн (социалист) өмчийг дээдлэн хамгаалсан, коммунист үзэл сурталд суурилсан улс төрийн байгууллыг тогтоосон, нийтийн болон хувийн эрх зүйн зааг ялгааг үгүйсгэсэн, эрх зүйг коммунист нийгэм байгуулах гол хүч хэрэгсэл болгох үзэл баримтлал бүхий социалист эрх зүйн бүлийн нийтлэг жишгийн хүрээнд бүрэлдэн бий болж, үйлчилж байсан бол 1990 онд Монгол Улс ардчилал, чөлөөт зах зээлийн замыг сонгож, нийгмийн эрс, том шилжилт хийснээс хойш манай улсад ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш эрх, өмчлөх эрхийг дээдэлж, өмчийн олон хэлбэр, олон намын тогтолцоог хүлээн зөвшөөрсөн эрх зүйн тогтолцоо бий болон хөгжиж байна.

Аливаа улсын эрх зүйн тогтолцоо нийгмийн хөгжлөө даган шинэчлэгдэж байдаг зүй тогтолтой. Өөрөөр хэлбэл, эрх зүйн шинэчлэл тасралтгүй явагддаг процесс гэж хэлж болно.

Өнөөдөр бид аж үйлдвэрийн IV хувьсгал, цахим хөгжил, тоон хувьслын үед амьдарч, залуу үе маань “digitalhuman” хүн болон төлөвшиж байна. Энэ байдлыг мэдээллийг маш хурдан боловсруулж, олон ажлыг зэрэг амжуулж чаддаг, бие даасан байдлыг эрхэмлэж, бүх зүйлд дахин давтагдашгүй байдлыг эрэлхийлдэг, энтерпренерлэг Z үеийнхэн дээр тодорхой харж болно. Тоон орон зайд тоон иргэн, тоон сургууль, тоон мөнгө, тоон эдийн засаг бий болж, хиймэл оюун ухааны эрин үе ойртож байна. Энэ бүхэн дэлхийн улс орнуудын нийгэм, эдийн засаг, төр, эрх зүйн тогтолцоонд шийдвэрлэх нөлөө үзүүлэх боллоо. Монгол Улс ч энэ зүй тогтол, хөгжлийн шинэ эринээс ангид байж чадахгүй.

Цахим хөгжлийн үр дүнд цахимаар мөрдөн шалгах, гэм бурууг цахимаар тогтоох, цахимаар шүүн таслах, хэрэг, маргааныг хиймэл оюун ухаан шийдвэрлэх цаг үе ирж байна.

Үүнийг дагаад эрх зүйн үзэл баримтлал, сэтгэлгээ, эрх зүйн онолын зарим суурь ойлголт, эрх зүйн тогтолцоо эрс өөрчлөгдөх нь ойлгомжтой.

Манай улсын хувийн эрх зүйн салбарын тухайд дорвитой шинэчлэл хийж, илүү боловсронгуй болгох, арилжааны эрх зүйн орчныг сайжруулах, олон улсын хувийн эрх зүйг хөгжүүлж, хөгжингүй орнуудын жишигт хүргэх, шүүхийн үйл ажиллагааг цахимжуулах, хэрэг маргааныг шуурхай шийдвэрлэдэг болгох, бизнесийн ёс зүй, гэрээний болон санхүүгийн сахилга батыг сайжруулах, хуульчдыг мэргэшүүлэх, хууль зүйн бүх шатны

сургалтын чанар, үр дүнг дээшлүүлэх зэрэг олон асуудал шийдлээ хүлээж байна. Зарим талаар бид бүс нутгийн болон дэлхийн өндөр хөгжилтэй орнуудаас ихээхэн хоцорч яваагаа ч хүлээн зөвшөөрөх ёстой.

Тиймээс ч бид ойрын хугацаанд хувийн эрх зүйн шинэтгэлд голлон анхаарч ажиллахаар төлөвлөж, “Эрх зүйн шинэтгэл-2” хөтөлбөрийг боловсруулсан. Бид энэхүү шинэтгэлийг хүн төрөлхтний нийтлэг үнэт зүйл болсон хүний эрх, эрх чөлөө, ардчиллын үзэл баримтлалд тулгуурлан, монгол улсын эрх зүйн соёл, уламжлалыг хадгалан, шинэ үеийнхний зан, сэтгэхүйн онцлогт нийцүүлэн, хөгжингүй орнуудын жишиг, туршлагыг харгалзан цогц байдлаар, үр дүнтэй явуулах болно.

Энэ удаагийн олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын сэдвийг дээр дурдсан нөхцөл байдалтай уялдуулан сонгон авсан гэдгийг хэлье.

Ингээд бидний урилгыг хүлээн авч хүрэлцэн ирсэн, цахимаар оролцож буй нийт хүндэт зочид, эрдэмтэн судлаачдадаа болон үе үеийн сайд нар, ахмад ажилтнууддаа дахин баярын мэнд дэвшүүлж, талархал илэрхийлье.

Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал нээснийг мэдэгдэж, хурлын ажиллагаанд амжилт хүсье.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН, ХУУЛЬ ЗҮЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА С.БЯМБАЦОГТЫН ХУРЛЫН НЭЭЛТЭД ХЭЛСЭН ҮГ

Эрхэм хүндэт зочид оо

Эрхэм хүндэт эрдэмтэн, судлаачид аа

Та бүхэнд энэ өдрийн мэнд хүргэе!

Юуны өмнө Монгол Улсын эрх зүйн салбарыг хөгжүүлэх үйлсэд мэдлэг оюун, авьяас билэг, хөдөлмөр бүтээлээ зориулан хүчин зүтгэж ирсэн ахмадууд, үе үеийн сайд нар, одоо ажиллаж буй ажилтан, албан хаагчид, эрдэмтэн, судлаачдадаа болон тус хуралд уригдан оролцож байгаа гадаад, дотоодын хүндэт зочид та бүхэнд Монгол Улсад орчин цагийн хууль зүйн алба үүсэж хөгжсөний 110 жилийн ойн баярын мэндийг Монгол Улсын Их Хурал, Хууль зүйн байнгын хорооны нэрийн өмнөөс болон хувиасаа өргөн дэвшүүлье.

Баганагүйгээр гэр оршин тогтнох боломжгүйтэй адил нийтийн болон хувийн эрх зүйн тэнцвэр, шинэчлэлгүйгээр хуулийн засаглал оршин тогтнох боломжгүй юм. Ийм ч учраас эрх зүйн шинэтгэлээс хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг ангид авч үзэх аргагүй билээ. Өнөөдөр бид нэг талаас хуулийн засаглал, нөгөө талаас эдийн засгийн тусгаар тогтнолын талаар онцгойлон ярьж байна. Тэгвэл хараат бус эдийн засгийг тогтоох эрх зүйн чухал үндэс нь чухамдаа хувийн эрх зүй гэж би хувьдаа ойлгодог.

Эдийн засаг, арилжаа, бизнесийн үйл ажиллагаанд хуулиар дэгээ тавьж, төрийн албан хаагч өөрийн чиг үүргээ гүйцэтгэхдээ хүнд суртал гаргадаг биш харин дэмжин хөгжүүлдэг байхад хувийн эрх зүйн шинэтгэл онцгой үр нөлөөтэй.

Одоогоос 20 гаруй жилийн өмнө буюу 1998 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлаас “Монгол Улсын эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөр 1”-ийг батлан хэрэгжүүлсэн нь Монгол Улс ардчилал, зах зээлийн эдийн засагт шилжин хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэх Үндсэн хуульд тунхагласан зарчим, зорилгыг биелүүлэхэд төрийн бүх шатны байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, улс төр, нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшлийг хангах эрх зүйн үндэс, таатай орчинг бүрдүүлэх суурь нөхцөл бүрдсэн юм.

Тус хөтөлбөрт хувийн эрх зүйн харилцааны амин сүнс болсон Иргэний хуулийг нийгмийн тодорхой харилцааг зохицуулах чиглэлээр иж бүрэн шинэчлэхээр тусгасантай холбогдуулан Улсын Их Хурлаас 2002 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдөр Иргэний хуулийг шинэчлэн баталснаас хойш багагүй хугацааг өнгөрүүлээд байна.

Иргэний хууль нь өнгөрсөн хугацаанд иргэний эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын эрх тэгш, бие даасан байдал, өмчийн халдашгүй байдал, гэрээний эрх чөлөө, талуудын эрх, үүргийн тэнцвэрт байдал зэрэг олон асуудлын тайлал байж, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэхэд баримтлах зохицуулалт болж байгаа хэдий ч өдөр бүр өөрчлөн шинэчлэгдэж байгаа харилцаа, техник, технологийн дэвшил, хүний ухамсарт хүчин зүйлээс давсан давагдашгүй хүчин зүйлийн нөлөөллийг нарийн тодорхой зохицуулах шаардлагатай гэдгийг улам тодорхой харуулсаар байна.

Бид дэлхий нийтэд үүсээд байгаа коронавируст халдвар (ковид 19)-ын цар тахлын нэн амаргүй орчинд ажил, амьдралаа зохицуулан бараг 3 жилийн нүүр үзээд байна. Энэ хугацаанд иргэд, аж ахуйн нэгжийн амьжиргаа, бизнесийн үйл ажиллагаа доголдож ашиг орлого буурсан төдийгүй энэ нь нөгөө талдаа банк, санхүүгийн байгууллагатай байгуулсан гэрээгээр хүлээсэн үүргээ зохих ёсоор биелүүлэх боломжгүйд хүрч үүргийн гүйцэтгэлийн зөрчилд орсоор байгаа нь энэ харилцааг нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай гэдгийг нотлон харуулж байгаа тод жишээ юм.

Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсныг Та бүхэн тодхон санаж байгаа.

Тус өөрчлөлтөөр Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байхаар заасан бөгөөд Үндсэн хуулийн энэ үзэл баримтлалын хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ыг баталсан. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улс, Монголын төр ирээдүйн 30 жилийнхээ тоглоомын дүрмийг тодорхойлсон.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод заасан үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, хүний хөгжил, амьдралын чанар, дундаж давхарга, эдийн засаг, засаглал, ногоон хөгжил, амар тайван, аюулгүй нийгэм, бүс орон нутгийн хөгжил, Улаанбаатар ба дагуул хотын хөгжлийн зорилтын хүрээнд хувийн эрх зүйн шинэтгэл явагдах болно.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдөр “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийг баталсан бөгөөд эх газрын эрх зүйн бүлийн хэв шинж, философид суурилсан Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхолд нийцсэн, хүний эрхийг дээдэлсэн, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн урт хугацааны “Эрх зүйн шинэтгэл II” арга хэмжээг боловсруулж, хэрэгжүүлэх талаар тодорхой зохицуулсан.

Аливаа эрх зүйн шинэтгэл нь өмнөх алдаа дутагдлаа зассан, иргэдийн амьдралд шууд болон дам утгаараа үр өгөөжөө өгөх зохицуулалт орсноор жинхэнэ утгаараа эрх зүйн шинэтгэл болох учиртай төдийгүй улс орны нийгэм, эдийн засаг, хөгжлийн чухал суурийг бүрдүүлэх нэг гол хүчин зүйл болох ёстой.

Улсын Их Хурлаас 2021 оны 01 дүгээр сарын 22-ны өдөр “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийг” баталсан бөгөөд шүүхийн урьдчилан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг нарийвчлах, оновчтой механизмыг бүрдүүлэх, үндэслэл, журмыг тодорхой болгох, арилжаа эрхлэгчид хоорондын маргаан шийдвэрлэх болон бага үнийн дүнтэй хэрэг хянан шийдвэрлэх процессыг хөнгөвчлөх, олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн цахим орчинд хийгдсэн гэрээ, хэлцлийг шүүхэд нотлох баримтаар тооцох гэх мэт олон зорилгын хүрээнд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх хуулийг шинэчлэн боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт үүрэг болгосон.

Бизнес эрхлэгчдийн хоорондын харилцаанд баримтлах онцлог зарчим болон зарим гэрээ, хэлцлийг Иргэний хуулиас ялгаатай зохицуулах, цахим хэлбэрээр гэрээ, хэлцэл хийх, арилжааны нэр ашиглах зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, гэрээний талуудын итгэлцлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор арилжаа эрхлэгчийн зарим мэдээллийг нээлттэй болгох, хууль тогтоомжоос гадна бизнес эрхлэгчдийн хооронд тогтсон заншлын хэм хэмжээг шүүх илүү өргөн хүрээнд хэрэглэх боломжийг бүрдүүлэх, хэрэглэгчийн эрхийг бодитой хамгаалах үүднээс гэрээнд өөрийн саналаа тусгах боломжийг бий болгох, гэрээний стандарт нөхцөлд тавигдах шаардлагыг нарийвчлан тогтоох гэх мэт харилцааг зохицуулсан Арилжааны тухай болон Хэрэглэгчийн гэрээний тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт үүрэг болгосон.

Бас нэг тулгамдаад байгаа асуудал бол гэр бүлийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал юм. Манай улс 1999 онд Гэр бүлийн тухай хуулийг баталснаас хойш бодлогын шинэчлэлийг харахан хийгээгүй байна. Сүүлийн жилүүдэд гэр бүл салалт нэмэгдэх хандлагатай болсон талаар эрдэмтэн, судлаачдын судалгаа, тоо баримт гарсаар байгааг Та бүхэн мэдэж байгаа. Гэр бүл салалтаас шалтгаалан хамгийн их хохирдог хохирогч нь хүүхэд байдаг. Гэрлэлт нь хэдийгээр сайн дурын үндсэн дээр бий болдог ч гэр бүлийн харилцаанаас үүсэх үүрэг, хариуцлага, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг төрийн бодлогоор зохицуулах нь зүйн хэрэг юм. Иймд энэ шинэчлэлийг бид хийх ёстой.

Ром-Германы болон Англо-Саксоны эрх зүйн бүлүүд өөр хоорондоо уялдахгүй юм шиг ойлголт, сэтгэлгээ байсан хэдий ч хүн төрөлхтний даяаршлын нөлөөн дор эрх зүйн бүлүүд нэгдэн нягтарч, харилцан шүтэлцээнд орших үйл явцаар орчин цагийн эрх зүйн хөгжлийн ерөнхий чиг хандлага тодорхойлогдох боллоо.

Ийнхүү даяаршлын болон хувийн эрх зүйн хамаарлын зүй тогтол, хүчин зүйлийг харгалзан үзэж, эрх зүйн даяаршлын сөрөг үр дагаврыг багасгаж чадсанаар үндэсний эрх зүйн тогтолцооны тогтвортой, найдвартай байдлыг хангах боломж бүрдэнэ. Бид хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлж, эрх зүйн энэ салбарыг хөгжүүлэхэд гадаад улс орнуудын тэргүүн туршлагыг өөрийн орны уламжлал, эрх зүйн соёл ухамсарт шингээн буулгах шаардлага байгааг онцлон тэмдэглэхийг хүсэж байна.

Хувийн эрх зүй түүн дотроо бизнесийн харилцаан дахь төрийн оролцоо зохицуулалтыг зохистой түвшинд байлгах, харилцаанд оролцогчдын үүрэг хариуцлагыг тодорхой зохицуулах, иргэний эрх зүйн харилцааг зохицуулах эх сурвалжуудын тогтолцоог өөрчлөх алхмыг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Өнөөдрийн олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал нь цаг үеэ олсон төдийгүй хувийн эрх зүйн тулгамдсан асуудлыг олон талаас нь шүүн тунгааж үнэн зөв, бодитоор дүгнэн хэлэлцэж, Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлэх, хөгжүүлэх гарц, арга замыг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой, үнэтэй санал, дүгнэлт гаргана гэдэгт миний бие эргэлзэхгүй байна.

Эцэст нь хэлэхэд аливаа шинэтгэл нь улс орон, иргэдийн ахуй амьдралд бодитой үр өгөөжөө өгч байж гэмээнэ жинхэнэ эрх зүйн шинэтгэл болно гэдгийг онцлон тэмдэглэхийг хүсэж байна.

Хурлын үйл ажиллагаанд амжилт хүсье.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

ИЛТГЭЛҮҮД

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ: СОРИЛТ БА БОЛОМЖ

PRIVATE LAW REFORM IN MONGOLIA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Хишгээгийн Нямбаатар

Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн,
Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд

Mr. Nyambaatar Khishgee

The Minister for Justice and Home Affairs,
The Member of the Parliament and Member of the Cabinet of
Mongolia

Хураангуй:

Энэхүү илтгэлд Монгол Улсад 2002 оноос хойш 20 орчим жил дорвитой хэлэлцэж яригдаагүй хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц, тулгамдаж буй асуудал, сорилт, хөгжлийн чиг хандлага, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны баримталж байгаа бодлого, байр суурийг тусгасан байна.

Түлхүүр үгс: Хувийн эрх зүй, арилжааны эрх зүй, технологи, хүний нөөц.

Abstract:

This study explains the policies and positions of the Ministry of Justice and Home Affairs on the process of private law reform in Mongolia, which has not been discussed for nearly 20 years since 2002, and its complexity, challenges, and future trends.

Keywords: Private law, commercial law, technology, human resource.

Энд хуран цугласан эрхэм зочид, төлөөлөгч, оролцогч та бүхний энэ өдрийн амар амгаланг айлтгахын ялдамд бидний урилгыг хүлээн авч, Монгол Улсад орчин цагийн хууль зүйн алба үүсэж хөгжсөний түүхт 110 жилийн ойг тохиолдуулан зохион байгуулж байгаа “Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд хүрэлцэн ирсэнд гүн хүндэтгэл илэрхийлье.

Миний бие өнөөдөр 2002 оноос хойш 20 орчим жил дорвитой хэлэлцэж яригдаагүй хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц, тулгамдаж буй асуудал, сорилт, хөгжлийн чиг хандлага, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны баримталж байгаа бодлого, байр суурийг дараах агуулгын хүрээнд илтгэхээр бэлтгэлээ.

- I. Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц
- II. Арилжааны эрх зүй ба сорилт
- III. Технологи ба сорилт
- IV. Хүний нөөц ба сорилт
- V. Дүгнэлт

Нэг. Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц

Монгол Улсын шинэ Үндсэн хууль батлагдаж, “БНМАУ-ын Үндсэн хуулиас Монгол Улсын Үндсэн хуулийг бүрнээ дагаж мөрдөхөд шилжих тухай” Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хавсралт хуульд заасны дагуу хууль тогтоомжийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд тунхагласан зарчим, үзэл санаанд нийцүүлэн бүрэн шинэчлэх ажлыг зохион байгуулсан.

Уг ажлын хүрээнд Монгол Улсын Их Хурал 1998 онд “Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөр”-ийг баталж, боловсронгуй болгох шаардлагатай хууль тогтоомжийн үндсэн чиглэлийг баталсан. Тус хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээг 2008, 2016 онд тус тус хийсэн бөгөөд судалгаагаар Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөр анх дэвшүүлсэн зорилгодоо ерөнхийдөө хүрсэн боловч зөвхөн хууль тогтоомжийг шинэтгэх бус хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хууль хэрэглэх тогтолцоо, арга ажиллагаа, хууль зүйн мэргэжлийн боловсрол, хууль зүйн эрдэм шинжилгээний ажлын зохион байгуулалт, арга зүйг, нийгэмд эрх зүйн ухамсар төлөвшүүлэх ажлыг хамтад нь авч хэрэгжүүлэх талаас нь дүгнэвэл эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрт дэвшүүлсэн зарим зорилт хангалттай хэмжээнд хэрэгжээгүй байна.¹

Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрийн “Эдийн засгийн харилцааны эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгох” зорилтын хүрээнд өнгөрсөн хугацаанд Иргэний хууль, Компанийн тухай, Нөхөрлөлийн тухай, Өрсөлдөөний тухай, Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай, Хөрөнгө оруулалтын тухай, Зохиогчийн эрхийн тухай, Патентын тухай, Барааны тэмдэг, газар зүйн заалтын тухай, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай, Үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татварын тухай, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай, Газрын тухай, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай, Аялал жуулчлалын тухай, Зар сурталчилгааны тухай гэх зэрэг үндсэн чиглэлд дурдсан хуулиудыг баталсан боловч Гадаад худалдааны тухай, Газрын хэвлийн тухай, Иргэн хуулийн этгээд байгуулахгүйгээр аж ахуй эрхлэх тухай хуулийг шинээр болон шинэчлэн боловсруулж батлуулаагүй орхигдуулжээ.

Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлын нэг баталгаа нь эдийн засагтай шууд холбоотой. Эдийн засгийн аливаа шийдвэр ардчилал, зах зээлийн тогтолцоонд тулгуурлан, хүний эрхийг хамгаалахад чиглэгдэж байх, төр, иргэн, хуулийн этгээд өмчлөгчийн хувьд эрх тэгш байх, эдийн засаг дахь төрийн оролцоо зохистой байх үндсийг бүрдүүлэх талаар өнгөрсөн хугацаанд эрх зүйн шинэтгэлийг нэлээдгүй өргөн хүрээнд хэрэгжүүлсэн байна. Гэхдээ эрх зүйн шинэтгэлийн бодлого, тэр дундаа хууль тогтоомжийн шинэтгэлийн бодлого цаг үеийн хөгжил, технологийн дэвшил, нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагаа даган тасралтгүй үргэлжилж байж бизнес эрхлэгчдэд бизнесээ амжилттай, таатай эрхлэх боломжийг бүрдүүлж, улмаар эдийн засаг сайжирч, хөгжиж байх учиртай. Тиймээс

¹ “Эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогын баримт бичиг боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх нь” судалгааны үндсэн тайлан, Хууль зүйн судалгааны төв, 2016, хуудас 5

Хууль зүй, дотоод хэргийн яам 2002 оноос хойш 20 орчим жил дорвитой хэлэлцэж яригдаагүй хувийн эрх зүйн хөгжлийн чиг хандлага, шинэтгэлийн бодлогын асуудалд голлон анхаарч, энэ бодлогын хүрээнд хийгдэх ажлууд “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” зэрэг бодлогын баримт бичигт тусгалаа олоод явж байна. Тухайлбал,

Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрт Иргэний хуулийг “иж бүрэн шинэчилнэ” гэсний дагуу 1994 оны Иргэний хуулийг хүчингүй болгож, 2002 онд 552 зүйл бүхий шинэ Иргэний хуулийг баталсан. Иргэний хууль нь “эрх зүйн этгээдийн хооронд үүсэх эдийн болон эдийн бус баялагтай холбоотой харилцааг зохицуулах” зорилготой боловч аж ахуйн үйл ажиллагаанд төдийлөн тохиромжтой бус байгааг сүүлийн үед эрдэмтэд, судлаачид онцлох болсон. Өөрөөр хэлбэл, арилжаа эрхлэгчдийн хооронд үүсэх бизнесийн онцлог харилцаа буюу B2B, B2C харилцааг цогц байдлаар зохицуулсан хэм хэмжээг эдийн засгийн агуулгаар баяжуулах, тодруулах шаардлагатай болж байна. Түүнчлэн, дээр дурдсан Гадаад худалдааны тухай, Газрын хэвлийн тухай, Иргэн хуулийн этгээд байгуулахгүйгээр аж ахуй эрхлэх тухай эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож чадаагүйгээс гадна Газрын тухай, Гэр бүлийн тухай, Өрсөлдөөний тухай, Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай гэх мэт хуулиудыг Иргэний хуулийн суурь зохицуулалт, үзэл баримтлалд нийцүүлж чадаагүй өдийг хүрсэн. Жишээ нь, Газрын тухай хуульд заасан газрын эрхийн төрлүүдийг Иргэний хуульд нийцүүлэх, хэрэглэгчийн эрхийг шуурхай хангах, сэргээх, хэрэглэгчийн гэрээнд тавигдах шаардлагыг нарийвчлан тогтоох, гэр бүлийн эрх зүйд гэр бүлийн хөрөнгийн эрх буюу гэрлэгчдийн дундаа хэсгээр өмчлөх, эсхүл хамтран өмчлөх эд хөрөнгийн эрхийн зохицуулалтыг сайжруулах, түүнчлэн хүйс солиулах асуудал гэрлэлтэд ямар үр дагавар үүсгэх, тээгч эхээр хүүхэд тээлгэх, зохиомлоор үр суулгах асуудал гэр бүл, өв залгамжлалын эрх зүйгээр хэрхэн зохицуулагдах, гэм хорын эрх зүйд эдийн болон эдийн бус гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн харилцааг дэлгэрүүлэх, тухайлбал, мэргэжлийн ажил, үйлчилгээ үзүүлдэг этгээд буруу мэдээлэл, зөвлөгөө өгсний улмаас үүсэх гэм хорын асуудал, гэм хорыг арилгах арга хэлбэр, хүрээ хязгаарыг нарийвчлах, гэрээний үүргээ зөрчсөнөөс үүсэх гэм хорын хэмжээг талууд гэрээгээр хязгаарлаж тогтоох нь гэм хорыг арилгах хуулийн зохицуулалттай хэрхэн уялдах, шударга бус өрсөлдөөний улмаас үүсэх хохирол, бизнесийн нууцыг задруулснаас үүсэх хохирол зэрэг онцлог асуудлыг анхааралтай судалж, зохицуулах шаардлага үүссэн байна.

Түүнчлэн, өмчийн харилцааны тодорхой төрөл, хүрээг зохицуулсан Оюуны өмчийн тухай, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай, Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай зэрэг хууль шинээр батлагдсан бол Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай 1996 оны хууль одоо болтол шинэчлэгдэж чадаагүй байна.

ХЗДХЯ-ны зүгээс тэргүүн ээлжид хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогын хүрээнд эдийн бус хөрөнгөд хамаарах оюуны өмчийн багц хуулийн төслүүдийг боловсруулж, УИХ-аар батлуулаад байгаа бол төрийн өмчит хуулийн этгээдийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгохоор ажиллаж байна. Тухайлбал төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийг зөвхөн стратегийн ач холбогдолтой салбарт, эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх чухал ач холбогдолтой томоохон төслийг хэрэгжүүлэх зорилгоор байгуулдаг байх, хувийн хэвшилтэй тэгш, нөхцөл, ижил дүрмээр үйл ажиллагаа эрхэлдэг байх, өрсөлдөөнийг хязгаарлах эрсдэлээс зайлсхийх, төрийн өмчит хуулийн этгээдийн менежмент, зохион байгуулалтын асуудлыг оновчтой загварт шилжүүлэх зэргээр Төрийн болон орон нутгийн өмчийн компанийн тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна.

Түүнчлэн, шүүхийн үйлчилгээг иргэд, арилжаа эрхлэгчдэд чирэгдэлгүйгээр цаг хугацааны хувьд түргэн шуурхай хүргэх, мөнгө, санхүүгийн хувьд хэмнэлттэй байх, нөгөөтээгүүр шүүх талаас иргэдийн хэрэг, маргааныг төвөггүй, түргэн шуурхай шийдвэрлэдэг байх зарчмыг түргэсгэх, шүүхийн ачааллыг бууруулах, ингэснээр иргэд болон арилжаа эрхлэгчдийн хэрэг, маргааныг шүүхээр хянан шийдвэрлэх процессыг хөнгөвчлөх, шат дамжлагыг багасгах, бага үнийн дүнтэй хэргийг шийдвэрлэх онцлог зохицуулалтыг бий болгох зэргээр Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлага тулгараад байна. Тухайлбал, бага үнийн дүнтэй хэргийн нэхэмжлэлийн үнийн дүнг улс орнууд харилцан адилгүй тогтоодог бөгөөд манай улсын хувьд бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэлийг 10 сая хүртэлх гэж үзвэл сүүлийн 3 жилийн /2017-2019/ хугацаанд Иргэний хэргийн анхан, давж заалдах, хяналтын шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэгдсэн бага үнийн дүнтэй хэрэг маргааны эзлэх хувийг Улаанбаатар хотын 9 дүүрэг, 21 аймгийн түвшинд судалж үзэхэд шат шатны шүүхийн түвшинд өндөр байна. Анхан шатны шүүхийн тухайд 3 хэрэг тутмын 1 нь буюу 33%-ийг, давж заалдах шатны шүүхийн тухайд 4 хэрэг тутмын 1 нь буюу 24.7%-ийг эзэлж байгаа бол хяналтын шатны шүүхийн нийт хэргийн 23.8%-ийг эзэлж байна.

Түүнчлэн иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа дахь хугацаа (жишээ нь зээлийн гэрээний маргааныг шийдвэрлэж байгаа дундаж хугацаа 6.2 жил байгаа бол хамгийн их хугацаа нь бүх шатны шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэсэн хугацааг оруулаад 16.6 жил байна), улсын тэмдэгтийн хураамжтай холбоотой зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, иргэн болон захиргааны хэргийн шүүхийн хэрэг, маргааны харьяаллын давхардлыг арилгах, олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн цахим орчинд хийгдсэн гэрээ, хэлцлийг шүүхэд нотлох баримтаар тооцох, стандарт нөхцөлтэй хэрэглэгчийн гэрээнээс үүдэлтэй маргаанд олон тооны хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалж нэхэмжлэл гаргах (class action) эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох зэргээр сайжруулах шаардлагатай байна.

Мөн иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийг сайжруулах үүднээс иргэн, захиргааны шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх чиг үүргийг шүүх эрх мэдлийн байгууллагад шилжүүлэх, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэлийн урамшууллын тогтолцоог сэргээх зэрэг асуудлыг судална. Тухайлбал, ШШГЕГ-аас ирүүлсэн сүүлийн 5 жилийн иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны мэдээнээс харахад жил бүр ойролцоогоор 1 тэрбум төгрөгийн гүйцэтгэх баримт бичиг биелэгддэггүй байна. 2021 оны 8 дугаар сарын байдлаар биелүүлбэл зохих 1,685,737,340,400 төгрөгийн гүйцэтгэх баримт бичгээс 1,507,804,577,400 төгрөгийн гүйцэтгэх хуудас биелэгдээгүй үлдсэн байна.

Түүнчлэн, шүүхийн бус журмаар өр барагдуулах механизмыг бий болгож, өр барагдуулах үйл ажиллагааны стандартыг тогтоож, биелэгдэхгүй байгаа дээрх өр төлбөрийг харилцан ашигтай, түргэн шуурхай гүйцэтгэх эрх зүйн орчныг Шүүхийн бус журмаар өр авлага барагдуулах үйл ажиллагааны тухай хуулийн төслөөр бүрдүүлээд байна. Дээрх хуулиудаас гадна эдийн засаг, бизнесийн харилцаанд голлох ач холбогдол бүхий арилжааны эрх зүйн зохицуулалтын талаар нарийвчилж санал бодлоо хуваалцъя.

Хоёр. Арилжааны эрх зүй ба сорилт

Монгол Улсад бизнес эрхлэхэд хэр таатай вэ, эрх зүйн орчин хэр хангалттай вэ гэдэг асуултын хүрээнд Дэлхийн банкны “Бизнес эрхлэхүй” судалгааны² статистикийг гол баримжаа болгож харвал 2010-2020 он хүртэлх 10 жилийн хугацаанд Монгол Улс 59.9 онооноос 67.8 оноо болж өссөн үзүүлэлттэй байгаа бол тус судалгааны нэг чухал бүлэг шалгуур үзүүлэлт болох “гэрээний хэрэгжилтийг хангах” үзүүлэлтийн хувьд 2004-2013 онд 71.8, 2014-2015 онд 70.2, 2016-2018 онд 58.5, 2019-2020 онд 61.4 оноо болж тогтмол буурсан үзүүлэлтэй гарсан байна.

Гэрээний хэрэгжилтийг хангах нөхцөлийг бүрдүүлж өгснөөр бизнес эрхлэлтийг дэмжиж, эдийн засагт ихээхэн эерэг үр дагавар бий болгох учраас гэрээний хэрэгжилтийг хангах шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээг сайжруулах арга хэмжээ авах шаардлага, сорилт бидэнд тулгараад байна. Тус шалгуур үзүүлэлтийн хувьд арилжааны маргааныг тусгайлан шийдвэрлэх институт байгаа эсэхийг голчлон анхаарч үнэлдэг. Үүний цаана арилжааны эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээ, зарчим бүрэлдсэн үү гэдгийг давхар анхаарах ёстой. Манай улсад өгсөн үнэлгээгээс арилжааны шинжтэй маргааныг иргэний хэрэг маргаанаас ялгаатай, онцлог журмаар шийдвэрлэх дэд бүтцийг бий болгох шаардлага үүссэн гэдгийг харж болохоор байна. Иргэний хуульд мөн аж ахуй эрхлэгч болон хэрэглэгч хоорондын B2C, C2B, эсхүл иргэд хоорондын C2C харилцааг илүүтэйгээр зохицуулсан. Харин ашгийн төлөө үйл ажиллагаа эрхлэх бизнес эрхлэгчдийн хооронд үүсэх B2B бизнесийн онцлог харилцааг цогц байдлаар зохицуулсан, талуудын ашгийн төлөөх зорилгыг

² https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/mongolia#DB_ri

хамгаалах, гэрээний талуудын чөлөөт байдал, хэлцэл хийхэд хялбар, түргэн шуурхай, зардал багатай байх, хэлцлийн хэлбэрийг тохирох уян хатан байх, хэлцэлд итгэх итгэлийг хамгаалах, хариуцлагатай байх зэрэг зарчмуудыг дэлгэрүүлсэн эрх зүйн тогтолцоо байхгүй байна.

Хувиараа аж ахуй эрхлэгчдийн хувьд компани, нөхөрлөлийн нэгэн адил бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд бүртгэл шаарддаггүйгээс гэрээ хэлцлийн баталгаат байдал, гэрээний нөгөө талын хаяг, эд хөрөнгийн байдал, үйл ажиллагаа явуулдаг эсэх, жижиг дунд хэмжээний бизнес эрхлэгчийг дэмжих хөнгөлөлттэй зээл тусламжид хэрхэн хамруулах, ямар журмаар орлого, зарлагын тайланг хүлээн авах, татвар ногдуулах зэрэг олон асуудал шийдвэрлэгдээгүй өдийг хүрч байна.³ Уг асуудлыг 1998 оны Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрт тодотгож, Иргэний хуулиас гадна Иргэн хуулийн этгээд байгуулахгүйгээр аж ахуй эрхлэх тухай хуулийг хамт боловсруулахаар тусгаж байсныг эргэн санаж, нөхөн зохицуулалтыг хийх ёстой. Харин Иргэний хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар уу, эсхүл бие даасан Арилжааны хууль байх уу гэдэг сорилт тулгарч байна.

Нэгэнт арилжаа эрхлэхэд нийтлэг хийгддэг үйл ажиллагааг зохицуулсан материаллаг хэм хэмжээг бий болговол дагаад процессын хуульд бизнес эрхлэгчдийн хэрэг, маргааныг шүүхээр хянан шийдвэрлэх процессыг хөнгөвчлөх, шат дамжлагыг багасгах чиглэлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүснэ. Ийнхүү материаллаг болон процессын хуулиа сайжруулснаар бизнес эрхлэгчдийн ашгийн төлөө зорилгыг дэмжих, гэрээнд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, үүссэн хэрэг маргааныг нь түргэн шуурхай шийдвэрлэх, бизнесийн ёс зүй, хариуцлагыг төлөвшүүлэх, бизнес эрхлэгчдийн ажил үүргийн хүрээнд тогтсон практик, заншлын хэм хэмжээг хэрэглэх боломжтой бүрдэх юм.

Арилжааны шинжтэй маргааныг иргэний хэрэг маргаанаас ялгаатай, онцлог журмаар шийдвэрлэх дэд бүтцийн асуудлыг арилжааны дагнасан шүүх байгуулах, эсхүл иргэний шүүхдээ арилжааны хэргийн танхим байгуулах, зарим нарийн төвөгтэй арилжааны маргааныг давж заалдах шатны шүүх анхан шатны журмаар шийдвэрлэх, шүүгчдийн мэргэшүүлэх, шүүхийн дэргэд шинжээч ажиллуулах зэрэг аргаар шийдвэрлэж болно.

Энэ сэдвийн хүрээнд дараагийн дугаарт тодотгох хэсэг бол “Арилжааны заншил, ажил үүргийн хүрээнд тогтсон практик”-ийн асуудал юм.

Иргэний хуулийн 4 дүгээр зүйлд Иргэний хуулийг төсөөтэй хэрэглэх талаар зохицуулсан. Тус зүйлд зааснаар иргэний эрх зүйн харилцаанд орсон талуудын хооронд үүссэн асуудлыг зохицуулах хэм хэмжээ байхгүй бол иргэний эрх зүйн агуулга, зарчим, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан суртахууны хэм хэмжээнд нийцүүлэн зохицуулна. Харин ажил үүргийн хүрээнд тогтсон заншил, талуудын хооронд тогтсон практикийг эрх зүйн эх

³ Арилжаа (худалдаа)-ны хуулийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан, ХБНГУ-ын Ханнс- Зайделийн сан, “Эрх зүйн боловсрол” академи, 2019

сурвалжийн хувьд хүлээн зөвшөөрөөгүй тул талуудын хооронд асуудлыг шийдвэрлэх боломжгүй болж байна. Харин цөөн хэдэн тохиолдолд буюу гэрээ байгуулсанд тооцох, гэрээ тайлбарлах, хэлцлийн хэлбэрт тавигдах шаардлага зэрэгт ажил үүргийн хүрээнд тогтсон заншлыг харгалзаж болохоор заасан байна. Гадаадын зарим улсад заншлыг эрх зүйн эх сурвалжид тооцон харилцааг нөхөн зохицуулдаг байна. Тухайлбал, Япон Улсад заншил нь нийтийн дэг журам, ёс суртахуунд харшлахгүй байх ёстой бөгөөд хуулиар зөвшөөрсөн эсхүл тухайн харилцааг зохицуулсан хууль байхгүй бол дагаж мөрддөг, БНХАУ-д иргэний эрх зүйн маргааныг шийдвэрлэх хууль байхгүй бол заншлын хэм хэмжээг хэрэглэж болох бөгөөд заншил нь нийтийн дэг журам, ёс суртахуунд харшлахгүй байх ёстой байна. Английн эрх зүйн тогтолцоонд шүүх тухайн маргаж байгаа журмыг заншил болохыг хүлээн зөвшөөрч, шийдвэрийнхээ үндэслэл болгох замаар заншлыг тогтоодог бол Германд мөн адил заншлыг хүлээн зөвшөөрөх эсэх асуудал нь шүүхтэй салшгүй холбоотой байдаг байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, ХБНГУ-ын Ханнс-Зайделийн сангийн захиалгаар хийсэн “Арилжааны заншил, тогтсон практикийн судалгаа”⁴-гаар Монголын бизнесийн орчинд арилжаа эрхлэгчдийн дунд тодорхой хэмжээгээр арилжааны заншил, тогтсон практик мөрдөгдөж байна, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан суртахууны хэм хэмжээнд харш байж болох арилжааны заншил, тогтсон практик байна, түүнчлэн шүүх, арбитр арилжааны заншил, тогтсон практикийг хэрэглэж хэрэг маргааныг шийдсэн тохиолдол төдийлөн түгээмэл биш, тэдгээрийн хэрэглээг практикт дэлгэрүүлээгүй гэсэн дүгнэлт гарсан байна (2011-2021 он гэхэд ердөө 7 хэрэгт хэрэглэсэн)⁵. Онцолбол, 2013 оны сүүлчээс 2020 оны хооронд гаргасан иргэний хэргийн 223,826 шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийж үзэхэд “заншлын хэм хэмжээ”, “талуудын хооронд тогтсон практик”-ийг шүүх хэрэг хянан шийдвэрлэхдээ авч үзэж, шийдвэртээ дурдсан тохиолдол ердөө 15 удаа байсан байна.⁶ Эдгээр 15 шийдвэрийг судлахад ихэнх тохиолдолд маргааны талууд байгуулсан гэрээнээсээ гадна талуудын хооронд тогтсон практик, ажил хэргийн хүрээнд тогтсон заншил зэрэг нөхцөл байдлыг харгалзан үзэхийг шүүхээс хүссэн боловч шүүх шийдвэрээ гаргахдаа тус үндэслэлийг нь харгалзан үзээгүй, эсхүл ямар үйлдлийг нь, ямар шалтгаанаар “талуудын хооронд тогтсон практик”, “ажил хэргийн хүрээнд тогтсон заншил” гэж тооцсон болохоо тайлбарлахгүйгээр хэргийг шийдвэрлэсэн байдал нийтлэг байжээ.

Бизнесийн харилцаа байнгын хөдөлгөөнтэй, хувьсан өөрчлөгдөж байдаг динамик шинжтэй харилцаа. Тиймээс шинээр үүссэн бизнесийн харилцаанд үйлчлэх хуулийн зохицуулалт байхгүй бол арилжааны заншлыг эрх зүйн эх сурвалжийн хэмжээнд ашиглаж болохоор, хэрэв

⁴ Арилжааны заншил, тогтсон практикийн судалгааны тайлан, ХБНГУ-ын Ханнс-Зайделийн сан, Өмгөөлөл судлалын академи, 2020 он.

⁵ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс ирүүлсэн статистик мэдээлэл, 2021 он.

⁶ Арилжааны заншил, тогтсон практикийн судалгааны тайлан, ХБНГУ-ын Ханнс-Зайделийн сан, Өмгөөлөл судлалын академи, 2020 он, 33 дахь тал.

тухайн заншил нь нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан суртахууны хэм хэмжээнд харш бол тухайн заншлыг хязгаарлаж, зохих эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгох байдлаар хувийн эрх зүйг хөгжүүлэх тогтолцоог бүрдүүлэх нь бизнесийн харилцааг хурдан шуурхай явуулахад дэмжлэг болох юм. Харин арилжаа эрхлэгчдийн дунд тогтсон практикийг гэрээг тайлбарлах, үйл баримтыг үнэлэхэд харгалзах шалгуур болгон ашиглах нь оновчтой байна.

КОВИД-19 цар тахлын улмаас зарим улс орнууд түр хугацаанд хэрэгжих болон шаардлагатай бусад эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгожээ⁷. Тухайлбал цар тахлын улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон аж ахуйн нэгжид дампуурлын хэрэг үүсгэх хугацааг сунгах, мораториумын хугацааг сунгахаар заасан бол арилжааны гэрээ хэлцэлд нэг талын эрх ашгийг хамгаалсан зохицуулалт болон урьдчилсан мэдэгдэл өгөлгүйгээр гэрээг цуцлах асуудлыг хориглосон байна. Түүнчлэн, ХБНГУ, Нидерланд, Унгар зэрэг улсад төлбөрийн чадваргүйдлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аж ахуйн нэгжид бүтцийн өөрчлөлтийн ажиллагаа явуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлээд байна. Монгол Улсын хувьд Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуулийн төсөлд төлбөрийн чадваргүйдлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны процессыг нарийвчлан тусгаснаас гадна төлбөрийн чадваргүйдлээс урьдчилан сэргийлэх бүтцийн өөрчлөлтийн ажиллагаа буюу хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг сэргээх, дампуурахаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой ажиллагааны талаар шинэлэг зохицуулалтыг тусгаад байна.

Эцэст нь, зөвхөн хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгосноор бус үүссэн аливаа асуудлыг хуулийн үзэл санаа, зорилгод нийцүүлэн тайлбарлаж хэрэглэх замаар хувийн эрх зүйн харилцааг хөгжүүлэхэд шүүгч, өмгөөлөгч, хуульч, судлаачдын хувь нэмэр, үүрэг оролцоо өндөр ач холбогдолтой болохыг онцолмоор байна.

Гурав. Технологи ба сорилт

Дэлхийн эдийн засгийн форумыг үндэслэгч Клаус Шваб “Дэлхийн технологийн засаглалын чуулга уулзалт-2021”-д оролцохдоо КОВИД-19 аж үйлдвэрийн IV хувьсгалын эрин үед шилжих шилжилтийг хурдасгаж байгааг онцлоод “дижитал болон биологийн, физикийн ертөнц дэх шинэ технологүүд хүн-төвтэй үлдэж, нийгэмд бүхэлд нь буюу хүн бүр тэгш, шударга хүртэх байдлаар ашиглагдах ёстой”-г анхааруулсан байна. Тус чуулга уулзалтаар шинэ технологид суурилсан ирээдүйн 5 төсөөллийг⁸ хэлэлцсэн байна. Тухайлбал, синтетик биологийн тусламжтайгаар генийн инженерчлэлээр зөвхөн организмын ДНХ-г өөрчлөхөөс гадна генетикийн шинэ код бичих замаар дэлхийг өөрчлөх боломжтой талаар, ирэх 10 жилд гар утас, таблет, зөөврийн компьютер зэрэг төхөөрөмж хэрэглэх

⁷ EY Global Legal Commercial Terms Handbook 2020. file:///Users/user31/Downloads/ey-global-legal-commercial-terms-handbook-v1%20(1).pdf

⁸ Global Technology Governance Summit 2021, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2021/04/global-technology-governance-summit-gtgs-future/>

шаардлагагүй болох талаар, хүний капиталд оруулах хөрөнгө оруулалт хувьсан өөрчлөгдөх талаар, мөн хиймэл оюун ухаан буюу робот хүн төрөлхтний ажлыг булаахаас илүүтэй шинэ ажлын байр бий болгох талаар хэлэлцжээ. Энэ талаар Япон гаралтай Америкийн физикч доктор Мичио Какугийн “Ирээдүйн физик”⁹ номд бидний амьдралын хэв маягийг өөрчлөх шинжлэх ухааны нээлтүүдийн талаар бичсэнтэй мөн давхцаж байгааг онцолъё. Түүний таамаглаж байгаагаар ирэх 100 жилд нийгэм аажмаар түүхий эдийн эдийн засгаас оюуны инновацийн үйлдвэрлэл, оюуны эдийн засаг руу шилжинэ. Харин бид үүнд бэлэн үү? Хэдэн жишээ татъя.

Сүүлийн үед анхаарал татаж байгаа сэдвүүдийн нэг бол блокчэйн технологид суурилсан крипто валют буюу виртуал хөрөнгийн асуудал. Монголын зах зээлд нэлээдгүй олон этгээд койн хэмээх тодотголтой виртуал хөрөнгийг олон нийтэд санал болгох замаар хөрөнгө босгож, арилжаа идэвхтэй хийгдэж байна. Гэвч одоогийн байдлаар энэ төрлийн үйл ажиллагааг зохицуулсан, хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хамгаалсан эрх зүйн орчин тодорхойгүй байна. Уг харилцааг зохицуулах эхний оролдлого бол Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төсөл юм. Тус хуулийн төслөөр виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх хуулийн этгээдэд тавих шаардлагыг тодорхойлох, бүртгэх, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих, холбогдох эрх, үүргийг тодорхойлох, үйл ажиллагааг хязгаарлах, бүртгэлээс хасах үндэслэлийг тодорхойлсон. Цаашид бид виртуал хөрөнгийг албан ёсны төлбөрийн хэрэгсэлд тооцох эсэх, төлбөр тооцоонд ашиглаж болох эсэх, цаашид технологийн хөгжлийг дагаад шинэ санхүүгийн үйлчилгээнүүд бий болох тоолонд үндэслэл бүхий хариу өгдөг технологийн судалгааны институт болон түүнд суурилсан эрх зүйн орчныг тасралтгүй хөгжүүлэх гарцаагүй шаардлага үүссэн байна.

2021 оны 10 дугаар сард Фэйсбүүк компани нэрээ өөрчилж, Метавэрс хэмээх дэлгэцээс хардаг биш, дотор нь орж болдог хийсвэр виртуал ертөнцөд ажиллаж амьдрах орчныг бүрдүүлэхээр зорьж байгаагаа зарласан. Цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах асуудал яригдана. Үүнээс том асуудал бол нүдэндээ зүүдэг виртуал төхөөрөмж ашиглан хоорондоо харилцах, ажиллах, худалдаа наймаа хийх, эд хөрөнгө өмчлөх гэх мэт харилцаанууд үүсэх бөгөөд энэ хил хязгааргүй виртуал ертөнцөд ямар хууль эрх зүйн орчин бүрдэх вэ гэдэг асуудал тулгарч байна. Шинэ ертөнцөд хуульчид шинээр хууль бүтээх шаардлагатай юу. Ёс зүйн асуудал анхаарал татаж байна. Бид ямар байр суурь баримтлах вэ.

Нью-Йорк Таймсын 2020 оны 1 дүгээр сард гарсан мэдээгээр Африк Америк гаралтай хүнийг нүүр таних технологи буруу таньсны улмаас гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж 30 цаг баривчилсан байна. Энэ мэт нүүр царай таних, блокчэйн, зүйлсийн интернэт буюу IoT, дрон болон бусад технологи ашиглан нийгмийн харилцаанд оролцсоны улмаас үүсэх эрх зүйн үр

⁹Physics of the Future, Michio Kaku, 2011

дагаврыг хэрхэн шийдвэрлэх талаар эрх зүйн орчин хангалттай бүрдээгүй байгааг анхааралдаа авч, дижитал эдийн засгийн сорилтууд, шинэ үзэгдлүүдийг хойноос нь биш зэрэгцэн судлах, улмаар “угтаж харах” алсын хараатай байх хэрэгтэй, үүнд хуульчид бид одооноос бэлтгэх шаардлагатай болж байна.

Түүнчлэн, “ирээдүйн эрх зүй судлал” буюу “legal futurism, legal futurology” гэх ойлголтын талаар хуульчид яриад эхэлсэн байна. Энэ талаар манай улсад хуулийн сургуулиудаас эхлээд төрийн бодлогын түвшинд яригддаггүй сэдэв, ирээдүй судлалыг хуульчдаас илүү социологи, эдийн засаг, бизнесийн сургуульд ерөнхийд нь дурдаад өнгөрдөг байх магадлалтай. Гэхдээ ирээдүйн төсөөллийн талаар эдийн засагчдаас гадна хуульчдын хувь нэмэр чухал байр суурь эзлэх хандлагатай байна. Угтаа хууль зүйн шинжлэх ухаанд танин мэдэхүй, арга зүйн, хэрэглээний чиг үүргээс гадна таамналын чиг үүрэг мөн хамаардаг. Ирээдүйн эрх зүйн судлалын зорилго бол эхлээд ирээдүйн чиг хандлага, үзэгдлийн талаар сайн төсөөлөөд, дараа нь эрх зүйд буулгах явдал бөгөөд манай улсад ихэнх хуульчид эрх зүйн уламжлалт онол, номын хүрээнд батлагдсан хууль тогтоомжийг тайлбарлах, аль нь болох, болохгүйд төвлөрч ажиллаж байна, харин ирээдүйд ямар харилцаа шинээр үүсэх, үүнд хэрхэн бэлтгэх зэрэг асуудалд бэлэн биш байна. Энэ чиглэлээр эрх зүй судлалыг онцолж анхаарах, олон улсын хамтын ажиллагаанд идэвхтэй оролцох цаг ирснийг онцолж байна. Тухайлбал, Гаагийн Эрх зүйн даяарчлалын институт ирээдүйн чиг хандлагыг тодорхойлох салбар хоорондын судалгааг эхлүүлсэн байна. Хүн амын өсөлт, хүнс, байгалийн нөөцийн хомсдол, аюулгүй байдлын заналхийлэл, эдийн засгийн глобалчлал, дэлхийн эрчим хүчний тархалт, мэдээллийн хүртээмжийн өсөлтийн асуудалд дүн шинжилгээ хийсэн байна.

Зарим улс орон цахимаар хэрэг маргааныг шийдвэрлээд (online dispute resolution) эхэлсэн байна. Тухайлбал, БНХАУ-ын Бээжин, Гуанжоу, Ханжоу хотод интернэт шүүхүүд бий болсон бөгөөд тус шүүхээр голчлон оюуны өмч, домайн нэр, цахим худалдаатай холбоотой маргаан, интернэт орчинд бусдын эд хөрөнгийн эрх, ашиг сонирхлыг зөрчсөнөөс үүссэн маргааныг хэлэлцдэг байна. Канад Улсад талууд сайн дурын үндсэн дээр B2B, B2C, C2C харилцаанд цахим шүүхийг сонгож болохоор заасан бол Эстони Улсад бага үнийн дүнтэй буюу 7,000 еврогоос бага дүнтэй хэргийг робот шүүгчээр шийдвэрлүүлж эхлээд байна. Гэтэл манай улсад цахим гэрээ, хэлцэлтэй холбоотой хэрэг, маргаан тэр бүр гардаггүйгээс¹⁰ гадна иргэний хэргийн нэхэмжлэл, хүсэлт, гомдлоо шүүхэд цахимаар гаргах боломжгүй байна.

E-Mongolia төслийн хүрээнд төрийн зарим үйлчилгээг амжилттай цахимжуулсан, бид дараагийн шатанд шүүхийн байгууллагын зарим үйлчилгээг цахимаар хүргэх, хиймэл оюун ухаанаар шийдвэрлүүлэх

¹⁰ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн 2021 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 01/1040 дугаар тоот албан бичигт цахим гэрээ хэлцэлтэй холбоотой хэрэг, маргааны талаар шүүхийн шүүн таслах ажиллагааны статистик мэдээ гардаггүй байна.

боломжийг хамтран судлах хэрэгтэй. Хэрэг маргааныг хүнд сурталгүй, ил тод, шуурхай, зардал багатай шийдвэрлэх нь бизнес эрхлэх орчны чухал шалгуур үзүүлэлт юм.

Товчхондоо хил хязгааргүй ашиглагдах технологийн дэвшил хуульчдад маш олон асуудал тавьж, үүссэн асуудлыг хэрхэн зохицуулах, шийдвэрлэх талаар улс орнуудын хамтын ажиллагааг шаардана. Хил дамнасан цахим орчинд үүссэн гэмт хэргийн шүүхийн харьяалал, хэрэглэх хууль, робот шүүгчийн шийдсэн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх зэрэг асуудлыг улс дангаар шийдвэрлэх нь ач холбогдолгүй, улс орнуудын харилцан туслалцаа, хамтын ажиллагааг шаардана.

Дөрөв. Хүний нөөц ба сорилт

Сүүлийн таван жилийн Монгол Улсын Дээд шүүх, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль, Хуульчдын холбоо, Өмгөөлөгчдийн холбооноос эрхлэн гаргадаг хууль зүйн эрдэм шинжилгээ, судалгаа, онол, практикийн ном, сэтгүүл, эмхэтгэл, тайлангийн судалгаанаас харахад нийт бүтээлийн 15-35 хувь нь хувийн эрх зүйн чиглэлийн судалгааны бүтээл эзэлдэг байна. Түүнчлэн, 2017 оны байдлаар Монгол Улсад бүртгэлтэй хуульч эрдэмтдийн эрдмийн зэрэг хамгаалсан сэдвийн ангиллаар авч үзвэл хувийн эрх зүйн чиглэлийн сэдэв нь 8.9 хувь¹¹ байна. Монгол Улсад хувийн эрх зүйн чиглэлээр дагнан ажиллаж байгаа, судалгаа хийж байгаа хуульчид хангалтгүй буюу маш бага байна.

Хувийн эрх зүй хөгжихгүйгээр нийтийн эрх зүй хөгжихгүй болох нь тодорхой болсон. Бизнесийн нарийн төвөгтэй асуудлууд, шинэ арга хэрэгслүүдийг ойлгохгүйгээр бид эрүү, зөрчлийн асуудлаа шийдвэрлэж чадахгүй. Ялангуяа, технологийн дэвшлээ дагаад цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийн тоо сүүлийн үед өсөн нэмэгдсэн байна. Цахим шинэчлэлтэй холбоотойгоор хуурамч баримт бичиг бүрдүүлэн татвараас зайлсхийх, хуурамч мэдээлэлд хөнгөмсгөөр найдаж, өндөр эрсдэлтэй, баталгаагүй зүйлд хөрөнгө оруулах, цахим орчинд мөрийтэй тоглох, олон шатлалт пирамид хэлбэрийн болон бусад залилан, санхүүгийн гэмт хэргүүд ихээр үйлдэгдэх болсон. Цагдаагийн ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээгээр сүүлийн 10 жилийн хугацаанд Монгол Улсад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэрэгт өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 37-53 хувь, эдийн засгийн гэмт хэргийн хувьд 0.6-1 хувь эзэлж байна. Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Шүүхийн сургалт, судалгаа, мэдээллийн хүрээлэнгээс ирүүлсэн статистик мэдээлэлд сүүлийн 10 жилд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт гэмт хэрэгт эдийн засгийн болон өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн эзлэх хувь 24-32 хувь байна.

¹¹ Ж.Амарсанаа, “Монголын хууль зүйн шинжлэх ухааны хөгжлийг тольдохуй” сэдэвт илтгэлээс. Хуульч эрдэмтдийн үндэсний анхдугаар чуулган, 2017 он.

Хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд хүний нөөцөө үе шаттай бэлтгэх бодлогоор бид Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлдөө эрх зүйн бакалаврын сургалтын хөтөлбөрт суралцагч нь хууль зүйн мэргэжлийн боловсрол эзэмшиж төгсөхдөө судалсан нийт багц цагийн 30-аас доошгүй хувь нь хувийн эрх зүйн чиглэлийн хичээл байхаар тусгаад байна. Түүнчлэн, хувийн эрх зүйн чиглэлээр судалгаа хийдэг хуульч, судлаачдад судалгааны тэтгэлэг олгодог хөтөлбөрүүдийг нэмэгдүүлэх чиглэлд төр, их, дээд сургуулиуд, хувийн хэвшил аль аль нь дэмжиж ажиллах хэрэгтэй.

Цаашлаад институтын хэмжээнд хувийн эрх зүйн хөгжлийг харах шаардлагатай гэж үзэж байна. Учир нь өнөөдөр эдийн засаг, бизнесийн харилцаа цаг мөчөөр хэмжигдэж, асар хурдтай өөрчлөгдөж байна. Бид тухайн өөрчлөлт бүрд тохирох эрх зүйн орчныг хурдтай бүрдүүлж өгснөөр бизнесийн давуу талыг бий болгож, эдийн засгийн эргэлтийг нэмэгдүүлэх боломжтой юм. Үүний тулд судалгааны дэд бүтэц, хүний нөөцийг бүрдүүлэх, бэлтгэх нэн шаардлагатай байна. Цаашлаад шинэ технологийн дэвшил хуулийн салбарын техникийн бичиг цаасны ажлыг хиймэл оюун ухаанаар шийдвэрлээд ирэхийн цагт роботууд хийх боломжгүй оюуны бүтээлч сэтгэлгээ, инновац, манлайллын чанаруудад суурилсан хуульчдыг төрүүлэх нь гарцаагүй болох биз ээ.

Тав. Дүгнэлт

Манай улсын зах зээлийн эдийн засгийн суурь хууль бол яах аргагүй Иргэний хууль юм. Иргэний хуульд 2002 оноос хойш жижиг нэмэлт, өөрчлөлтүүд орж байсан боловч бид Иргэний хуулиа бүхэлд нь эргэн харж, зарчмын хувьд хэрэгжихгүй байгаа, эсхүл өөрчлөх, нэмэх шаардлагатай зохицуулалтаа тодорхойлоогүй явж иржээ. Бидэнд арилжааны шинжтэй зохицуулалтаа иргэд хоорондын харилцаанаас ялган зааглах, Иргэний хуулийн амьдралд хэрэгждэггүй зохицуулалтуудыг анхаарч судлах, технологид суурилсан эрх зүйн харилцаанд хэрэглэх хэм хэмжээг тусгайлан тохируулах шаардлага үүсэж байна. Уламжлалт өмчийн эрх зүйн ойлголт аажмаар өөрчлөгдөж байна. Бизнесийн эрх зүйн харилцааг одоо, ирээдүй цаг дээр төвлөрч цаг алдалгүй шаардлагатай зохицуулалтыг хийх, олон улсын чиг хандлагад ойртуулах сорилт бидний өмнө тулгарч байна. Бид эдгээр сорилтыг боломж гэж харж хурдтай урагшлах ёстой.

Бид “технологи” тодотголтой ирээдүйд оршин тогтнох нь гарцаагүй тул технологийн эрх зүйн хуульчдыг үе шаттай бэлтгэхээс гадна технологийн уугуул иргэдэд зориулж эрх зүйн орчныг бүтээх шаардлагатай болж байгааг онцолмоор байна. Эцэст нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг тогтмол үнэлж, эдийн засаг, нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад тулгуурласан алсын хараатай эрдэм шинжилгээ, судалгааг бие даан хийх мэргэшсэн институцийг бий болгож, үйл ажиллагааг нь бэхжүүлэх, нөгөө талаас бизнесийг дэмжсэн төрийн бодлогыг тогтвортой хэрэгжүүлэх нь бизнес амжилттай эрхлэх хамгийн чухал шалгуур үзүүлэлт болоод байгааг хүлээн зөвшөөрөх цаг иржээ.

LIVING IN A GLOBAL WORLD: The HCCH, its Work & its Relevance for Mongolia

Brody Warren

Attaché to the Secretary General | Senior Legal Officer

16 December 2021 | *Özyeğin University*

WHY HCCH...?

Hague Conference on Private International Law

Conférence de La Haye de droit international privé

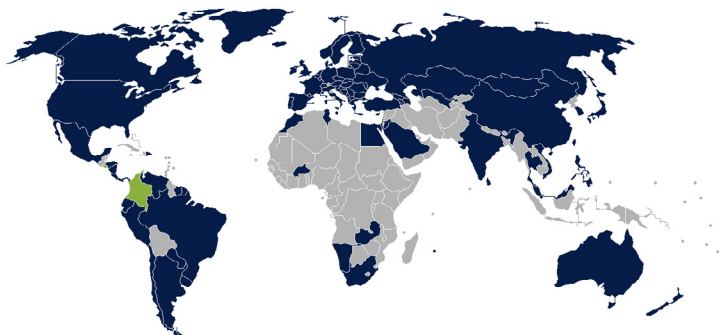

WHAT IS THE HCCH?

- An **intergovernmental organisation**,
1893 origins
- Legislative mandate:
“**progressive unification of the rules
of private international law**”
(Art. 1, Statute)

90 HCCH MEMBERS 89 States + European Union

Member States

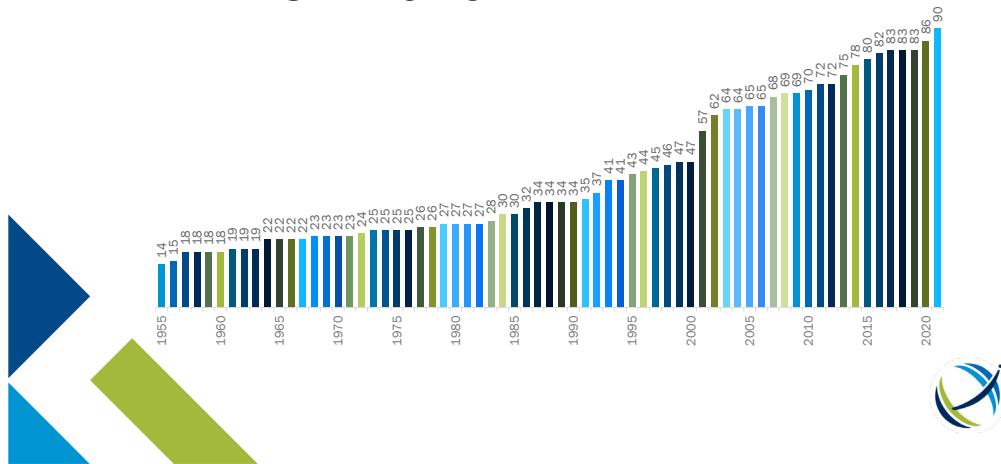
Admitted States

- Colombia
- Lebanon
- El Salvador

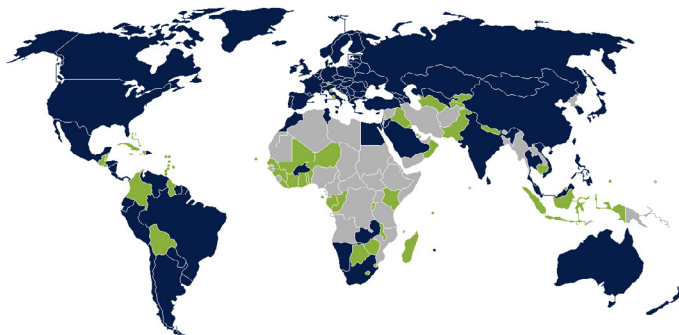
NB: Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depository (N/L MFAL). Neither should be taken to imply official endorsement or acceptance.

MEMBERSHIP GROWTH

156 CONNECTED PARTIES

90 Members

66 Other Connected Parties

NB: Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depository (i.e. MPAA) neither should be taken to imply official endorsement or acceptance.

MONGOLIA

HCCH Member
since 1 July 2021

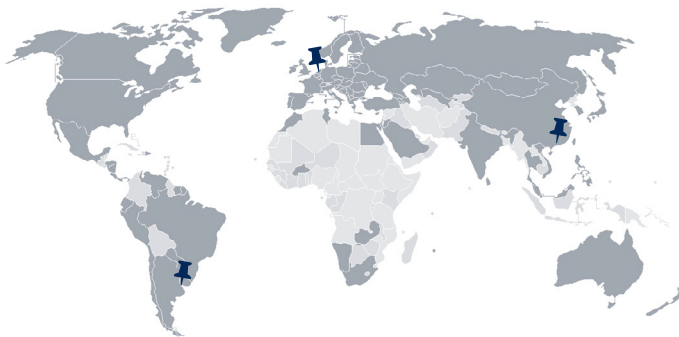

Party to 3 HCCH Conventions:

- 1954 Civil Procedure (2014)
- 1961 Apostille (2009)
- 1993 Adoption (2000)

REGIONAL PRESENCE

Permanent Bureau
Main Office
The Hague, Netherlands
(est. 1955)

Regional Office for Asia
and the Pacific
Hong Kong SAR, China
(est. 2012)

Regional Office for
Latin America and the
Caribbean
Buenos Aires, Argentina
(est. 2005)

NB: Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depository (NL MFA). Neither should be taken to imply official endorsement or acceptance.

PIL: KEY QUESTIONS

Jurisdiction

The authorities of which State are competent to decide on questions arising from a cross-border situation?

Applicable Law

The law of which State applies to a cross-border situation?

Recognition & Enforcement

How can judgments or decisions of a State be recognised or enforced abroad?

Cooperation

How can authorities better cooperate to improve efficiency and overcome the obstacles arising in cross-border situations?

LEGISLATIVE MANDATE

- 37 HCCH Conventions, 2 Protocols, 1 soft law instrument, dealing with:
 1. International Family & Child Protection Law
 2. International Legal Cooperation & Transnational Litigation
 3. International Commercial & Financial Law

HCCH CORE CONVENTIONS

Family and child protection law

- 1961 Form of Wills
- 1970 Divorce
- 1980 Child Abduction
- 1993 Adoption
- 1996 Child Protection
- 2000 Protection of Adults
- 2007 Child Support
- 2007 Maintenance Protocol

Transnational litigation and legal cooperation

- 1961 Apostille
- 1965 Service of Process
- 1970 Taking of Evidence
- 1980 Access to Justice
- 2005 Choice of Court
- 2019 Judgments

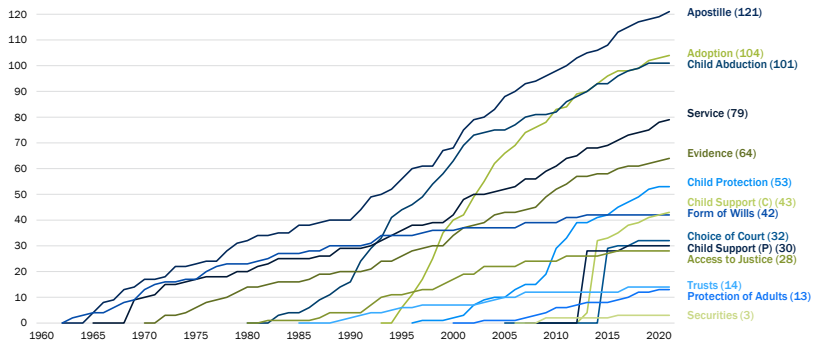

Commercial and financial law

- 1985 Trusts
- 2006 Securities
- 2015 Choice of Law Principles

HCCH CORE CONVENTIONS

BRIDGING THE GAP

- **Designation** of an applicable law
- **Accommodation** of different options and methods
- **Recognition** and **incorporation** of existing legal concepts/norms
- **Development** of new notions
- Increasing **cooperation** of lines of communication between authorities

KEY ACTIVITIES

Normative Work

- **Research**
identifying (other) legal needs within mandate
- **Proposals**
for new instruments
- **Expert Discussion & Negotiation**
drafting process leading to new instruments:
Conventions, Protocols, soft law

Post-Convention Work

- **Promotion**
of HCCH & its instruments
- **Monitoring**
Special Commissions on practical operation
- **Publications**
Guides to Good Practice, Handbooks
- **Post-Convention Assistance**
implementation & practical operation;
priority given to Members

NORMATIVE PROJECTS

Parentage / Surrogacy

Jurisdiction

Intellectual Property

Insolvency

Digital Economy

THE HCCH IN A GLOBAL WORLD

Removing legal obstacles

- Facilitating trade, commerce, and investment
- Supporting access to justice and dispute resolution
- Promoting rule of law and respect for human rights

Creating a coherent cross-border framework

- Providing legal certainty and predictability
- Enabling effective cooperation in an established network
- Respecting diversity of legal systems

Fostering economic and social development

- Long-term sustainability and encouraging use of technology
- Regular monitoring of operation, post-Convention assistance

Brody Warren

Attaché to the Secretary General | Senior Legal Officer
www.hcch.net

HCCH

Connecter Protéger Coopérer Depuis 1893
Connecting Protecting Cooperating Since 1893

**“ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН
ГААГИЙН БАГА ХУРЛЫН ҮЙЛ
АЖИЛЛАГАА: МОНГОЛ УЛСАД ХАМААРАХ
АСУУДАЛ”**

Броди Варрен

Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын
Ерөнхий нарийн бичгийн
даргын атташе бөгөөд Нарийн бичгийн дарга
нарын газрын хуулийн ахлах ажилтан

2021 оны 12 дугаар сарын 16 | *Өзгөжин Их Сургууль*

ЯАГААД ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРАЛ ГЭЖ...?

ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРАЛ

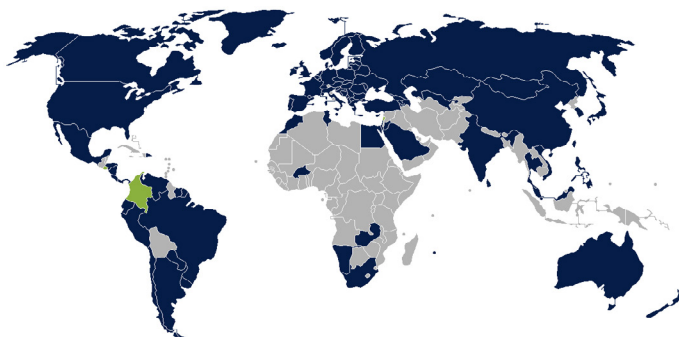

ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРАЛ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

- Олон улсын засгийн газрын нэгдсэн байгууллага, 1893 онд байгуулагдсан
- Бүрэн эрх:
"олон улсын хувийн эрх зүйн хэм хэмжээг нэгтгэн зохицуулах"

90 ГИШҮҮН ОРОНТОЙ 89 Улс + Европын холбоо

Гишүүн орнууд

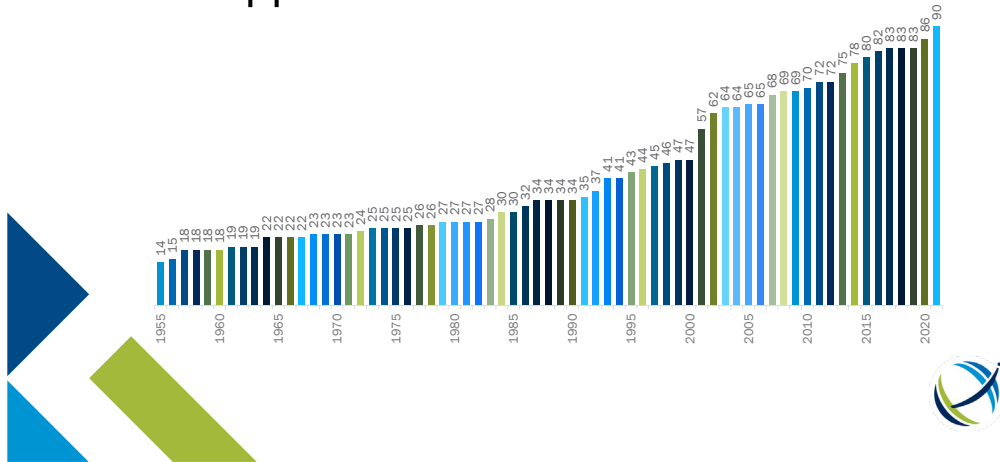
Зөвшөөрөгдсөн орнууд

Колумб
Ливан
Эл Салвадор

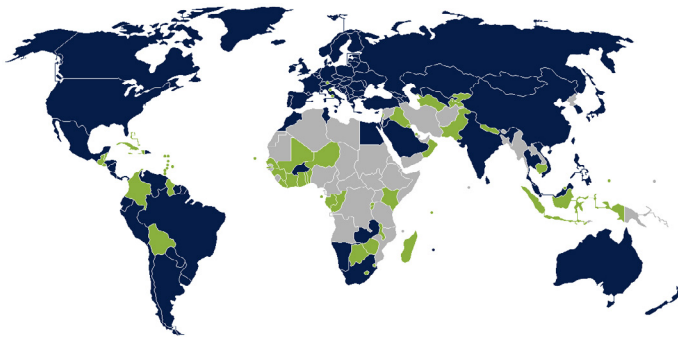
NB: Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depository (UN MPAL). Neither should be taken to imply official endorsement or acceptance.

ГИШҮҮДИЙН ӨСӨЛТ

156 ХАМТЫН АЖИЛЛАГААТАЙ ОРНУУД

90 Гишүүд

66 Хамтын ажиллагаатай орнууд

NB: Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depositary (the MPAA neither should be taken to imply official endorsement or acceptance).

МОНГОЛ УЛС

2021 оны 7 дугаар
сарын 1-нд гишүүнээр
нэгдсэн

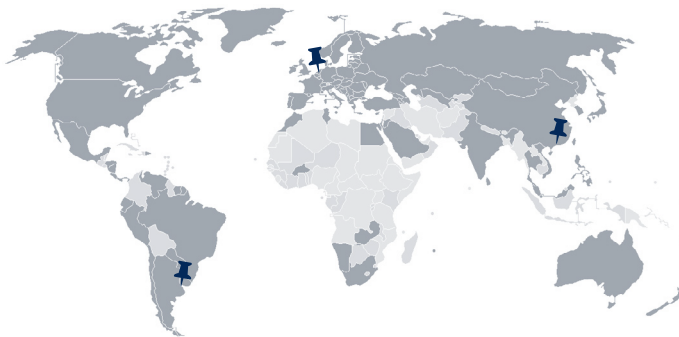

ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРЛЫН 3 КОНВЕНЦД НЭГДСЭН

- 1954 Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа (2014)
- 1961 Апостиль (2009)
- 1993 Үрчлэлт (2000)

БҮС НУТГУУДАД

Төв байр
Голланд, Гааг хот
(1955 оноос хойш)

Ази, Номхон далайн
орнууд дах байр
Хятад улс, Хонг Конг
(2012 оноос)

Латин Америк,
Карибын тэнгисийн
орнууд дах байр
Аргентин, Буэнос-Айрес
(2005 оноос)

NB. Boundaries on this map are based upon those used by the UN Cartographic Section. The number of States reflects the Parties as recorded by the Depository (i.e. MPAA) neither should be taken to imply official endorsement or acceptance.

НАСМ: ТҮГЭЭМЭЛ АСУУЛТУУД

Эрх мэдэл

Хил дамнасан нөхцөл байдлаас үүссэн асуудлыг аль улсын эрх баригчид шийдвэрлэх эрхтэй вэ?

Холбогдох хууль

Хил дамнасан нөхцөл байдалд аль улсын хууль үйлчлэх вэ?

Хүлээн зөвшөөрөх ба хэрэгжүүлэх

Аливаа улсын шүүхийн шийдвэрийг гадаад улс хэрхэн хүлээн зөвшөөрч, хэрэгжүүлэх вэ?

Хамтын ажиллагаа

Хил дамнасан нөхцөл байдалд үүссэн саад бэрхшээлийг даван туулж, хамтын ажиллагааг үр дүнтэй дээшлүүлэхэд эрх баригчид хэрхэн хамтран ажиллах вэ?

БҮРЭН ЭРХ

- Конвенц 37, тогтоол 2, зарим бүс нутагт үйлчлэх хууль, дүрэм, журам 1 болон дараах үйл ажиллагааг эрхлэж байна:
 1. Олон улсын гэр бүл, хүүхэд хамгааллын хууль
 2. Олон улсын эрх зүйн хамтын ажиллагаа ба үндэстэн дамнасан шүүх ажиллагаа
 3. Олон улсын арилжаа, санхүүгийн тухай хууль

ҮНДСЭН КОНВЭНЦУУД

Гэр бүл болон хүүхэд хамгааллын хуулиуд

- 1961 Гэрээслэлийн хэлбэрүүд 1970 Гэр бүл салалт
- 1980 Хүүхдийн хулгай
- 1993 Үрчлэлт
- 1996 Хүүхэд хамгаалал
- 2000 Насанд хүрэгчдийн хамгаалалт
- 2007 Хүүхдийн тусламж
- 2007 Олон улсын баримт, бичиг

Үндэстэн дамнасан шүүх хурал, олон улсын хамтын ажиллагаа

- 1961 Апостиль
- 1965 Процессын ажиллагаа
- 1970 Нотлох баримт авах
- 1980 Шударга ёсны хүртээмж
- 2005 Шүүхийн сонголт
- 2019 Шүүхийн тогтоолууд

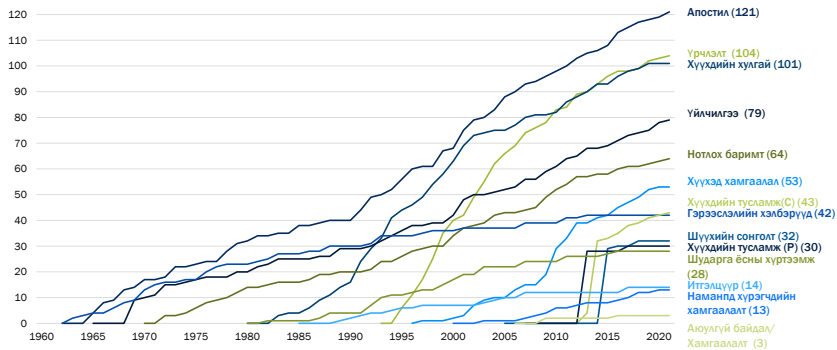

Худалдааны болон санхүүгийн хууль

- 1985 Итгэлцүүр
- 2006 Аюулгүй байдал /Хамгаалалт
- 2015 Хуулийн зүй тогтлыг сонгох

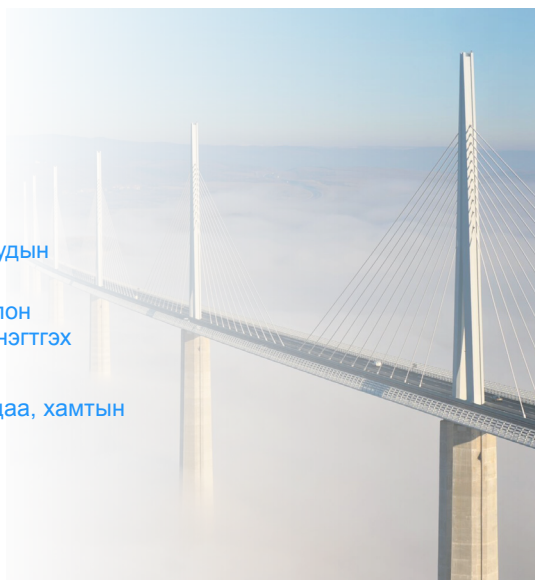

ҮНДСЭН КОНВЭНЦУУД

ЯЛГААГ АРИЛГАХ

- Холбогдох хуулийн тодорхойлолт
- Төрөл бүрийн сонголт болон аргуудын зохицуулалт
- Хэрэгжиж буй хуулийн агуулга болон хэлбэрүүдийг хүлээн зөвшөөрөх, нэгтгэх
- Шинэ ойлголтыг хөгжүүлэх
- Эрх баригчдын хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх

ГОЛЛОХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Өдөр тутмын үйл ажиллагаа

- **Судалгаа**
бүрэн эрхийнхээ хүрээнд (бусад) хууль эрх зүйн хэрэгцээг тодорхойлох
- **Санал боловсруулах**
шинээр хэлэлцээр хийх
- **Мэргэжилтнүүдийн хэлэлцүүлэг ба хэлэлцээр**
конвенц, протокол, зарим бүс нутагт үйлчлэх хууль зэрэг шинэ баримт бичгүүдэд хүргэдэг төсөл боловсруулах үйл явц

Конвенцын дараах ажиллагаа

- **Түгээн дэлгэрүүлэх**
Олон Улсын Хувийн Эрх Зүйн Гаагийн бага хурлаас гарсан хэлцэл
- **Ажиглалт**
Практик ажиллагааны тусгай комисс
- **Хэвлэн нийтлэх**
Заавар, зөвлөмж, гарын авлага
- **Конвенцийн дараах тусламж**
хэрэгжилт, практик үйл ажиллагаа; гишүүдэд олгогдсон давуу эрх

ТӨСЛҮҮД

Эцэг эх / тээгч эх

Шүүх эрх мэдэл

Оюуны өмч

Төлбөрийн чадваргүй
байдал

Цахим эдийн засаг

ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ГААГИЙН БАГА ХУРАЛ ДЭЛХИЙ ДАХИНД

Хууль эрх зүйн хүндрэл бэрхшээлийг арилгах

- Худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих
- Шүүхэд хандах, маргааныг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
- Хууль дээдлэх, хүний эрхийг хүндэтгэх

Хил дамнасан уялдаа холбоотой тогтолцоог бий болгох

- Хууль эрх зүйн тодорхой хэрэгжилтийг хангах
- Тогтвортой хамтын ажиллагааг тогтоох
- Хуулийн тогтолцооны ялгамжит байдлыг харгалзан үзэх

Эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжих

- Урт хугацааны тогтвортой байдал, технологийн хэрэглээг дэмжих
- Үйл ажиллагааны байнгын хяналтыг хэрэгжүүлэх, шаардлагатай тусламж үйлчилгээг тухай бүр үзүүлэх

Броди Варрен

Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага
хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн
даргын атташе бөгөөд Нарийн бичгийн дарга
нарын газрын хуулийн ахлах ажилтан

www.hcch.net

HCCH

Connecter Protéger Coopérer Depuis 1893
Connecting Protecting Cooperating Since 1893

Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн судалгаа ба эрх зүйн динамик: чиг хандлагыг тодорхойлох нь

Research on Private Law and Legal dynamics in
Mongolia: Inquiring the future

Батболдын Амарсанаа
МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн
захирал, хууль зүйн доктор,
профессор

"Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн
шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй
асуудал" олон улсын эрдэм
шинжилгээний хурал, 2021.12.16,
Шангари-Дэ, Улаанбаатар, Монгол Улс
v. 20211222

Агуулга

- I. Ухагдахууныг тодруулах нь
- II. Асуудал, эрх зүйн шинэтгэл, академик судалгаа
- III. Жишээ: Арилжааны хуулийн төсөл
- IV. Дунд хугацаанд хийгдэх Хувийн эрх зүйн
шинэтгэлийн асуудал: хувийн ажиглалт
- V. Нэгтгэн үзэхэд

I. УХАГДАХУУНЫГ ТОДРУУЛАХ НЬ

Хувийн эрх зүй, эрх зүйн динамик

- Хувийн эрх зүй /private law/ = иргэний /civil law/ + арилжааны /commercial law/ + ... Эрх зүй/
- Эрх зүйн динамик /Legal dynamics, dynamics of law/ - цаг хугацааны хэмжигдэхүүнд өөрчлөлтийг тайван замаар хийхийг илэрхийлнэ
 - зөвхөн норматив хэм хэмжээ бий болгох нь нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй, эргэж буцах (хуулийг хүчингүй болгох, өөрчлөх) хандлага байдаг, үүнээс хэтдээ зайлсхийх

Эрх зүйн динамик ба Эрх зүйн статик байдал

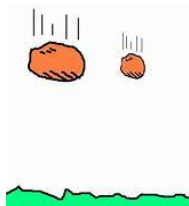
- Эрх зүйн динамик ба Эрх зүйн статик байдал /static law/-г эсрэгцүүлэх нь
 - Эрх зүйн статик байдал гэдэг нь хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй эрх зүй/хууль/-ийг ойлгодог.
 - Тиймээс хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орох, хүчингүй болох тохиолдолд эрх зүйн динамик байдал бий боллоо гэж үзнэ.
- Статик байдалд буй эрх зүй /хууль/ нь батлагдах/хүчин төгөлдөр байх үедээ итгэл үнэмшлийн систем /belief system/ гэж тооцогдоно.
 - Хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт, хүчингүй болгох явдал
 - =
 - итгэл үнэмшлийн тогтолцоог өөрчилж байгаа хэрэг

II. АСУУДАЛ, ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ, АКАДЕМИК СУДАЛГАА

Чөлөөт уналт: МОНГОЛЫН НИЙГЭМ ДЭХ ИТГЭЛ (trust, confidence)

ҮР ДАГАВАР: 2 туйлт үзэл

- + Хуулиар бүхнийг зохицуулах ухамсарлаагүй хариу үйлдэл
- + Хуулийг үгүйсгэх, эрх зүйд үл итгэх төөрөгдсөн үзэл

АСУУЛТ: Унасан итгэлийг хэрхэн эрх зүйн хувьд сэргээх, хамгаалах вэ?

ХАРИУЛТ: Хувийн ажиглалт, дүгнэлт (social impact)-ээ хуваалцахуйд

Судалгааны үр дүн: Арилжааны эрх зүйн харилцаанд

- Ханнс-Зайделийн сангийн санхүүжилт, ХЗДХЯ-ны захиалгаар хийсэн Арилжааны хууль тогтоомжийн зохицуулалтын талаарх бизнес эрхлэгчдийн байр суурь Судалгааны тайлан, 2020
- Арилжаа эрхлэгчдийн бие биедээ, нийтлэг эрх зүйн тогтолцоонд итгэх итгэл унасан, маш доогуур байдал
 - Жишээ: гэрээг бичгээр хийх хэтийдсэн хандлага ба нотлох баримтын зорилго голлох хандлага

Монголын нийгэм дэх итгэлийг хэрхэн сэргээх вэ?

- *Итгэл үнэмшлийн тогтолцоо (belief system)*-г өөрчлөх замаар буюу эрх зүй /хууль/-ийг өөрчлөх замаар хэрхэн асуудлыг шийдвэрлэх вэ.
- Үүнийг хийхийн тулд эрх зүйн шинэтгэл гаргалт ба академик судалгаа хэрхэн хамаарахыг энд хөндөнө.

Эрх зүйн шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүн: холбоо хамаарал

- Эрх зүйн шинэтгэл \approx Улс төрийн шийдвэр /Эрх зүйг гол агуулагч нь хууль тогтоомж байгаа цаг үе/
- Улс төрийн шийдвэр гаргалт:
 - Сонгуулийн өмнөх \approx 1 жил /Улс төрийн намын мөрийн хөтөлбөр/
 - +
 - сонгуулийн дараахь \approx 6 сар /Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөр/
 - +
 - Бэлтгэл ажил ба **судалгаа** /холбогдох яамд болон УИХ-ын гишүүний ажлын алба/ \approx Хууль тогтоомжийн хуульд заасан баримт бичгийн бүрдэл
 - - Ажиглалт: хүн/цагаар харьцангуй богино цаг зарцуулагддаг

Шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүн (2)

- Академик судалгааны үр дүн:
 - Бие даан/хараат бусаар судалгааны сэдвээ тодорхойлох /хугацаанд баригдахгүй/
 - +
 - Судалгаа хийх /хугацаанд баригдахгүй/
 - +
 - Судалгааны үр дүн улс төрийн шийдвэр гаргалтын үндэс, суурь болох баталгаагүй
 - Маш их хүн/цагийг зарцуулах, зориулах боломжтой

III. ЖИШЭЭ: АРИЛЖААНЫ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

Арилжааны тухай хуулийн төслийн шийдвэрлэх үндсэн асуудал /Статик эрх зүйн хувьд/

- Итгэлийг хамгаалах
- Итгэлцлийг хамгаалах – эрх зүйн харилцаанд оролцож буй хүмүүсийн үйлдлийн хууль зүйн хувьд хүчин төгөлдөр байдлыг хангах (олон жилийн туршид хамтран бизнес хийсэн хүмүүс тухайн тохиолдолд үнэ тохиролцолгүй, шууд нэрлэн заалгүйгээр /Амар: Базар аа, нөгөөдөхөө өгөөд явуулаарай"/ худалдааны харилцаанд ороход энэ нь хууль зүйн хамгаалагдах эсэх эргэлзээтэй байна)
- “Гэмгүй” гуравдагч этгээдийн эрх ашиг /итгэл/-ийг эрх зүйн тогтолцоо хамгаална, онцын хүндрэлгүйгээр сэргээнэ гэх итгэл
- Итгэлийг сэргээх – Дээр дурдсан нийтлэг тохиолдлуудтай холбоотойгоор унасан “ерөнхий” итгэлийн төвшинг дээшлүүлэх

Шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүн: Арилжааны хуулийн төслийн жишээ (1)

- Арилжааны эрх зүйн талаарх байр суурь эргэн сэргэсэн нь 2015 оны сүүлээс эхлэлтэй (2000-2003 оны орчим Жайка-гийн төсөлтэй хамтран хурал/хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байсан)
- 2016.04.08 /ХЗҮХ-д/ - МУИС-ийн ХЗС (УИХТГ, ХЗЯ, МХХ, ШУА-ын ФХ, ХЗҮХ-тэй хамтран) зохион байгуулсан “Хууль зүйн нэр томъёоны судалгаа, хэрэглээ” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурал “Хувийн эрх зүйд аж ахуйн (худалдааны) эрх зүйн нэр томъёоны эзлэх байр суурь” илтгэл
- 2016.10.21 /Төрийн ордонд/ - МУИС-ийн ХЗС, УИХТГ, ХЗДХЯ, МХХ, Ханнс-Зайделийн сан хамтран зохион байгуулсан “Монгол Улсын Хувийн эрх зүйн тулгамдсан асуудал: Иргэний болон Худалдааны хууль тогтоомжийн олон улсын жишиг” Олон улсын симпозиум
- 2017.09.16 – МУИС-ийн ХЗС хамтран “Монгол Улс, Япон Улсын хууль тогтоомжийн хөгжил: худалдаа (арилжаа)-ны эрх зүй” олон улсын хурал

Шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүн: Арилжааны хуулийн төслийн жишээ (2)

• АЛБАЖИХ ШАТ

- 2018.05.31 - ХЗДХЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн даргын А/30 дугаар тушаалаар Арилжааны хууль боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэхийг урьдчилан тандан судлах шийдвэр
 - Арилжаа /худалдаа/-ны хуулийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах Судалгааны тайлан, 2019 /108 нүүр/
- 2019.05.27- ХЗДХ-ийн сайдын А/30 дугаар тушаалаар Арилжааны хуулийн төсөл боловсруулах шийдвэр
- 2020.09.09 - ХЗДХ-ийн сайдын А/45 дугаар тушаалаар Арилжааны хуулийн төсөл боловсруулах шийдвэр

Арилжааны хуулийн төсөл: Судалгаа, судалгааны өгөгдөхүүн бэлтгэх үе шат

- **Гадаад улсуудын холбогдох хуулийг хэвлэж судалгааны эргэлтэд оруулах /МУИС-ийн ХЗС/:**
 - ХБНГУ-ын Иргэний хууль /BGB/ 2017.01
 - ХБНГУ-ын Арилжаа /худалдаа/-ны хууль /HGB/ 2018.12
 - Японы Арилжаа /худалдаа/-ны хууль /日本国商法典/
 - Японы Иргэний хууль /日本国民法典/ 2016.10, 2018.09
 - БНХАУ-ын Иргэний хууль /中华人民共和国民法典/ - 2021.12
 - Эх газрын эрх зүйн бүлд хамаарах 60 орчим улсын Иргэний ба Арилжааны хуулийн эмхэтгэл /21 боть 10 мянга орчим нүүр/ 2018.09 /T.Ginsburg – Comparative Constitutions Project UChicago 2016/
 - БНСУ-ын Иргэний хууль /민법/ 2019
- Гадаадын улсууд /ОХУ, Франц, Япон, ХБНГУ/ арилжааны эрх зүйн тодорхой сэдвээр хамтын монограф /хэвлэгдээгүй/
- Гадаад орнуудын арилжааны /худалдааны/ тухай хуулиудын харьцуулсан судалгаа /судалгааны ажлын тайлан/, ХЗДХЯ-ны захиалга, 2019 /100 орчим нүүр/

Арилжааны хуулийн төсөл: Гүнзгийрүүлэн ойлгох нь: эрх зүйн соёлын ялгаа (cultural difference) болон түүхэн хөгжлийн үе шатыг тооцох

- Шалтгаан: 1. Гадаадын зарим хуулиуд хэт хуучин тул эрх зүйн хэм хэмжээнээс эрх зүйг шууд ойлгох боломжгүй. /Шүүхийн тайлбар, онолын тайлбар г.м./ 2. Ирээдүйн хандлага
- Санал солилцох уулзалтууд
 - Японд 2 /2018, 2019 он/ удаа /20 хүнтэй баг 10 гаруй хуульч, эрдэмтэд, албан хаагчтай уулзалт/
 - ХБНГУ-д 1 /2018 он/ удаа /7 хүнтэй баг 10 гаруй хуульч, эрдэмтэд, албан хаагчтай уулзалт/
 - Франц-д 1 /2020 он/ удаа /2 хүнтэй баг 10 гаруй хуульч, эрдэмтэд, албан хаагчтай уулзалт/
 - Монголд олон удаа /ХБНГУ шүүгч др. Фишер, Канцовски, Япон-Проф. Токумото, Проф. Минова, Проф. Като, Өмгөөлөгч Ешино, өмгөөлөгч Ока г.м., БНСУ-Проф. Ким Дон Хүн/
 - Онлайн /АНУ-Аризона Проф Козольчук .../
- Жишээ:
 - Unterehmen vs. Kaufmann,
 - Хувийн эрх зүйд арилжааны эрх зүй орох уу? Private law vs. commercial law)
 - Арилжааны гэрээ ба Арилжаа эрхлэгч ба Холимог систем (Commercial contract or Merchant or Mixed system)-ийн аль нь оновчтой эсэх

Арилжааны хуулийн төсөл: Path-dependent trajectory – үйл хөдлөлийг өөрчлөхөд уламжлалыг анхаарах

- Эрх зүйн уламжлал: Судалгаанаас хайх нь
 - Монголын хувийн эрх зүйн судалгааны товчоон (1928-1990), 2019 – 1050 нүүр эмхэтгэл, аж ахуй, аж ахуйн гэрээ г.м.-д холбогдох судалгааны өгүүлэл, баримт материал
- Хууль тогтоогчийн хүсэл зоригийг тандахуйд:
 - 1930.08.06 – БНМАУ-ын Худалдааны тухай хууль
 - Монгол Улсын Иргэний хуульд холбогдох баримт бичиг (2001-2002), 2018, МУИС-ийн ХЗС, Өмгөөлөл судлалын академи – арилжаанд холбогдох хэм хэмжээний тухайд, 1500 нүүр баримт
 - БНМАУ-ын Иргэний хууль (1963)-ийн нэмэлт, өөрчлөлтөд холбогдох баримт бичиг (1990), МУИС-ийн ХЗС, Өмгөөлөл судлалын академи – тухайлсан асуудал хэрхэн хөндөгдсөн тухайд, 166 нүүр баримт

Арилжааны хуулийн төсөл: Монголын эрх зүй дэх статик байдлыг тогтоох нь

- Арилжааны заншил, тогтсон практик бий эсэх /одоо байгаа байдал ба статик эрх зүй/
 - Арилжааны заншил, тогтсон практикийн судалгааны тайлан, Ханнс Зайделийн сангийн Эрх зүйн боловсролын академи, Өмгөөлөл судлалын академи ТББ, 2020 /180 орчим нүүр/
- Монгол болон Япон Улсын арилжааны эрх зүйн хууль тогтоомж, арилжааны заншил зэрэг асуудлын судалгаа, МУИС, Кюшюгийн их сургууль, Япон Улсын Хууль зүйн яам, 2021 /япон хэлээр 207 нүүр/
- Иргэний хуулийн III хэсэг /Гэрээний эрх зүй/-т заасан арилжааны гэрээний төрлүүдийн судалгаа /Судалгааны ажлын тайлан/, ХЗДХЯ-ны захиалга, 2019 /122 нүүр/

Арилжааны хуулийн төсөл: Нийгмийн импакт (social impact)-ийг тандах нь

- Хуулийн төслийн нөлөөлөл үүсэх, үйл хөдлөлийг нь өөрчлөхөд хүргэх субъектэд чиглэсэн судалгаа
 - Арилжааны хууль тогтоомжийн талаарх бизнес эрхлэгчдийн байр суурь, Ханнс Зайделийн сангийн Эрх зүйн боловсрол академи, Өмгөөлөл судлалын академи ТББ, ХЗДХЯ-ны захиалга, 2020 – Социологийн судалгаа /86 нүүр/
 - Цаашид хийгдэх судалгаа: Хэлцлийн зардал буурах эсэхийг тооцох хэрэгтэй байна

Арилжааны хуулийн төсөл: Systems thinking – Академик судалгаанд системийн үүднээс хандах нь

- Академик судалгаа өргөнөөс нарийвчлан судлах хандлагатай /ерөнхийгөөс тусгай руу/
- Дор дурдсан зүйлсийн хамаарлыг тогтоох, учрыг олох шаардлага:
 - Хувийн эрх зүйн цар хүрээ, харилцан хамаарал
 - Иргэний эрх зүйн хамаарал
 - Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах ба хэрэглэгчийн гэрээ
 - Захиргааны үйл ажиллагаа эсэх – Хуулийн этгээдийн бүртгэл, түүний эрх зүйн үр дагавар

Шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүн: ОЮУН ДҮГНЭЛТ

- Улс төрийн шийдвэр гаргагч судлаачдаас үр дүнг шаарддаг хугацаа \leq академик судалгааны үр дүн гардаг хугацаа /ЗӨРҮҮ/
 - Академик судалгаа мөн чанарын хувьд цаг хугацаа их шаарддаг тул түрүүлж эхлэх ёстой
 - Улс төрийн шийдвэр гаргагчид үндэслэл бүхий судалгааг анхаарч байх нь зүйтэй
 - Олон хүний цаг хугацаа (хүн/цаг), их хэмжээний хөрөнгө, байнгын анхаарал тавих шаардлага
 - Академик судалгаа - ерөнхийгөөс нарийвчилсан шинж давамгайлах нь олонтой

Цаг үеийн шаардлагыг бүхэлд нь дүгнэхэд

- Итгэлийг хамгаалах, сэргээхэд чиглэгдсэн
- **Монгол Улсын хувийн эрх зүй дэх арилжааны шинжийг тодотгох үйл явц буюу "Commercialization of Private Law in Mongolia" movement эхлэх шаардлага**

Нэгдмэл байдал, мэтгэлцээнд ач холбогдол өгөх нь ба бусад анхаарах асуудлууд

- Шинэтгэлийн шийдвэр гаргалт ба судалгааны үр дүнгийн нэгдмэл байдал /+ дотоод мэтгэлцээн/ чухал
 - Шинэтгэлийг эхлүүлэхээс гадна бүх үе шат /боловсруулах, нийгэмд таниулах г.м./-д харилцан хүндэтгэлтэй хандах
- Хэт яарахгүй байх
- Хэт томоор сэтгэх, хийхээс зайлсхийх /Улсуудын туршлагаас үзэхэд жишээлбэл, Иргэний хуулийн нэг институцийг нэг удаадаа шинэчилдэг/

IV. ДУНД ХУГАЦААНД ХИЙГДЭХ ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛИЙН АСУУДАЛ: ХУВИЙН АЖИГЛАЛТ

**Эрх зүйн шинэтгэлийн ирээдүйн
давалгаанд бэлтгэх нь (1):**
Онолын үндэс, статик эрх зүйг
өөрчлөх нь:

- Иргэний процесс /шийдвэр гүйцэтгэл/ – практик хүндрэлийг нэг бүрчлэн шийдвэрлэх хандлага, улмаар зүй ёсны эрх зүйн хэм хэмжээ биелэлээ олохгүй байх, материаллаг эрх зүйг үгүйсгэх, өөрчлөх төөрөгдөл
- Гэм хор – гэрээний бус үүрэг, маш их асуудал

Эрх зүйн шинэтгэлийн ирээдүйн давалгаанд бэлтгэх нь (2): Онолын үндсийг төгөлдөржүүлэх, статик эрх зүйг “өөрчлөх”

- Өв залгамжлал /+нийтийн эрх зүйн хүрээний онол, бодлоготой уялдуулах, шударга ёсны шалгуур тавигдах магадлал/
 - Нөхцөл байдал: Монголын нийгэм дэх хөрөнгийн хэмжээ ихэссэн, анхдагчид хөрөнгөө хувааж эхлэх, үйл явц, байгалийн жам
- Өмч, түүнийг гол тээгч хуулийн этгээдийн асуудал – нэг мөр ойлгох шаардлага

V. Нэгтгэн үзэхэд

- Цаашдын чиг хандлагыг бүхэлд нь дүгнэх боломжгүйг хүлээн зөвшөөрөх нь зүйтэй.
- Монгол Улсын хувийн эрх зүй дэх арилжааны шинжийг тодотгох үйл явц “Commercialization of private law” movement эхлэх нь зүйтэй.
- Хувийн эрх зүйн тогтолцоо (ер нь эрх зүйн тогтолцоо өөрөө) бусдад өгөх итгэлийг сэргээх, хамгаалах ёстой бөгөөд Монголын нийгэм, аж ахуйн харилцаа, хувийн харилцаан дахь итгэлийг сэргээх нь дунд хугацааны зорилго юм.
- Статик эрх зүйгээс эрх зүйн динамикийг бий болгох үйл явцад судлаачид академик судалгааг урьдаас хийж, эрх зүйн шинэтгэл эхлэхэд судалгааны бэлтгэлтэй байх хэрэгтэй.
- Цаашид эх газрын эрх зүйн тогтолцоонд нийтлэг байдаг хандлага – Хувийн эрх зүйн бүх институц /гэрээ, гэм хор г.м./-ийг нэг мөсөн бус тухайлсан институцэд шинэчлэл хийх хандлага зонхилох нь зүйтэй

ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ БА ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ АЖИЛЛАГАА

PRIVATE LAW REFORM AND CIVIL PROCEEDING

Пунцагийн Золзаяа
Улсын Дээд шүүхийн шүүгч
Ms. Zolzaya Puntsag
Justice, Supreme Court of Mongolia

Хураангуй:

Илтгэлд эрх зүйн шинэтгэлийн эрх зүйн цогц асуудал, хувийн эрх зүйн шинэтгэлд иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны үзүүлэх үр нөлөө, шүүхэд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгарч буй бэрхшээл, шийдвэрлэх арга замын талаар дурдсан.

Abstract:

This report aims to address the complex legal issues of private legal reform, the impact of civil proceedings on private law reform, the challenges of the proceedings facing, and possible its solutions.

Түлхүүр үгс: Хүний эрх, хууль тогтоомж, худалдааны эрх зүй, шүүгчийн мэдлэг, ур чадвар, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, эрх зүйн соёл, иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа.

Key words:

Human rights, law, legislation, trade law, knowledge and skills of judges, legal awareness of citizens, legal culture, civil proceedings.

Нэг.

Хувийн эрх зүйн шинэтгэл эрх зүйн талаасаа дараах цогц асуудлаас шууд хамааралтай. Үүнд:

1. Зах зээлийн эдийн засаг, төрт ёсонд нийцсэн хуультай байх;
2. Хуулийг хэрэгжүүлж чадах мэдлэгтэй, ур чадвартай, ёс зүйтэй шүүгч байх;
3. Иргэдийн эрх зүйн ухамсар, эрх зүйн соёл;
4. Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа.

Тодруулбал, сайн хууль байх ёстой, уг хуулийг хэрэглэх чадвартай шүүгч байх ёстой, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, соёлын төлөвшил, хөгжил болон оновчтой зохистой иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн гол хүчин зүйл юм.

1.1 Монгол Улсад одоо цагт эрх зүй нь нийгмийн зохион байгуулалтын хэм хэмжээний үүргээ ямар хэмжээнд гүйцэтгэж байгаа вэ гэдэг дээр хуульч, судлаач, эрдэмтдийн зүгээс дүгнэж, үзэл бодол, саналаа дэвшүүлсээр байна. Парламентаас баталсан хууль тогтоомж

улсынхаа эдийн засаг, уламжлал, зан заншилд нийцсэн эсэх, эрх зүйн субъектын зан үйлийн хэм хэмжээг хязгаарласан эсэх, шударга ёсны хэмжүүрт нийцэж байгаа эсэх асуудал эрх зүйн хэм хэмжээний мөн чанар, түвшинг харуулах нь зүй ёсны хэрэг юм.

Хууль боловсруулахад шүүхийн практик чухал бөгөөд хууль гаргах нь өөрөө олон үе шаттай, бүхэл бүтэн процедур. Хууль гаргах, батлах ажлыг үр дүнтэй, алсыг харсан, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй хийж хэвшиж, тогтсон дэг журмыг тогтоохгүй бол түүнийг үргэлжлүүлэн амьдралд зөв тайлбарлаж хэрэглэх, биелүүлэхэд хүндрэл учирч байгаа талаар тодорхой жишээнүүдийг онцлон дурдъя. Хувийн эрх зүйн суурь хууль болох Иргэний хуулийн үзэл баримтлал, системчлэлтэй зарим талаар зөрчилдсөн тусгай хууль цөөнгүй байна.

Жишээ 1:

Үл хөдлөх хөрөнгийн барьцааны тухай хууль /2009/, Хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгийн барьцааны тухай хууль, /2015/, 2006.07.08-ны өдөр батлагдсан Ашигт малтмалын тухай хуулиудын өрсөлдөөн.

Хуульд зааснаар хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь тусгай зөвшөөрлийг хууль тогтоомжоор барьцаалахыг хориглоогүй эд хөрөнгийн хамтаар банк, банк бус санхүүгийн байгууллагад барьцаалах эрхтэй. Харин тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь барьцааны гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй бол төрийн захиргааны байгууллага энэ тухай барьцаалагчид мэдэгдэх бөгөөд барьцаалагч нь Ашигт малтмалын тухай хуулийн 52 дугаар зүйлд зааснаар Монгол Улсад байгуулагдсан, татвар төлөгч, сонгон шалгаруулалтад оролцсон хуулийн этгээдэд тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлэх саналыг тэргүүн ээлжид гаргах эрхтэй гэж үүрэг хангуулах журмыг заасан. Гэвч нөгөө талаас шүүхийн шийдвэрийг сайн дураар биелүүлээгүй бол шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа явагдах боловч тусгай зөвшөөрөл барьцааны зүйл байсан тохиолдолд барьцааны зүйлээс үүргийг хангуулах ажиллагаа дуудлага худалдаагаар хязгаартайгаар явагдах уу, эсвэл Ашигт малтмалын тухай хуулиар явагдах уу хоёр өөр байдлаар зохицуулсан байна. Ийнхүү худалдан борлуулах ажиллагааны өөр өөр журмыг хуулиар зохицуулсан учраас барьцааны зүйл болох тусгай зөвшөөрөл, дагалдах эд хөрөнгөөс үүргийг хангуулах ажиллагаа бодит байдалд тодорхой бус орхигдсон. /Ашигт малтмалын тухай хуулийн 7, 51, 52 дугаар зүйл/

Түүнчлэн, Ашигт малтмалын тухай хууль, Иргэний хуульд зааснаар тусгай зөвшөөрлийн хууль ёсны эзэмшигч нь эзэмшлийн зүйлээ бусдад шилжүүлэх эрхтэй. Гэтэл компанийн хувьд хувьцаа худалдах, бэлэглэх замаар аль ч ажиллагааг нь баримтлахгүйгээр зөвхөн компанийн хувьцаа эзэмшигч өөрчлөгдөж байгаа нь далд аргаар эрх шилжүүлэх ажиллагаа явагдах нөхцөлийг бий болгосон, энэ нь хуулийн үзэл баримтлал, зорилгыг алдагдуулж байна, энэ талаар өнөөдөр хэн ч дуугарахгүй байна.

Жишээ 2:

Даатгалын тухай хуульд зааснаар даатгалын компани мөнгө зээлдүүлэх, холбогдох этгээдийн бусдаас авсан зээлд баталгаа, батлан даалт гаргахыг хориглосон атлаа хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.1.3-т аливаа этгээдэд барьцаагүй зээл олгохыг хориглосон. Үүнээс үзвэл хориглосон /холбогдох/ этгээдээс бусдад барьцаатай зээл олгож болох агуулгатай байгаа нь зөрчилтэй болсон. Түүнээс гадна санхүүгийн зах зээл дээр үүргийн гүйцэтгэлийг хангах арга болох баталгааны дотроос банк, даатгалын компанийн баталгааг хамгийн найдвартай гэж үздэг үзэл, худалдааны заншил тогтсон байна. Даатгалын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд зааснаар даатгалын компани Санхүүгийн зохицуулах хорооноос гаргасан журмын хүрээнд бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх эрхтэй ба баталгаа гаргах нөхцөлийг зохицуулсан хянах эрх зүйн орчин байхгүй. Гэтэл өнөөдөр даатгалын компаниуд баталгаа гаргах ажиллагааг аль хэдийн явуулж, холбогдох маргаан шүүхээр шийдвэрлэгдсээр байна.

Дээрх тохиолдолд шүүх хэм хэмжээг төсөөтэй хэрэглэх, эсвэл Иргэний хуулийн зарчимд нийцүүлэн хуулийг хэрэглэх үндэслэл байх боловч зарчмын хувьд хэм хэмжээ тогтоож, хууль тогтоогчийн эрх мэдэлд халдах вий гэдгээс сэргийлсэн байдалтай хандаж ирсэн, хувийн эрх зүйд чухал үр нөлөөтэй эдгээр асуудал үндсэндээ хуулиар оновчтой шийдвэрлэгдэж чадаагүй орхигдсон байдалтай байна.

Жишээ 3:

Түүнчлэн, Санхүүгийн түрээсийн тухай хууль, Хөдлөх хөрөнгийн барьцааны тухай хууль батлагдсан хэдий ч Иргэний хуультай давхардсан учраас тэр бүр хэрэглэгдэхгүй байна.

1.2. Хууль тогтоогч хэм хэмжээ тогтоохдоо тогтолцооных нь хувьд хэрэгжих боломжтой, ойлгомжтой, зөрчилгүй норм бий болгох нь хууль тогтоогчийн эрх хэмжээ бөгөөд үүрэг нь байдаг. Ийнхүү ерөнхийлөн тогтоосон хэм хэмжээг хэрэгжүүлэх ажиллагааных нь хувьд эрх зүйн дэд акт бий болгож хэрэгжилтийг зохион байгуулах нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн чиг үүрэг байдаг бол, тухайн харилцаанаас үүссэн маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүрээнд шүүх хуулийг хэрэглэх, ингэхдээ зөв тайлбарлаж, зөв хэрэглэх ёстой болно.

Хувийн эрх зүйн төртэй харилцах харилцаа нь эрх зүйд тулгарч буй сорилтуудын нэг юм. Хувийн эрх зүйн хүрээнд төрийн үзэл баримтлал байхгүй байсан ч хувийн эрх зүй нь үргэлж нийгмийн бодлогоос хараат гэж АНУ-д үздэг бол Европт төр хувийн эрх зүйн эрх мэдлийн эцсийн эх үүсвэр хэдий ч хувийн эрх зүйн хүрээнд шийдвэр гаргахад чухал ач холбогдолгүй гэж үздэг. Төр хувийн эрх зүйн асуудлыг зохицуулахдаа олон нийтэд чиглэсэн бодлогоор бус харин талуудын хоорондын хэвтээ харилцан үйлчлэлд хамаарах зарчмуудын үндсэн дээр харилцааг зохицуулдаг. Төрийн зүгээс энэ талаарх үзэл баримтлал, чиглэлийг хувийн эрх зүйн хууль гаргах бүрт анхаарах шаардлагатай байна.

1.3. Аль ч улс орны 1 дүгээр зүйл худалдаа болсон, эрх зүйг эдийн засгаас тусад нь авч үзэх боломжгүй болсон, энэ хүрээнд үндсэн хуулийн эдийн засаг, үр нөлөө, зардлын судалгаа, эрх зүйд хийх эдийн засгийн шинжилгээ зэрэг судалгааны төрөл чиглэлүүд бий болжээ.

Эрх зүйг шинжлэх ухаанч байр сууринд аваачих, хууль нийгмийн эдийн засгийн хөгжилд саад тотгор бус харин зүй зохистой дэмжлэг үзүүлэх, хөгжүүлэх хэрэгсэл болгоход эрх зүй ба эдийн засгийн ухаан жинтэй хувь нэмэр оруулах учраас эдгээр судалгааны салбарыг олон улс хүлээн зөвшөөрч хэрэглэж эхэлсэн, эдгээр судалгааны төрлийг хэрэглэх, арга замыг анхаарах болжээ гэсэн сүүлийн үеийн үзэл санаа, дүгнэлттэй шүүх эрх мэдлийн салбар санал нэг байгаа, өөрөөр ч байх боломжгүй юм. Ингэхдээ, өөрийн улсын зохицуулалтын уламжлалыг эхлээд товч дурдъя.

Монгол улсын Иргэний эрх зүй гол төлөв заншлын хэм хэмжээгээр зохицуулагдаж ирсэн, 12-13 дугаар зуунд иргэний эрх зүйн сэтгэлгээ бий болсныг түүхэн эх сурвалж нотолдог. 1924 онд Үндсэн хууль батлагдсанаар анхны Иргэний хууль гарах үндсэн суурь тавигдсан, үүнээс хойш 1960, 1963, 1994, 2002 онд Иргэний хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталж, 2002 оны Иргэний хуулийг хэрэглээд 19 жилийн хугацаа өнгөрчээ.

Иргэний хууль нь хувийн эрх зүйн хууль тогтоомжийн цөм болохын хувьд ач холбогдлоороо Үндсэн хуулийн дараа орох хууль гэж судлаачид үздэг. Хуулийг боловсронгуй болгох асуудал байнга хөндөгдөх нь зүйн хэрэг. Одоогийн байдлаар худалдааны эрх зүй Иргэний хуулиар зохицуулагдаж байна. Худалдааны бие даасан хууль батлан гаргах нь эрх зүйн тогтолцоонд хийгдэх томоохон шинэчлэл байх болно гэж үзэж байгаа. Тусдаа хууль гарснаар Иргэний хуулийн суурь хууль болох зарчмыг нь алдагдуулахгүй, хувийн эрх зүйн салбарын аливаа тусгай хуульд нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй үед суурь хууль болох Иргэний хуулийг хэрэглэдэг хууль хэрэглээний концепцоо дагах боломжтой гэж харж байна.

Худалдааны буюу арилжааны эрх зүйг нэгтгэн зохицуулах, эсхүл тусад нь батлан мөрдүүлэх нь аль нь илүү үр өгөөжтэй талаар ялгаатай байр суурь байдаг.

Тодруулбал,

- Зарим улсад худалдааны бие даасан тусгай хууль байхад зарим нь Иргэний болон худалдааны хуулийг нэгтгэх хандлага байна. Тусдаа хууль байхын сөрөг болон эерэг үр дагаврыг судалж, өөрийн хөрсөнд тохирох загварыг оновчтой сонгох ёстой. Худалдааны шинжтэй дотоод асуудал руу нь хэт орсон, хэт иргэнлэг шинжтэй буюу нийтлэг асуудлыг зохицуулах хэлбэрээс зайлсхийж, аж ахуй эрхлэгчийн эрх ашгийг хамгаалж чадаагүй нөхцөл байдал зэрэг хүчин зүйлийг тооцож, төслийн багийнхан ажиллаж байгаа байх гэж итгэж байна.

- аж ахуйн үйл ажиллагааны субъект нь цэвэр аж ахуйн нэгж байх уу, аж ахуй эрхлэгч иргэн хамаарах уу, аль аль нь хамаарах бол аж ахуй эрхлэгч иргэнийг хэрхэн тодорхойлох, тогтоох, тооцох вэ гэдгийг хамтад нь шийдвэрлэх нь хууль хэрэглээнд тодорхой байдал бий болгох юм.

- манайд худалдаа эрхлэгчдийн дунд ямар уламжлал, заншил, хэв маяг тогтсон, ямар төрөл, хэлбэрээр ангилж /малчин, тариаланч, барилга, худалдаа,.../ гадаад зах зээлийн хамаарал, үйлдвэрлэгч, худалдаачин гэх мэт аж ахуй эрхлэгч бүрийн онцлог, тогтсон хэв маяг, заншил, бизнесийн өөрийнх нь онцлог зэргийг судалж нэгдмэл нэг үзэл баримтлалаар тодорхойлох уу, эсхүл салбар тус бүрд нь нийцсэн нийтлэг тодорхойлолтыг бий болгох журмыг нь тогтоох уу гэдэг дээр нарийвчлан судлах нь зүйтэй болов уу.

- бие даасан хуулийг гаргахын тулд Иргэний хуулийн аль аль заалт хэрхэн саад болж ирсэн талаар бүрэн хэмжээний судалгаа, дүгнэлт байх ёстой. Иргэний болон худалдааны хуулийн гүйцэтгэх чиг үүргийг хуваарилах, харилцан нийцүүлэх хүрээ заагийг тодорхой болгох ёстой.

- Хууль боловсруулахад шүүхийн практик их чухал. Худалдааны харилцааны суурь ойлголт нь аж ахуйн гэрээ, хэлцэл юм. Худалдааны эрх зүйд талууд тохирсон л бол уг тохиролцооны дагуу үүргээ биелүүлнэ. Жишээ нь: анзын талаар тохирч тооцоо нийлсэн, энэ нь хуульд заасан хэмжээнээс хэтрээгүй бол шүүх үүнийг багасгах ямар ч эрх байхгүй. Гэтэл одоогийн Иргэний хуулиар шүүх анзыг багасгаж болдог, /Иргэний хуулийн 232.8/ Энэ зохицуулалтыг бол зөвхөн иргэд хоорондын гэрээ болон хэрэглэгчийн гэрээнд хэрэглэхээр үлдээх нь зүйтэй байх. Мөн худалдааны хууль гарснаар гэрээ хүчин төгөлдөр эсэх тухай ойлголтод шинэчлэлт хийгдэнэ гэж харж байна.

Гэвч аж ахуй эрхлэгч хоорондоо, мөн иргэдийн дунд ч гэрээг хэлбэр төдий байгуулж, шүүх дээр учир нь олдоно гэх хандлага одоог хүртэл байгааг анхаарах ёстой. Гэрээ байгуулах эрх чөлөө нь Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан эрх. Талууд гэрээ байгуулах, байгуулахгүй байх эрх чөлөө хязгааргүй болохоос гэрээний агуулгын талаар бүрэн эрх чөлөөтэй биш юм. Шүүхийн практикаас харахад гэрээ байгуулахаас эхлээд талууд тэгш байдалд байсан уу, бие биедээ энэ нөхцөлийг хангаж чадсан уу, шударга байж чадсан уу гэх асуудал хамгийн их маргаантай байдаг. Тиймээс талуудын тохиролцооны процессыг тодорхой тусгах ёстой болов уу гэж бодож, санал дэвшүүлж байна.

Хоёр.

“Ертөнцийг бүхэлд нь харж байж ердийн хэргийг шийдэх ёстой.” Энэ бол шүүгчийн ур чадвар, мэдлэг, ёс зүйг багтаасан мэргэн үг юм. Үүний тулд шүүгч Үндсэн хуулийн эрх зүйг мэдлэгийнхээ суурь болгох ёстой. Шүүхэд олгогдсон цорын ганц арга хэрэгсэл, процессын том эрх бол хэрэглэх гэж байгаа хууль Үндсэн хуульд нийцэхгүй бол Цэцэд хандах.

Хууль зүйн соёлын торгон хэл бол шүүхийн практик юм. Оюуны хүч чадал хязгааргүй, шүүгч мэдлэгээ тасралтгүй шинэчлэх ёстой болж байна. Хүний эрх орчин үед хамтлагийн /олон нийтийн/ шинжтэй болжээ. /баг, сум, тосгон дүүргийн оршин суугчдын хамтлагийн асуудал/ -хувийн эрх зүйн маргааныг шийдвэрлэхэд нэг хүн биш, багаар нь хамгаалах агуулга бий болж байгаа. Шүүхийн шийдвэр олон хүний эрх ашгийг хөндөж байгаад мэдэрч ажиллах ёстой.

Шүүгч хуульд захирагдана гэдэг зарчмыг хэт барьснаас буруу шийдвэр гаргадаг, бодит байдалд нийцсэн шийдвэр гаргах зорилгоо мартаггүй байх хэрэгтэй.

Хувьсал байгаа учир бүх юмыг хуулиар зохицуулна гэж байхгүй. Хэрэглэж байгаа хууль бодит амьдралд нийцсэн үү, зөв үү гэдгийг хууль хэрэглэх бүрдээ тунгаан бодож байх ёстой, шүүгчийн ур чадвар үүнд л байдаг. Нөгөө талаар Хувийн эрх зүйд хийгдсэн нэг дүгнэлтийг танилцуулахад, судлаач Б.Буянхишигийн¹ үзэж байгаагаар “хууль тогтоогч ерөнхий агуулга бүхий хэм хэмжээг санаатайгаар нэмэгдүүлж тодорхойгүй нэр томъёог тайлбарлах хүрээ хязгаарыг шүүхээр өөрөөр нь тогтоолгон хянах нь үй түмэн асуудлыг хуульчлахыг оролдож, улмаар хэм хэмжээний зайлшгүй зөрчилдөөн газар авч, хийдэл үүссэнээс хавьгүй дээр сонголт болох нь харагдаж байна” гэж дүгнээд, Иргэний хуульд ийм өргөжүүлэн тайлбарлах эрх хэмжээг бага үлдээсэн тухайд судалжээ. Энэ талаар судалж, улс төрийн тогтворгүй, хямралтай байдлын үед, манай нөхцөлд ийм зохицуулалт байх ёстой эсэхийг бодож тооцоолох нь буруу биш юм.

Шүүгч нар онолын үндэслэлийн талаар нэг мөр ойлголттой болох хэрэгтэй байна. Шүүхэд маргаан шийдвэрлэхдээ эх сурвалжийг ямар эрэмбэ дарааллаар авч үзэх, өөрөөр хэлбэл тодорхой хэрэг, маргааныг шийдвэрлэх, жишиг тогтоохдоо өөрийн улсад тухайн асуудлаар тодорхой судалгаа байхгүй бол, гадаад орны харьцуулсан судалгааг ямар хэмжээнд харгалзаж үзэх, бусад улсын жишгийг баримжаа болгох хэрэгцээ шаардлага бий болж байгааг анзаарах хэрэгтэй.

2009 оны үед судалгаагаар хэргийг уншихгүй л бол шүүхийн шийдвэр ойлгогдохгүй байгаа дүгнэлт гарч байсан, одоо бол өөрчлөлт гарсан, шүүхийн шийдвэрээс маргааны үйл баримт, тодорхой хэмжээний дүгнэлтийг харж болно, харин эрх зүйн дүгнэлт, хууль хэрэглээний талаар анхаарах зүйл байсаар байгаа. Хуулийн тайлбар дотроос шүүгчийн тайлбар чухал ач холбогдолтой байдаг. Тодорхой хугацаанд шүүх хэрэг, маргааныг шийдвэрлэх замаар хуулийн тайлбар гаргаж байсан бол хуулийн албан ёсны тайлбар гаргах үндэслэл, журмыг 2021 оны Шүүхийн тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-д зохицуулж, Улсын Дээд шүүх хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг хангах, албан ёсны тайлбар гаргах ажлыг үр дүнтэй, эрч хүчтэй, оновчтой хийх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

¹ Б.Буянхишиг “Хууль дээдлэх ёс” сэтгүүл, Хувийн эрх зүй дэх тодорхойгүй нэр томъёо ба шүүгчийн эрх хэмжээ, 2017, № 121-128

3. Иргэдийн эрх зүйн ухамсар, эрх зүйн соёл хувийн эрх зүйн шинэтгэлд нөлөөлнө. Хувь хүний ухамсар, ёс зүйн, хөгжлөөс гадна үүний цаана төрийн бодлого, боловсролын асуудал, өмгөөллийн үйл ажиллагаа, шүүхээр хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа, шүүхийн шийдвэрийн үр нөлөө зэрэг асуудал яригдана. Гол асуудлаа түлхүү анхаарахын тулд энэ талаар энэ хүрээнд тэмдэглээд орхисон болно.

4. *Хувийн эрх зүйн шинэтгэлд иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаагаар дамжуулан хэрхэн оролцох тухайд*

ИХШХШТХ- эрх зүйн шинэтгэлийн цогц асуудлын чухал хэсэг нь юм. Энэ нь иргэдийн өөрсдийн хариуцлага дээр тулгуурласан хууль, ямар үйл баримт байсан гэдгийг шүүхэд тайлбарлах нь зохигчийн асуудал. Онолын хувьд иргэн эрх зөрчигдсөн аливаа асуудлаа өөрөө шийдвэрлэхээс татгалзсан тул төр тухайн асуудлыг процессын хуулиар хэрхэн шийдвэрлэхийг зохицуулж өгсөн. Хувийн эрх зүйн маргааныг шийдвэрлэхэд талууд өөрсдийн нотлох баримтын эзэд байдаг бөгөөд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг эхлүүлэх, дуусгах эрх нь талуудад байдаг.

Иймд шүүх хөндлөнгийн байх зарчмыг баримтлахын зэрэгцээ иргэдэд туслах зарчмыг хуулийн хүрээнд баримтлах үүрэгтэй байдаг. Хэрэв аль нэг тал шүүхийн шийдвэрт чухал ач холбогдолтой зүйлийг анзаарахгүй орхисон, эсхүл ач холбогдолгүй гэж үзсэн бол шүүх талуудын тэгш байдлыг зарчмыг алдагдуулахгүйгээр түүнийг онцолж, тайлбар өгөх боломжийг олгох ёстой.

Сүүлийн 4 жилийн байдлаар /2016-2020/ иргэний хэргийн анхан шатны шүүх, давж заалдах, хяналтын журмаар хянагдсан хэргийн судалгааг авч үзвэл анхан шатны шүүх жилд дунджаар 59,160 гаруй хэргийг хянан шийдвэрлэсэн, үүнээс давж заалдах журмаар жилд дунджаар 4218 хэрэг буюу 7,1 хувь нь, хяналтын журмаар 7991 буюу анхан шатны шүүхийн шийдвэрийн 13 хувь, давж заалдах шатны шүүхийн магадлалын 51 хувьд тус тус гомдол гарчээ. Тэгэхээр анхан шатны шүүхийн 90-93 хувь нь давж заалдах гомдол гаргахгүйгээр тухайн шатандаа дуусгавар болж байна. Энэ үзүүлэлт сүүлийн 10 гаруй жил тогтвортой байгаа юм.

Энэ судалгаа болон маргааны тодорхой төрлийг авч үзвэл зарим төрлийн хэрэг, маргаан анхан шатны шүүх, давж заалдах шатны шүүхээр дуусгавар болдог байх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна. Үүний тулд “шүүхэд мэдүүлэх эрх” гэсэн хууль зүйн ойлголтыг нэг мөр ойлгох, хуучин ойлголтоо дахин авч үзэх, өөрчлөх шаардлага үүсэж байна.

Учир нь Үндсэн хуулийн цэцийн 2015.04.15-ны өдрийн 04 дүгээр дүгнэлт, 2015.06.17-ны өдрийн 04 дүгээр тогтоолоор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3-т заасан “...Гомдлыг шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэр нь эцсийн шийдвэр нь байна.” гэсэн хэсэг нь шүүхийн шийдвэрт давж заалдах гомдол гаргах эрх, шүүхийн шийдвэр Улсын Дээд шүүхийн хяналтаас гадуур байж үл болно

гэсэн Үндсэн хуулийн зохицуулалтыг зөрчсөн гэж үзсэн. Энэ тогтоолоор шүүхийн шийдвэр давж заалдах, хяналтын журмаар хянагдах ёстой гэсэн зарчим, ойлголтыг бий болгосон. Гэтэл эрх зүйн онолын хувьд улс орнууд “шүүхэд мэдүүлэх эрх”-ийг шүүхэд нэхэмжлэл гаргаснаар энэ эрх хангагдсан гэж үзэж, давж заалдах, хяналтын журмаар гомдол гаргах эрхийг шүүхийн асуудал гэж үзэж, ихэнх маргаан анхан шатны шүүхээр дуусгавар болж байна.

- Иймд энэ талаар анхаарч, хуулийг нэг мөр тайлбарлан хэрэглэж, анхан шатны шүүхээр зарим маргааныг дуусгавар болгох зохицуулалтыг бий болгох,

-Шүүх аливаа хэрэг маргааныг түргэн шуурхай, зөв шийдвэрлэх нь эдийн засгийн болоод хууль зүйн өндөр ач холбогдолтой юм. Монгол улсын ИХШХШТХ-д хэрэг хянан шийдвэрлэх хугацаа тогтоосон нь манай улсын онцлог, уг зохицуулалт зайлшгүй байх шинжид нийцсэн боловч анхан шатны шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх зарим ажиллагааг оновчтой болгох шаардлагатай байна. ИХШХШТХ-ийн 170 дугаар зүйлд зааснаар тухайн шатны шүүх дотооддоо гаргасан эрх зүйн актыг хянадаг, энэ ажиллагаа нь шүүх хуралдааны хэлбэрээр явагддаг тул шүүхэд олон тооны хурал болж, ачаалал нь хэд дахин нэмэгддэг, зардал ч гардаг. Уг зохицуулалт нь агуулгын хувьд эцсийн шийдвэрт хамааралгүй, зарим тохиолдолд мэтгэлцээний үе шат эхлээгүй байдаг тул эрх зүйн актыг хянадаг уг шүүх хуралдааныг хэргийн оролцогчгүйгээр хийдэг болгох,

-Урьдчилсан хуралдааны хэлбэрийг бий болгож шүүх хуралдааныг хуульд зааснаар 1 удаа хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар хойшлуулахаас бусад тохиолдолд заавал явуулж эцсийн шийдвэр гаргадаг байх /энэ нь шүүх хуралдаан хойшлох асуудлыг нэг мөр цэгцэлнэ/

-нотлох баримт гаргах хугацааг шүүхээс тогтоох зэрэг тулгамдсан гол асуудлыг хэлэхийг хүсэж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа бол иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны нэг хэсэг, үргэлжлэл нь юм. Шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага ямар яам, газрын харьяанд байх нь чухал биш Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль бүх асуудлыг зохицуулж чадсан байх нь чухал юм.

2017.06.09-ний өдөр Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдаж, хэрэгжиж эхэлснээс хойш уг хуулийн 3 заалт /Үндсэн хуулийн цэцийн 2018.10.10-ны өдрийн дүгнэлтээр хуулийн 27.1.5, 2019.01.23-ны дүгнэлтээр 31.4, 2018.10.10-ны өдрийн дүгнэлтээр хуулийн 73.3/ Үндсэн хууль зөрчсөн нь тогтоогдсон.

Иргэний хуулийн 177 дугаар зүйлийн 177.1.-д дуудлага худалдаагаар борлогдох үл хөдлөх хөрөнгийн доод үнийг зах зээлийн үнийн 70 хувь, хоёр дахь дуудлага худалдааны хувьд доод үнийг 50 хувь гэж тогтоосны улмаас эд хөрөнгийн худалдах доод үнэ тодорхой болсон учир анхны дуудлага худалдаагаар борлогдох эд хөрөнгө бараг байхгүй болж хоёр дахь дуудлага худалдаагаар эд хөрөнгө борлогдож байгаа нь төлбөр төлөгчийн эрхийг дордуулж байна. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд гомдол гаргах журмыг оновчтой зохицуулаагүйгээс шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа үүсгэснээс бусад бүх ажиллагаанд дараалан гомдол гаргаж, шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа сунжирч, биелэгдэхгүй удаж байна.

Иймд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тухай хуулийг боловсронгуй болгох зүй ёсны хэрэгцээг анхаарах нь зүйтэй гэж бодож байна.

Дэвшүүлэх санал, анхаарах асуудал:

-Парламент хуулийг гаргах, батлах үүргээ алсыг харж, чанартай, хийгүй, оновчтой, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй биелүүлэх, Олон тооны хууль санаачлан хоорондоо өрсөлдөн батлахаас илүү нийгэмд чанартай, оновчтой зохицуулалт л хэрэгтэй байна. Хуульд давхардал, хийдэл гаргахгүй байх, зохицуулах харилцааны хүрээ хязгаарыг зөв тодорхойлох, хууль хоорондын зохицуулалтыг уялдуулах, зохицуулалтын зөрүүтэй байдлыг бий болгохгүй байхад анхаарах шаардлагатай байна. Хууль санаачлагч, хууль батлагч нарын хооронд үзэл баримтлал, хуулийн зохицуулалтын талаар зөрүүтэй байдал бий болбол шийдвэрлэдэг арга замууд хүртэл байна, аливаа зөрчил, маргааны учир шалтгааныг ярилцаж, ул суурьтай хандах шаардлага байсаар байна. Тэмдэглэхэд, хэм хэмжээний зөрчилдөөнийг шүүхийн тайлбараар шийдвэрлэх боломжгүй² гэдгийг анхаарах хэрэгтэй.

-Улс төрийг бүхэлд нь хуульд захируулдаг байх ёстой, шударга ёсны хязгаар нь хууль байх ёстой. Энэ зарчмын хэрэгжилт манайд үнэхээр их үгүйлэгдэж байна.

-Шүүгчийн мэдлэг, ур чадвар шүүгчээс хамаарах боловч хөгжүүлэх, мэргэшүүлэх, хараат бус байдлыг хангах талаар зохистой арга хэмжээг тасралтгүй, байнга явуулж байх.

-Худалдааны хуулийг бие даасан хууль байх ёстой гэж үзвэл Иргэний хуулийн давхардал, хийдэл, уялдааг анхаарах, үүнтэй уялдуулан нэг дор Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, эсвэл шинэчилсэн найруулгын хэмжээнд боловсруулж хууль батлах саналыг дэвшүүлж байна.

² Ханс Кельзен “Хэм хэмжээний тухай ерөнхий онол”, орчуулсан Хатанбаатар, 196 дахь тал, 2017 он

THE ELECTRONIC LITIGATION SYSTEM OF KOREAN COURTS¹

БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛСАД ДИЖИТАЛ ХЭЛБЭРЭЭР ШҮҮХЭД МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭЖ БҮЙ АСУУДАЛ

Mr. Jeong Won Park

Director of College of Law, Kookmin
University, Korea, Prof, Ph.D

Пак Жон Вон

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Күүкмений
Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн
профессор, хууль зүйн доктор

Abstract:

This year, 2021 is the 10th year since the civil electronic litigation began in Korea. Electronic litigation aims to e-filing records, e-case management, and e-courtroom, breaking away from the traditional litigation method based on paper records. It also aims to strengthen people's access to judicial services, change judicial procedures quickly and efficiently, and improve transparency. In Korea, the relevant law to enable electronic litigation has been amended for civil, patent, administrative and domestic cases in 2010. Now the ratio of civil e-litigation is approximately 90 ~100% in Korea. The Korean Supreme Court is preparing for the future. In order to build a better system to support good trials, the next-generation electronic litigation promotion team was installed in the Court Administration Office in October 2019. In addition, a project to the criminal electronic litigation system, is in progress.

Хураангуй:

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад шүүх хуралдааны цахим систем нэвтэрсний 10 жилийн ой 2021 онд тохиож байна. Шүүх хуралдааны цахим системийн үндсэн зорилго нь цаасан суурьтай уламжлалт шүүн таслах арга замыг халан цахимаар баримт бичгийг мэдүүлэх, хэргийн процесст хяналт тавих болон шүүх хуралдааны танхимыг цахим болгоход оршиж байна. Мөн шүүхийн үйл ажиллагааг хурдан шуурхай, үр дүнтэй болгон өөрчлөх, ил тод байдлыг сайжруулан хангах, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх зорилготой юм. БНСУ нь шүүхийн цахим шинэчлэлийн ажлын хүрээнд 2010 оноос иргэний, зохиогчийн эрхийн, захиргааны болон гэр бүлийн зэрэг гэмт хэргийн холбогдох хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Өнөөгийн байдлаар тус улсад иргэний

¹ This article was written based on the presentations and discussion papers discussed at the symposium on “Review and Prospect of 10 Years of Electronic Litigation” held by the Judicial Policy Research Institute (JPRI) of Korea on September 3, 2021.

хэргийг шийдвэрлэх үйл ажиллагаа 90-100% цахим хэлбэрт шилжээд байгаа бөгөөд Улсын Дээд шүүхээс ирээдүйн чиг хандлагад анхаарал хандуулан ажиллаж байна. Шүүх хуралдааны цахим системийг үр дүнтэй, чанартай нэвтрүүлэх зорилгоор “Шүүх хуралдаан цахим систем хөгжүүлэлтийн баг”-ийг Шүүхийн захиргааны албанд 2019 оноос эхлэн ажиллуулсан байна. Түүнчлэн эрүүгийн хэргийн цахим шүүхийн шинэчлэлийн төсөлт ажил хэрэгжилтийн шатанд явж байна.

Key words:

Korean court, e-court, judicial informatization, e-filing, 'Next Generation' e-court system of Korea.

Түлхүүр үгс:

Солонгосын шүүх, цахим шүүх, шүүхийн мэдээлэлжүүлэлт, цахим мэдүүлэг (e-filing), Солонгосын 'Дараагийн үе' цахим шүүхийн систем.

1. Meaning & purpose of the Electronic Litigation

The purpose of electronic litigation is to improve the efficiency and transparency of trial operation by introducing electronic technology to the trial system, and to reduce judicial costs to pursue quality improvement of judicial services. Electronic litigation is not different from paper litigation in the essence of 'litigation' that fairly handles conflicts of interest between opposing parties, or in the method of determining facts and applying legal principles. However, based on the characteristics that electronic signatures, electronic documents, electronic delivery, and electronic records, which are the main components of electronic litigation, are stored, reproduced, and transmitted immediately, litigation procedures, specifically, methods of submission, storage and trial of litigation and evidence materials etc. are undergoing major changes. The development of digital technology goes beyond simply converting paper documents into electronic files. It also poses a new challenge to the notion of the traditional method of trial in civil litigation, such as enabling written text to function as a real-time and two-way communication method comparable to oral.

The electronic litigation, unlike other litigation-related laws and regulations, is not immediately executed only by the enforcement of the law, but can only be effectively implemented when a system that enables the operation of the electronic litigation system is established. These systems require network communication transmission technology, audio/video processing technology, and high-definition display hardware facilities based on electronic information input and storage means such as computers and servers.

At the same time, software technology that can fully implement complex litigation procedures electronically is required. In order for e-litigation to work properly, it is essential to implement an e-litigation system that combines advanced software technology and stable hardware facilities.

2. Introduction and Status of Civil Electronic Litigation of Korea

1) Introduction

Since May 2, 2011 in Korea, the “Act on the Use of Electronic Documents in Civil Litigation, Etc.” and its rules were enacted and promulgated, and civil electronic lawsuits were implemented. Currently, electronic litigation is being implemented in almost all court proceedings except for criminal litigation.² In the early days of the introduction of electronic litigation, there were some inconveniences inside and outside the courts, but now electronic litigation has been stably established as a new ‘framework of litigation’ in Korean courts. Accordingly, it is playing a major role in the disclosure of trial information and enhancement of transparency and provision of public-centered judicial services.

In Korea, electronic litigation began with a patent litigation in April 2010. In 2009, just before the electronic patent litigation, only 983 cases were filed with the Patent Court in the first instance. In contrast, in 2010, just before the enforcement of the civil electronic litigation, the number of civil first trial cases nationwide exceeded 980,000, a 1,000-fold increase. The civil electronic litigation was initiated at the same time as the headquarters and support of the national courts. The implementation of civil electronic litigation from the point of view of the public and the court in charge of the trial opened a new era in court litigation by organically integrating ICT technology into the field of traditional litigation.

2021 is the 10th year since the civil electronic litigation began in Korea. Electronic litigation aims to e-filing records, e-case management, and e-courtroom, breaking away from the traditional litigation method based on paper records. It also aims to strengthen people's access to judicial services, change judicial procedures quickly and efficiently, and improve transparency.

The Korean Judiciary introduced and implemented the state-of-the-art Electronic Litigation system and new judicial business management model in 2010 and replaced the previous paper-based judicial system with an electronic-based model. It called this “E-Litigation” or “E-Court.” After launching the E-Litigation system, parties may now file all civil litigation documents such as complaints, answers, and briefs through the Internet.

2) Performance and effectiveness

The results of electronic litigation in Korea can be reviewed as follows.

First, from the point of view of the public, who are consumers of trials, it

² “The Korea Integrated Criminal System Project” had started around 2005, advocating paperless criminal procedures. However, due to conflicts among stake holders and lack of supporting legal amendments, the system we built is less than half of the original plan. Recently, the Ministry of Justice has proposed legislation on the “Act on The Use of Electronic Documents in Criminal Justice Procedures”, and it is expected that the next-generation criminal justice information system will be established.

is now possible to submit litigation documents or to view and print electronic records 24 hours a day wherever there is an online connection. Through the electronic litigation website, the progress and status of litigation can be grasped in real time. In addition, by electronically serving the submitted documents, the service period was significantly shortened compared to postal service, and the cost of trial, such as service charges, was also reduced.

Second, from the point of view of the court, the effort of collecting the submitted litigation documents, protocol, and trial documents, making records, and moving the records sequentially to the General Civil Service Office-Civil Division-Judgment Office-Judgment Office, etc. was eliminated. Electronic records can now be transmitted with one click without complicated procedures such as sending records by mail even in case transfer or appeal. As members of the court can view electronic records at the same time at any time, the temporal and spatial limitations of relying on a single paper record have been resolved. has been prepared.

In addition, as electronic courts equipped with computers, screens, and beam projectors became common, effective litigation was carried out. For example, in the courtroom, through a large screen, the court and the parties together watch the construction site problematic in the construction case and analyze the wrong parts, watch the traffic accident video recorded on the black box, or record the situation of the verbal agreement between the parties. While listening to the audio file, it is judged whether there is an error or not. A physical environment has been created in which the court and the parties, which could not have been imagined in the past, can conduct vivid oral arguments while sharing evidence in real time.

Electronic litigation achieves the goal of making civil litigation procedures more efficient and transparent and improving the public's convenience. This can be confirmed through the statistics of the electronic litigation utilization rate. According to the annual judicial yearbook, the number of electronic litigation cases in the electronic litigation system in 2012 was 17.9% for settlement cases, 20.3% for single cases, and 46.0% for small claims cases. In 2016, the number of settlement cases increased significantly to 67.3%, single cases 49.6%, and small claims cases 69.5%. In all jurisdictions, the proportion of electronic litigation cases is over 80%. At least 4 out of 5 civil cases are being received and processed through the electronic litigation system. In fact, the reasons for using electronic litigation were 'saving time for filing and serving litigation documents' 81.2%, 'reducing litigation costs' 35.5%, and 'efficiency of pleadings' 25.7%.³

³ The documents written by the opponent or the court may be served electronically, and the court immediately notifies the involved parties of such service of process with an email or a text message. Current E-Court systems have 18,000 internal users, including 3,000 judges from the Supreme Court, 6 High Courts (including Patent court), 18 District Courts, 40 District Branch Courts, and 100 Municipal courts from all over the country with centralized and secured internal networks. Over 120,000 external users also access our public judicial information systems, including the official Supreme Court web page, legal information system, case information

And the successful settlement of civil electronic litigation over the past decade is confirmed not only by domestic indicators but also by the evaluation of international organizations. The World Bank's annual '*Doing Business*' provides information on the speed, efficiency, and transparency of civil legal procedures in more than 190 countries around the world through 'Enforcing Contracts'. According to this, Korea's ranking, which was 5th in 2011, rose to 2nd in 2012 right after the enforcement of the civil electronic litigation, and took the 1st place in 2017. It also maintained second place in the most recent 2019 evaluation (Singapore ranked first). As the main reason for this rise in ranking, the World Bank cites the improvement of transparency and efficiency in civil litigation procedures due to the enforcement of electronic litigation.

3. Construction of next-generation electronic litigation system

1) prospect

The Korean Judiciary have installed equipment and software for online trials and revised the Civil Procedure Rule to enable online hearings in a limited occasion 2020.⁴ Our Constitution guarantees the right to public trials. Online trials could potentially be in conflict with the principle of public trial, which has served as a mechanism for a transparent and fair trial. Currently, only the parties involved can access to online trials with the access link and password given in advance. This is different from a physical courtroom that is open to anyone, where people not involved in the case can actually enter.⁵

The Korean Supreme Court has been conducting the 'next-generation electronic litigation system construction project' from 2020 and is scheduled to be completed in 2024.⁶ To this end, a preliminary feasibility study was conducted on the diagnosis and improvement of the trial office system for the development of next-generation judicial affairs and electronic litigation systems in 2016, and the establishment of an intelligent next-generation electronic litigation system based on big data in 2018. This project aims to improve the convenience of the people who are users of e-litigation, avoid complex and

search system, Internet registry system, and an e-filing system. Most importantly of all, the system allows litigants to access trial dates, case records, and all other trial-related information online. This enables the litigants to check updates, view records, and offer instant opinions in real-time. The technologies in the courtroom proved useful for delivering a court hearing that was not only more practical, but also more focused. Evidently, Korea has achieved a sophisticated level of judicial informatization, which has yielded several benefits.

⁴ On August 17, the National Assembly of Korea passed the Bills to amend the Civil and Criminal Procedure Act to enable online trials. The bills enacted by November 17, 2020.

⁵ The recent amendment of the Civil Procedure Act regulates that "In case of online trials, the court shall take necessary measures for the disclosure of the hearing." Broadcasting all online trials are impossible and inappropriate. Recording or making transcript of online trials so that the public can access them and disclosing all trial information and judgements could be a solution.

⁶ The Supreme Court of Korea has begun a new project to rebuild the structure of our judicial IT system, which has been called the "next generation of judicial IT systems." To conduct this process, a Task Force Team, "Long Term Project for Judicial Informatization," headed by a high-level judge was created.

redundant work environments due to unplanned development of e-litigation systems, and eliminate operational inefficiencies due to outdated systems. When the project is completed, it is expected that a more advanced and better electronic litigation system will be introduced with a focus on big data and AI.

Presumably, electronic litigations can be completed through systems and institutions. The next-generation electronic litigation system needs revision of the related laws in the direction of supplementing existing problems. In addition, the need for institutional improvement for the maintenance of an improved system for this purpose is reviewed.

2) Challenges of the 'Next Generation' E-court System of Korea

Although the implementation of electronic systems resulted in considerable outcomes, the Korean Court did face several challenges in the use of and issued complaints regarding the judicial IT systems. Most top-class business companies have already adapted this kind of technology. It is not difficult for other countries or judiciaries to absorb trendy technology once they have the financial means.

This begs many questions to the Korean Judiciary. Some ideas and measures to the 'next-generation' e- court system to achieve sustainable and efficient justice for the future judiciary in Korea, the following points are to be considered.⁷

First, the importance of user feedback is underscored as the first stage in the implementation of IT technology in the judiciary. In implementing the e-court System in 2010, some IT director, experienced many trial and errors, because we did not have enough feedback and communications with the users. More feedbacks guarantee fewer errors to the IT systems. That's the starting point we have to keep in mind when we start next generation project.

Second, a free access to legal information should be guaranteed. Access to legal information, both online and offline, can become a strong and transformative enabler to accelerate key advances. Awareness and knowledge about legal information and accessibility, including through interoperability, can be quite useful to promote legal justice and improvement. Also, by providing free access to legal information, official bodies can strengthen institutional transparency, engage a larger audience of stakeholders, and make many more people aware, at all levels, of both the laws that protect them and the laws that regulate behavior

Third, the Ubiquitous Access base should be expanded by stabilizing the base of electronic litigation. Another attribute of information and communications technology that should be highlighted is ubiquitous access. By using a virtual personal network system (VPN) and a virtual machine, it can

⁷ Hoshin Won, "Memories of the E-court System in the Korean Judiciary and Some Ideas for the Next Generation E-Court System," a resource book of the symposium on "Review and Prospect of 10 Years of Electronic Litigation" held by the Judicial Policy Research Institute (JPRI) of Korea on September 3, 2021, pp.41~42.

even access internal court systems from around the world as long as the internet is supported. Not all court works are suitable for ubiquitous access. But, this kind of technology will indeed benefit the welfare of court workers and their families.

Fourth, the security issues must be resolved. There are some concerns regarding the use of this technology in court. When building an IT system in a business process, we have to remember IT, inevitably, has its loophole in security, as the system is built and administered by human. There's no perfect system nor a one hundred percent secured system. In the future, as the threat of hacking goes up, the level of monitoring should be further fortified as well. As such, to attain a sustainable system, security issues must become a top priority.

Fifth, the basis for the use of artificial intelligence (AI) should be applied to electronic litigation. Many futurists predict that technology will replace humans in the future and possibly surpass human intelligence. If this is the case, a time could come where artificial intelligence, interfaced with electronic records and electronic litigation system, try a case, and render judgments instead of human judges. In the future, we may be supported by this type of IT technology. This artificial intelligence "device" could be used in the legal realm as an AI-judge or AI-law clerk to increase efficiency and to solve complex and difficult legal problems. However, artificial intelligence cannot serve as a substitute for the human mind or feelings of justice. Judicial proceedings are not a matter of probability but real, human life, which should be handled by other humans, considering the very real consequences of legal decisions.

Sixth, security issues must be resolved. There are some concerns regarding the use of this technology in court. When building an IT system in a business process, we have to remember IT, inevitably, has its loophole in security, as the system is built and administered by human. There's no perfect system nor a one hundred percent secured system. In the future, as the threat of hacking goes up, the level of monitoring should be further fortified as well. As such, to attain a sustainable system, security issues must become a top priority.

Lastly, the digital divide problem should be wisely solved. Although a treasure trove of information is available to us, access to information is not always guaranteed. There is a gap in those able to access information, which often negatively affects those of lower socio-economic backgrounds, people with disabilities, or even the elderly. Throughout history, progress towards civilization did not come without its cost. Some are left out and left behind. But, it is the judiciary's role and responsibility to embrace those who have been alienated from society.

4. Conclusion

Information Communications Technology will become more prevalent by soliciting fancy and efficient methods, including artificial intelligence. For the court and judicial systems, it will propose useful measures to realize sustainable and efficient justice. In this fast-moving IT era, the judiciary is not immune from the undergoing revolutionary transformation with the ‘help or threat’ of IT technology. With today’s technologies, it could be anticipated the unchanging values and ideologies of the judicial system to materialize even more. It must be focused on the core values and purposes of the judicial service. The justice system is human. It is, above all else, for humans and justice. Technology is an effective tool to facilitate our advancement, but its use cannot be the final goal we are striving for.

It could be anchored in strong ownership of the court but could also operate at the regional and national levels. It could reflect the diversity of thoughts, priorities, and policies of all the actors of trials, considering differences in levels and patterns of business process. And it could be inclusive and transparent and encourage the participation of various stakeholders including but not limited to judges, court officials, lawyers, law practitioners, academia and other stakeholders.

It could operate based on sharing information, experiences, and best practices and involve the provision to such stakeholders of constructive policy advice drawing on experience from a range of actors; It could be timely informed to all the level of people to ensure that no one is left behind; and It could include follow-up on progress made by other actors, including multi-stakeholders and the private sector, in supporting implementation of future plans. It may be too early to raise these suggestions. Some ideas seem to be a little bit ideal or not clear. But I believe this presentation can serve as a motivation or brainstorming exercise to explore methods for attaining sustainable and efficient justice by means of electronic systems. And finally, I hope more symposiums and seminars will be held to share ideas and make synergistic efforts to transform our judiciary for a better world with sustainability and efficiency from academia to courts.

Korean court is not complacent with the current electronic litigation system, but is spurring the introduction of the next-generation electronic litigation system. An innovative electronic litigation system called smart court will be introduced, including artificial intelligence trial support service, big data analysis system, and cloud-based infrastructure construction. Accordingly, it is expected that the ‘framework of litigation’ of our court will change drastically. In line with this, the current electronic litigation system should be analyzed from a new perspective, and changes and improvements should be made. Furthermore, even in the criminal litigation process, which is the only field where electronic litigation is not implemented, it is an urgent need for legislative discussion on the introduction of electronic litigation.

The Korean Supreme Court is not satisfied with its current performance and is preparing for the future. In order to build a better system to support good trials, the next-generation electronic litigation promotion team was installed in the Court Administration Office in October 2019 and the business budget was secured, and the next-generation electronic litigation system construction project is underway. In addition, a project to establish an informatization strategy plan, which corresponds to the preparatory work for the establishment of the criminal electronic litigation system, is in progress.

Electronic litigation requires a careful approach based on the fact that there is a risk of leakage and misuse of personal information. However, it can be sufficiently resolved through pseudonymization or anonymization, and through science and technology, it is possible to get closer to the 'discovery of the truth' and 'efficiency' that the judicial process ultimately pursues. Efforts are needed to understand and utilize science and technology more accurately from a legal point of view.

The most recent, judges around the world have begun court hearing cases online. This might be one of the major features and the biggest advantages of e-court. The COVID-19 pandemic is inevitably accelerating this trend.

МОДЕРНИЗАЦИЯ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КАЗАХСТАНА: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛСЫН ИРГЭНИЙ ХУУЛЬ
ТОГТООМЖИЙН ШИНЭЧЛЭЛ: ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ БА
ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

MODERNIZATION OF THE CIVIL LEGISLATION OF KAZAKHSTAN:
CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Горячева Елена Васильевна

к.ю.н., доцент, ведущий научный сотрудник Отдела
гражданского, гражданского процессуального
законодательства и исполнительного производства
Института законодательства и правовой информации
Республики Казахстан

Горячева Елена Васильевна

Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Хууль тогтоомж, эрх зүйн
мэдээллийн институтын Иргэний эрх зүй, иргэний хэрэг шүүхэд
хянан шийдвэрлэх эрх зүй болон шийдвэр гүйцэтгэх
ажиллагааны тэнхимийн тэргүүлэх судлаач, доктор

Ms. Goriacheva Elena Vasilievna

Ph.D, Leading researcher of the Department of Civil, Civil Procedure
Legislation and Enforcement Proceedings of the Institute of Legislation and
Legal Information of the Republic of Kazakhstan

Аннотация:

Ежегодно Институтом законодательства и правовой информации Республики Казахстан проводятся фундаментальные исследования по направлениям развития законодательства Республики Казахстан. В 2021 году Институтом было проведено исследование на тему «Научное обеспечение законопроектной деятельности в Республике Казахстан». По итогам научного исследования подготовлен аналитический отчет по проблемам конституционного, административного, гражданского законодательства, а также приведены результаты анализа его эффективности.

В статье приведены принципы правовой политики Казахстана и направления совершенствования гражданского законодательства согласно Концепции правовой политики до 2030 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан К.К. Токаева от 15 октября 2021 года № 674, обосновывается необходимость совершенствования отдельных норм гражданского законодательства. В статье рассмотрен ряд недавних концептуальных изменений в гражданском законодательстве Казахстана, вызвавших наибольшие дискуссии в

юридической общественности: принятие Предпринимательского Кодекса, правовая регламентация статуса юридического консультанта как представителя в гражданском процессе, изменения в вопросах управления объектом кондоминиума и ряд других.

Хураангуй:

Бүгд Найрамдах Казакстан Улсын Хууль зүйн хүрээлэнгээс эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох чиглэлээр суурь судалгааны ажлыг жил бүр хийдэг. Тус хүрээлэнгээс 2021 онд “БНКазУ-ын хууль, эрх зүйн чиглэлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг дэмжих нь” сэдэвт судалгааны ажлыг гүйцэтгэсэн бөгөөд үр дүнд үндэслэн Үндсэн хууль, Захиргааны болон Иргэний эрх зүйд тулгамдсан асуудлыг шинжлэн тайлагнасан.

Энэхүү өгүүлэлд БНКазУ-ын иргэний эрх зүйн салбарт маргаан үүсгэж буй сүүлийн үеийн эрх зүйн зарчмын өөрчлөлт болох Худалдааны тухай хуулийн хэрэгжилт, иргэний эрх зүйн процесст хуулийн зөвлөхийн төлөөллийн статус, эрх зүйн зохицуулалт, хувийн эзэмшлийн хуулийн зохицуулалт болон холбогдох бусад асуудлын талаар дурдсан. Түүнчлэн, БНКазУ-ын хууль, эрх зүй бодлогын зарчим болон Ерөнхийлөгч К.К.Токаевын 2021 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдрийн 674 дугаар зарлигаар баталсан “Эрх зүйн бодлогын үзэл баримтлал 2030” хэмээх баримт бичигт нийцүүлэн иргэний эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах чиглэлийн талаар тусгасан болно.

Abstract:

Every year the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan conducts fundamental research in the areas of development of the legislation of the Republic of Kazakhstan. In 2021 the Institute conducted a study on the topic "Scientific support of legislative activity in the Republic of Kazakhstan". Based on the results of the scientific research, an analytical report was prepared on the problems of constitutional, administrative, civil legislation, as well as the results of an analysis of its effectiveness.

The paper presents the principles of the legal policy of Kazakhstan and the directions for improving civil legislation in accordance with the Concept of legal policy until 2030, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev dated October 15, 2021 No. 674, substantiates the need to improve certain norms of civil legislation. The article examines a number of recent conceptual changes in the civil legislation of Kazakhstan, which caused the greatest debate in the legal community: the adoption of the Entrepreneurial Code, legal regulation of the status of a legal consultant as a representative in civil proceedings, changes in the management of a condominium object, and a number of others.

Уважаемые коллеги!

Разрешите мне приветствовать организаторов и участников конференции и поблагодарить за предоставленную возможность принять участие в данном научном мероприятии и выступить с докладом.

Определение направлений дальнейшего развития национального законодательства является одной из стратегических задач каждого государства. Практика показывает, что многие недостатки законотворческой работы обусловлены неоправданной поспешностью подготовки и принятия законодательных решений.

В целях повышения качества законотворческого процесса в нашей стране разработана Концепция правовой политики до 2030 года, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан К.К. Токаева от 15 октября 2021 года № 674 [1].

Это четвёртый программный документ за период независимости страны, последовательно, системно и комплексно определяющий стратегию построения правового и демократического государства через обновление и совершенствование правовой системы и системы права.

В Концепции отражены основные принципы правовой политики Казахстана.

В частности, это принцип разумного регулирования означающий, что регулирование общественной деятельности должно стать крайней мерой при разрешении вопросов, возникающих в общественной жизни, поскольку количество регуляторных мер, превышающих разумный предел, создает регуляторное бремя для ее адресатов. Соответственно в первую очередь необходим поиск альтернативных способов, не связанных с регуляторным вмешательством. При необходимости введения регуляторных мер они должны быть изучены на предмет приемлемости для достижения предполагаемых целей и наименьшей степени ограничения прав, свобод и законных интересов граждан и организаций.

Принцип прозрачного регулирования, который позволяет повысить доверие к проводимым реформам вследствие формирования множественных точек доступа заинтересованных сторон в соответствии с концепцией "Слышащего государства".

Принцип доказательного регулирования означает, что доказательный подход должен стать одним из основных векторов развития правовой политики Казахстана. В целях повышения качества

правовой политики регуляторные решения должны быть основаны на надежных и объективных данных, в том числе научных и экспертных исследованиях, результатах изучения общественного мнения, статистических и иных данных.

Принцип результативного регулирования, предполагающий систематический всесторонний мониторинг эффектов, вызванных введенным регулированием, на предмет действенности и соответствия заявленным целям.

К числу основных относится принцип защиты основных прав, свобод и законных интересов физических лиц и организаций, которые подлежат первоочередной и эффективной защите во всех сферах общественной и государственной жизни. Деятельность органов судебной и правоохранительной системы в данной сфере представляет важность, поскольку служит гарантом восстановления нарушенных прав и свобод.

В целях дальнейшего развития и совершенствования гражданского законодательства в ближайшем десятилетии в числе приоритетных определены следующие вопросы.

Во-первых, разработка механизма по устранению необоснованного преобладания публично-правовых методов регулирования частных отношений, препятствующего реализации основных начал гражданского законодательства, эффективному развитию конкуренции и рыночных отношений.

Сегодня казахстанский опыт введения института публично-частного партнерства характеризуется повышенным вмешательством государственных органов в реализацию проектов государственно-частного партнерства, а также недостаточным учетом мнения населения при подготовительных процедурах заключения договоров государственно-частного партнерства.

Во-вторых, необходима модернизация законодательства о юридических лицах.

В частности требует совершенствования законодательство о регистрации некоммерческих организациях, требований к отчетности, а также пересмотр случаев, когда деятельность некоммерческих организаций может быть приостановлена.

Кроме того, планируется реформирование гражданского законодательства, регламентирующего реорганизацию юридических лиц и вопросы правопреемства, а также комплексное проведение модернизации корпоративного законодательства на основе рекомендаций и стандартов передовой практики корпоративного управления, повышения уровня правовых гарантий и регулирования механизмов по защите прав инвесторов и акционеров, регламентации статуса холдинговых компаний и вопросов формирования корпоративных групп, в том числе транснациональных, с учетом применения эффективных мер регулирования, направленных как на защиту внутреннего рынка, так и на продвижение международных (трансграничных) экономических связей.

В механизме по защите прав инвесторов подлежит рассмотрению вопрос развития норм об ответственности корпоративных должностных лиц и института производных, а также коллективных (групповых) исков.

В-третьих, казахстанское гражданское законодательство нуждается в формировании институциональных основ функционирования системы интеллектуальной собственности, а также совершенствовании правовых условий обеспечения информационной безопасности.

В условиях быстрого развития информационных систем требуют внимания вопросы субъектного состава участников правоотношений в сфере защиты интеллектуальных прав в сети Интернет.

В-четвертых, дальнейшее совершенствование классификации вещных прав. Подлежит концептуальному рассмотрению вопрос эффективности конструкций права оперативного управления и права хозяйственного ведения в современных отношениях и поиск пути улучшения функционирования данных институтов.

В целях усиления защиты права собственности также планируется совершенствование норм о владении, приобретательной давности и негаторном иске, исковой давности.

Такие направления совершенствования законодательства Казахстана отражены в основополагающем правовую политику документе – Концепции правовой политики.

Вместе с тем в последние пять лет в гражданском законодательстве Казахстана получил законодательную регламентацию ряд концептуальных вопросов, вызвавших бурное обсуждение в юридической научной среде.

Во-первых, масштабную дискуссию среди цивилистов Казахстана вызвало обсуждение Предпринимательского кодекса, разработанного на основе Концепции Предпринимательского Кодекса, одобренного Советом по правовой политике при Президенте Республики Казахстан. На протяжении всего периода разработки проекта кодекса казахстанскими учеными-цивилистами и большим числом зарубежных коллег высказан ряд критических замечаний не только в части попыток разработчиков включить в Предпринимательский кодекс ряда норм ГК РК, но и в принципе целесообразности существования Предпринимательского кодекса в правовой системе Казахстана [2, 3, 4 и др.].

Сторонники принятия Предпринимательского кодекса зачастую ссылались на существование Хозяйственного Кодекса Украины (единственной на тот момент из стран ближнего зарубежья, принявшей соответствующий правовой акт), Торговых кодексов в ряде европейских стран (Франция, Германия, Испания, Португалия). Нередко в качестве аргумента приводилась необходимость наличия единого кодифицированного акта, регулирующего предпринимательство.

Предпринимательский кодекс РК № 375 V был принят 29 октября 2015 года и действует с января 2016 года. Принципиальная позиция казахстанских цивилистов позволила отстоять нормы ГК РК и первоначальный проект был неоднократно пересмотрен. В действующей редакции кодекс содержит главы и разделы, регламентирующие правовые основы взаимодействия субъектов предпринимательства и государства, субъекты предпринимательства и условия их функционирования, объединения субъектов предпринимательства и условиях их функционирования, взаимодействие субъектов предпринимательства и государства, участие субъектов предпринимательства в нормотворчестве, государственно-частное партнерство, социальная ответственность предпринимательства, социальное предпринимательство, государственное регулирование предпринимательства, полномочия антимонопольного органа, государственную поддержку частного предпринимательства, формы и средства государственного регулирования предпринимательства, разрешения и уведомления, информационные инструменты, техническое регулирование, государственное регулирование цен и тарифов, общественно-значимые рынки, обязательное страхование, государственный контроль и надзор, экономическую конкуренцию, монополистическую деятельность, недобросовестную конкуренцию, основные направления и виды государственной поддержки частного предпринимательства, формы и способы защиты прав субъектов

предпринимательства, ответственность за нарушение законодательства Республики Казахстан в сфере предпринимательства.

Предпринимательский кодекс содержит принципиальную норму о том, что товарно-денежные и иные основанные на равенстве участников имущественные отношения, а также связанные с имущественными личные неимущественные отношения регулируются гражданским законодательством Республики Казахстан. Несмотря на это, принятый правовой акт все же содержит и ряд норм гражданско-правового характера (ст.28 - коммерческая тайна, ст. 23 - субъекты индивидуального предпринимательства, ст. 41 - крестьянское и фермерское хозяйства, ст. 50 -юридические лица и ряд других), что продолжает вызывать критику казахстанских ученых [5].

Во-вторых, принципиальные изменения коснулись правового статуса представителя в гражданском процессе.

Согласно пункта 1 статьи 58 Гражданского процессуального кодекса РК представителями по поручению в суде могут быть: адвокаты; работники юридических лиц - по делам этих юридических лиц, а государственных органов - по делам этих государственных органов; уполномоченные профессиональных союзов - по делам рабочих, служащих; уполномоченные организаций, которым законом, уставом или положением предоставлено право защищать права и интересы членов этих организаций; один из соучастников по поручению других соучастников; лица, являющиеся членами палаты юридических консультантов.

Наибольшие дискуссии в юридической среде вызвали законодательные изменения, касающиеся статуса адвоката и юридического консультанта.

С принятием Закона РК от 5 июля 2018 г. «Об адвокатской деятельности и юридической помощи» введен ряд норм, ограничивающих независимость адвокатуры, введено обязательное страхование деятельности адвокатов, созданы дисциплинарные комиссии адвокатов. Законодательно установлены ограничения выбора одних и тех же лиц на руководящий пост одним сроком. Например, в Президиум коллегии адвокатов, Председателем Президиума и в ревизионную комиссию коллегии адвокатов, в Президиум Республиканской коллегии адвокатов, Председателем и Ревизионную комиссию Республиканской коллегии адвокатов. Данные ограничения подверглись резкой критике в профессиональной юридической среде, в силу отсутствия объективных

причин для изменения сложившейся десятилетиями практики повторного избрания на руководящие посты в структурах адвокатуры [6].

Широкое обсуждение в юридической среде вызвало закрепление в законодательстве статуса юридического консультанта. Раньше представителями в суде, помимо адвокатов, могли быть любые лица, имеющие высшее юридическое образование, допущенные судом по просьбе лиц, участвующих в деле. После принятия Закона РК от 5 июля 2018 г. «Об адвокатской деятельности и юридической помощи» круг представителей по поручению в суде существенно сократился.

Сейчас юридическим консультантом является физическое лицо, имеющее высшее юридическое образование, стаж работы по юридической специальности не менее двух лет, прошедшее аттестацию, являющееся членом палаты юридических консультантов и оказывающее юридическую помощь» (статьей 75 Закона «Об адвокатской деятельности и юридической помощи»). Членство в палате юридических консультантов для лиц, осуществляющих юридическую помощь в виде представительства интересов физических и юридических лиц по гражданским делам, является обязательным (статья 82 Закона РК «Об адвокатской деятельности и юридической помощи»). Размер ежегодных членских взносов должен составлять не менее пятнадцатикратного и не более семидесяти пятикратного размера месячного расчетного показателя, установленного законом о республиканском бюджете на соответствующий финансовый год (в 2021 году эта сумма ориентировочно составила от 100\$ до 500\$).

Прошло не так много времени с момента реформы и говорить об эффективности института юридического консультанта еще преждевременно, но создание параллельной адвокатуре формы коммерческого представительства и Палат юридических консультантов вызвало серьезное обсуждение в казахстанской юридической среде.

Другой интересной новеллой явились нормы о новой форме управления объектом кондоминиума. В казахстанской юридической литературе исторически значительное внимание уделяется вопросам развития жилищного законодательства. В Закон о жилищных отношениях с момента его принятия 65 раз вносились поправки, но, к сожалению, в сфере его регулирования остается нерешенным массив проблем, требующих законодательного обновления, например, в вопросах реализации прав собственника, управления объектом кондоминиума, прекращения права собственности.

История поправок в редакцию статьи 42 Закона о жилищных отношениях наглядно демонстрирует сложность данного вопроса. В 1997 году в первоначальной редакции статьи 42 Закона о жилищных отношениях содержалось 7 пунктов, регламентирующих общие вопросы организации управления. В пункте 2 рассматриваемой статьи предусматривались следующие формы управления:

- 1) непосредственное совместное управление всеми собственниками, если их количество не превышало четырех;
- 2) кооператив собственников помещений (квартир);
- 3) управление объектом кондоминиума третьими (сторонними) лицами: выборными или наемными физическими лицами - управляющими жилыми домами (менеджерами) или юридическими лицами.

Перечень предлагаемых форм управления не был исчерпывающим и по соглашению участников допускались иные формы управления.

При этом Законом о жилищных отношениях придавалось приоритетное значение кооперативу собственников помещений (квартир) как форме управления объектом кондоминиума, поскольку норма пункта 5 статьи 42 Закона о жилищных отношениях (редакция 1997 года) определяла, что при недостижении собственниками согласия о форме управления объектом кондоминиума любой из собственников, государственный орган (в домах, где приватизирована часть жилых помещений) вправе инициировать образование кооператива собственников квартир (КСК).

По разным причинам другие формы управления, предусмотренные Законом о жилищных отношениях, не получили своего развития и применялись крайне редко и лишь в отдельных населенных пунктах.

Сложившийся опыт организации управления объектом кондоминиума свидетельствовал о неэффективности КСК как формы управления в многоквартирных домах. КСК так и не смогли выполнить своего главного назначения по управлению кондоминиумом. Кондоминиум объединяет в себе смешанный и социально неоднородный состав жильцов: собственники квартир, наниматели частных квартир, наниматели государственных квартир, собственники нежилых помещений. Подобный контингент жильцов (собственников и владельцев) сложно объединить для действенного совместного управления домом. Положение усугублялось отсутствием законодательно определенного механизма мониторинга деятельности КСК, эффективных рычагов

воздействия на органы управления объектами кондоминиума, не исполняющих надлежащим образом обязанности по организации управления домом.

Объективная необходимость совершенствования существующих и поиска новых форм управления требовала от законодателя новой правовой модели регулирования данной группы отношений. Законом РК от 8 июля 2009 года № 163-IV в статью 42 Закона о жилищных отношениях включен пункт 2-1, где были предусмотрены следующие функции органа управления:

1) организация проведения собраний, письменного опроса собственников помещений (квартир);

2) оформления протоколов собрания собственников помещений (квартир) и листов голосования при проведении письменного опроса;

2-1) доведение в письменном виде до сведения новых собственников помещений (квартир) информации о ранее принятых общим собранием собственников помещений (квартир) решениях;

3) организация выполнения решений собрания собственников помещений (квартир);

4) заключение и контроль исполнения договоров с субъектом сервисной деятельности;

5) представление интересов собственников помещений (квартир) по вопросам общего имущества объекта кондоминиума;

6) иные функции, определенные законодательством Республики Казахстан.

В целях дальнейшего совершенствования правового регулирования деятельности органов управления объектом кондоминиума, Законом РК от 29 декабря 2014 года были внесены поправки в подпункт 1 пункта 2 статьи 42 в части изменения количественного ограничения собственников для непосредственного совместного управления. Формулировка указанной нормы была изложена следующим образом: «1) непосредственное совместное управление всеми собственниками, если их количество не превышает двадцати;».

Учитывая, что редакция данной статьи сейчас пересмотрена, анализ данных изменений не представляется необходимым, но законодательная регламентация функций органа управления и корректировка количественного ограничения собственников при

непосредственном управлении однозначно не улучшили практики деятельности органов управления многоквартирного дома.

Кардинальным образом структура и содержание рассматриваемой статьи Закона о жилищных отношениях изменена Законом РК от 26 декабря 2019 года № 284-VI. Теперь, в силу пункта 1 статьи 42 Закона о жилищных отношениях, собственники квартир, нежилых помещений для управления объектом кондоминиума, финансирования его содержания и обеспечения сохранности общего имущества объекта кондоминиума обязаны выбрать одну из форм управления объектом кондоминиума:

- 1) объединение собственников имущества;
- 2) простое товарищество многоквартирного жилого дома (простое товарищество).

Заметим существенную особенность новой редакции, заключающуюся в том, что отныне перечень носит исчерпывающий характер и собственники квартир, нежилых помещений ограничены выбором их двух предложенных форм управления, указанных в пункте 1 статьи 42 Закона о жилищных отношениях.

Итак, Законом о жилищных отношениях предусматриваются две формы управления объектом кондоминиума многоквартирного дома:

1. Объединение собственников имущества. В подпункт 16-б) статьи 2 Закона о жилищных отношениях добавлен новый термин объединение собственников имущества многоквартирного жилого дома - юридическое лицо, являющееся некоммерческой организацией, образованное собственниками квартир, нежилых помещений одного многоквартирного жилого дома, осуществляющее управление объектом кондоминиума, финансирующее его содержание и обеспечивающее его сохранность (далее - ОСИ);

2. Простое товарищество. Простое товарищество не является юридическим лицом. По договору о совместной деятельности (простое товарищество) собственники квартир, нежилых помещений обязуются совместно действовать в целях управления объектом кондоминиума и содержания общего имущества объекта кондоминиума (пункт 2 статьи 43-1 Закона о жилищных отношениях).

Рассматриваемый пакет изменений в Закон о жилищных отношениях объясняется необходимостью выстраивания управления отдельным многоквартирным жилым домом по принципу: «одно объединение собственников имущества - один счет», что, по мнению

разработчиков, обеспечит прозрачность расходования средств и улучшит возможности для контроля за процессом их расходования.

В заключение необходимо отметить, что в целях модернизации гражданского законодательства Казахстана в Казахстане четко придерживаются практики разработки общего программного документа, определяющего направления развития законодательства и обозначающего концептуальные направления развития законодательства. Кроме того несомненной положительной чертой разработки правовых актов является активное участие в обсуждении проектов правовых актов ученых и практикующих юристов. Ежегодно Институтом законодательства и правовой информации Республики Казахстан проводятся фундаментальные исследования по направлениям развития законодательства Республики Казахстан. В 2021 году Институтом было проведено исследование на тему «Научное обеспечение законопроектной деятельности в Республике Казахстан». По итогам научного исследования подготовлен аналитический отчет по проблемам конституционного, административного, гражданского законодательства, а также приведены результаты анализа его эффективности. Предложения по итогам фундаментального исследования Института были учтены государственными органами при внесении изменений и дополнений в земельное законодательство, законодательство о выборах и дипломатической службе, микрофинансовой и коллекторской деятельности».

Разрешите также поблагодарить за внимание и выразить уверенность в том, что проведение данного мероприятия внесет реальный вклад в интеграцию юридической науки наших стран и будет способствовать установлению плодотворных и долгосрочных контактов между участниками мероприятия и Институтом законодательства и правовой информации Республики Казахстан, расширению процесса научных правовых исследований, формированию стимулов для дальнейшей совместной плодотворной работы.

Желаю организаторам и всем участникам конференции созидательной работы и творческих успехов!

Список литературы

- 1) Концепция правовой политики до 2030 года, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан К.К. Токаева от 15 октября 2021 года № 674
- 2) Сулейменов М.К. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан: много шума из ничего //online.zakon.kz
- 3) Карагузов Ф.С. Предпринимательский кодекс и корпоративное законодательство Республики Казахстан (с учетом четвертого варианта концепции предпринимательского кодекса Республики Казахстан) //online.zakon.kz
- 4) Мороз С.П. О проекте Предпринимательского Кодекса //online.zakon.kz
- 5) Сулейменов М.К. Кто может быть представителем в гражданском процессе? //online.zakon.kz
- 6) Сулейменов М.К. Экономическое право и Предпринимательский кодекс: кризис в развитии гражданского права в Казахстане //online.zakon.kz

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ТОГТОЛЦООНЫ БҮХЭЛЛЭГ (НЭГДМЭЛ) БАЙДЛЫГ ХАНГАХ НЬ

ENSURING THE INTEGRITY OF THE LEGAL SYSTEM OF THE LEGAL OF MONGOLIA

Содовсүрэнгийн Нарангэрэл

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын зөвлөх, Монгол Улсын Төрийн шагналт, Шинжлэх ухааны гавьяат зүтгэлтэн, Академич, Монгол Улсын Их Сургуулийн Эмерит профессор

Mr. Narangerel Sodovsuren

Advisor to the Minister for Justice and Home Affairs of Mongolia, State Prize Laureate of Mongolia, Merit Scientist, Academician, Emeritus Professor of the National University of Mongolia

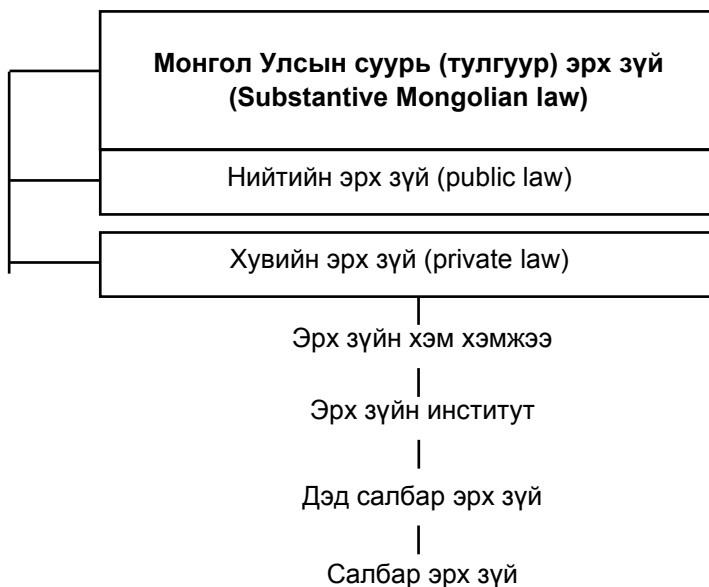
Бидний төрөлх эх орон - Монгол Улсын маань эрх зүйн тогтолцоо нь нэгэн цул бүхэллэг байж, үр нөлөөгөө үзүүлэх учраас дараах бүрдүүлбэрээр дүрсэлж болно. Эдгээр нь эмхлээгдэн цэгцлэгдэж, тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгэж, өөр хоорондоо зөрчилдөөнгүй, давхцалгүй, харилцан уялдаа холбоотой, авцалдаатайгаар нийтдээ цул нэгдмэл тогтолцоог бүрдүүлэх тул өрөөсгөл байдлаар хандаж болохгүй.

Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцооны үндсэн шинжийг дараах байдлаар тоймлож болно:

Эдгээрийг тус бүрээр нь товч авч үзье.

Эрх зүйн тогтолцооны нэгэн чухал үндсэн шинж нь **суурь буюу тулгуур эрх зүй** мөн. Түүнийг дараах байдлаар харуулж болно.

Эдгээрийг бүрдүүлэхэд Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн яам эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогыг эрхлэн хариуцдагийн хувиар нэн чухал үүрэг гүйцэтгэж иржээ.

Монгол Улсын орчин үеийн эрх зүйн тогтолцоог нийтийн эрх зүй (латин. *jis publicum*) ба хувийн эрх зүй (латин. *jis privatum*) хэмээн хуваах нь эрх зүйн дотоод мөн чанарын хоёр гол талыг тод тусган илэрхийлж, нийтийн болон хувийн ашиг сонирхол нь эрх зүйг шинэтгэх ба эрх зүйг хэрэглэх гол хүчин зүйл болохыг илтгэн харуулна.

Нийтийн эрх зүйн зохицуулалтын зүйл нь 1) төр ба түүний институтын байгууламж ба үйл ажиллагаа; 2) иргэний нийгмийн институт; 3) өөрийн удирдлагын механизм; 4) эрх зүйн тогтолцоо, эрх бүй бүтээх ба эрх зүйг хэрэглэх үндэс; 5) улс хоорондын харилцаа ба олон улсын байгууллагын зарчим, хэм хэмжээ ба институтыг бүрдүүлж байна.

Монгол Улс дахь **нийтийн эрх зүй нь** дараах салбар эрх зүй ба хууль тогтоомжоос¹ бүрдэнэ: 1) үндсэн хуулийн эрх зүй буюу хууль

¹ “Хууль тогтоомж” хэмээх нэр томъёо нь Монгол Улсын эрх зүйд олон жилийн туршид түгээмэл хэрэглэгдэж ирсэн уламжлалтай. Эл нэр томъёо нь хууль дээдлэх ёсыг

тогтоомж; 2) захиргааны эрх зүй буюу хууль тогтоомж²; 3) санхүүгийн эрх зүй буюу хууль тогтоомж³; 4) эрүүгийн эрх зүй буюу хууль тогтоомж; 5) процессын эрх зүй буюу хууль тогтоомж⁴; 6) олон улсын нийтийн эрх зүй⁵; 7) олон улсын хүмүүнлэгийн эрх зүй⁶.

Монгол Улсад хувийн эрх зүйг хөгжүүлэн нийгмийн харилцааг зохицуулахад 1) диспозитив хэм хэмжээ⁷ зонхилох байр суурийг эзлүүлнэ; 2) эрх зүйн харилцааны субъектүүдийг эрх тэгш байлгана; 3) субъектүүд эрхээ хэрэгжүүлэхдээ хүсэл зоригоо чөлөөтэй илэрхийлэх боломжийг буй болгоно; 4) субъектүүд хүлээсэн үүрэг ба хийсэн үйлдлийнхээ төлөө өөрийн хариуцлага хүлээнэ; 5) гэрээний зохицуулалтын хэлбэрийг өргөн

хэрэгжүүлэх, нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд эрх зүйн шинэтгэл хийх үр нөлөөтэй хэрэгсэл болж дараах үүргийг гүйцэтгэж байна: 1) шударга ёсыг хангах; 2) ардчиллын институтыг бататган бэхжүүлэх, хөгжүүлэх, хангах; 3) ард түмний өөрийн удирдлагыг бэхжүүлэх; 4) засаг төрийн төлөөлөгчдийн байгууллага, шууд ардчиллын институт ба төрийн бус байгууллагын ролийг дээшлүүлэх; 5) олон намын тогтолцоо, ил тод байдлыг хангах; 6) төрийн аппарат түүний үйл ажиллагааны аргыг төгөлдөржүүлэх; 6) хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах; 7) ардчиллын институтыг бататган бэхжүүлэх, хөгжүүлэх, хангах; 8) нийгмийн тэгш байдлыг хангах; 9) үндэсний эв нэгдлийг хангах зэрэг болно.

Хууль тогтоомж хэмээх нэр томъёо өргөн буюу явцуу утга санааг илэрхийлдэг юм. Эл нэр томъёог Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг, 45 дугаар зүйл, 63 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт хэрэглэсэн. Явцуу утгаараа Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд заасны дагуу хууль, УИХ-ын бусад шийдвэр юм. Энэ утгаар хууль тогтоомжид хууль тогтоогч нийт улсын хэмжээний зарчмын ач холбогдол бүхий анхны, эхлэлийн шинжтэй хэм хэмжээг хууль тогтоомжид хамааруулсан гэж үзэж болохоор байна.

Өргөн утгаараа нийтээрээ заавал биелүүлэх журмыг бэхжүүлж, ард түмний хүсэл зоригийг төрөөс хэрэгжүүлэх объектив эрх зүйн илрэх гадаад хэлбэр мөн. Хуулиас эхлээд нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагын актыг дуустлах эрх бүхий эрх зүй бүтээх байгууллагаас гаргасан *эрх зүйн хэм хэмжээний актын* иж бүрдэл. Өргөн утгаараа хууль тогтоомж нь төрийн механизмын бүтцэд эрх зүй бүтээх холбогдох байгууллагын байр сууриас шалтгаалан тодорхой хэсэгт (хууль тогтоох байгууллагаас баталсан хууль, төрийн тэргүүний зарлиг, засгийн газрын тогтоол, яам, агентлагаас гаргасан эрх зүйн хэм хэмжээний акт зэрэг) хуваагдана. Хууль тогтоомжийг холбогдох эрх зүйн актын зохицуулах нийгмийн харилцааны хүрээг харгалзан салбарт (иргэний хууль тогтоомж, хөдөлмөрийн хууль тогтоомж, эрүүгийн хууль тогтоомж зэрэг) хувааж болдог. Эрх зүйн актын тогтолцооны дээд түвшинд эрх зүйн зохицуулалтын үндсэн зарчмыг тодорхойлсон улс орны *Үндсэн хууль* оршино. Хууль тогтоомж хэмээх нэр томъёо нь эрх зүйд багтана.

² Энэхүү салбар эрх зүйд уламжлал ёсоор захиргааны албадлага, захиргааны хариуцлага, захиргааны шийтгэл, захиргааны эрх зүйн зөрчил, тэдгээрийг хянан шийдвэрлэх тухай асуудал хамаарагддаг байсныг Зөрчлийн тухай хууль батлагдсанаас хойш захиргааны эрх зүйн зохицуулалтын зүйлд хамааруулахаа больсон. Эдгээрийг эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт гэж үзэх үндэслэлгүй.

³ Төсвийн ба татварын хууль тогтоомж багтана.

⁴ Үндсэн хуулийн, захиргааны, иргэний, эрүүгийн процесс хамаарагдана.

⁵ Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь., Улаанбаатар., 2021, 312-313 дахь талаас тодруулж үзнэ үү.

⁶ Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь., Улаанбаатар., 2021, 309-310 дахь талаас тодруулж үзнэ үү.

⁷ Диспозитив хэм хэмжээний талаар Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь., Улаанбаатар., 2021, 127 дахь талаас тодруулж үзнэ үү.

ашиглана; 6) субъектүүдийн эрх ашгийг шүүхийн хамгаалалтад байлгана; 7) хувийн буюу явцуу бүлгийн ашиг сонирхлыг түлхүү хангана.

Монгол Улс дахь **хувийн эрх зүй нь** дараах салбар эрх зүй ба хууль тогтоомжоос бүрдэж байгаа болно: 1) иргэний эрх зүй буюу хууль тогтоомж; 2) гэр бүлийн эрх зүй буюу хууль тогтоомж; 3) хөдөлмөрийн эрх зүй буюу хууль тогтоомж; 4) олон улсын хувийн эрх зүй⁸.

Нийтийн ба хувийн эрх зүйн хоорондын зохистой харьцааг буй болгохын тулд 1) эрх зүйн бүх салбарт нэгэн адил ашиглагдах хэм хэмжээний ерөнхий технологийг ашиглана; 2) эрх зүйн нэг салбарын хэм хэмжээний ухагдахууныг нөгөөд нь ашиглах боломжтой (жишээлбэл, “хуулийн этгээд”, “төрийн байгууллага” хэмээх ухагдахуун) байлгана; 3) хууль тогтоомжид нийтийн болон хувийн эрх зүйн зохицуулалтын аргыг уян хатан балансжуулна; 4) тухайн эрх зүйн салбарт байхгүй ч гэсэн нөгөө эрх зүйн салбарт байгаа хамгаалалтын институтыг ашиглаж хэрэглэнэ; 5) эдийн засгийн түвшин, нийгмийн хөгжил, шинээр үүссэн нийгмийн харилцаагаар нөхцөлдөн нийтийн ба хувийн эрх зүйн хэм хэмжээ, институт, салбар хоорондын зохицуулалтын хүрээнд дахин хуваарилалтууд явагдана; 6) нийтийн эрх зүйн субъект хувийн эрх зүйн субъект болох ба иргэний эрх зүйн субъект нийтийн эрх зүйн харилцаанд оролцож болох боломжийг буй болгоно; 7) нэг эрх зүйн салбарын ухагдахууныг (жишээлбэл, “хуулийн этгээд”, “төрийн байгууллага” хэмээх ухагдахуун) нөгөөд нь ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ.

Эрх зүйн хэм хэмжээ нь нийгмийн тодорхой төрлийн харилцааг зохицуулагч мөн.

Эрх зүйн институт нь нэг төрлийн нийгмийн харилцааг зохицуулсан харьцангуй бие даасан, харилцан уялдаа бүхий бүлэг хэм хэмжээний цогц юм.

Дэд салбар эрх зүй нь тодорхой салбар эрх зүйн томоохон хэмжээний, нарийн бүтэц мөн. Энэ нь аливаа нэгэн салбар эрх зүйн дотоодод онцлог хүрээний харилцааг журамлан зохицуулсан тусгай төрөл юм.

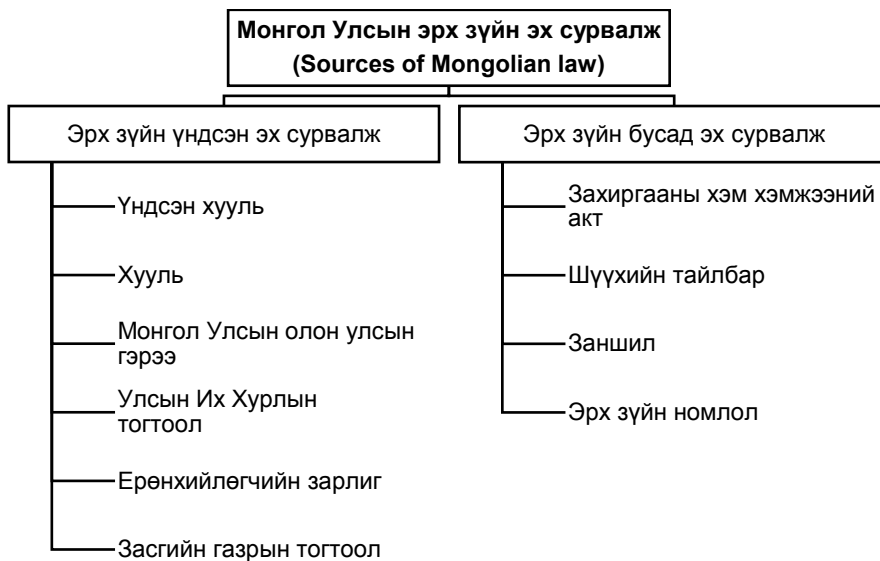
Салбар эрх зүй нь оршин буй нийгмийн харилцааны нэг төрлийн шинжтэй томоохон тодорхой салбар (хүрээ)-ыг зохицуулсан, үндэсний эрх зүйн тогтолцооны харьцангуй бие даасан ба өвөрмөц, тогтвортой эрх зүйн хэм хэмжээний цогц мөн. Эрх зүйн зохицуулалтын зүйл ба арга нь нэг салбар эрх зүйг нөгөөгөөс нь зааглан ялгах гол шалгуур болдог юм.

⁸ Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь., Улаанбаатар., 2021, 308 дахь талаас тодруулж үзнэ үү.

Монгол Улсад бие даасан зарим салбар эрх зүйг буй болгон хөгжүүлэх шаардлага буй болсон. Тухайлбал, байгалийн нөөц баялгийг ашиглах ба хамгаалах эрх зүй⁹, нийгмийн хангамжийн эрх зүй¹⁰, ял эдлүүлэх эрх зүй¹¹ зэргийг нэрлэж болох юм.

2015 онд баталсан Эрүүгийн хуульд Эрүүгийн хуулийн нэр томьёо, ухагдахууныг тайлбарлахад захиргааны хэм хэмжээний актыг ашиглаж болохоор заасан нь Эрүүгийн хуулийг төсөөтэй хэрэглэхэд хүргэв.

Эрх зүйн эх сурвалж хэмээх ухагдахуун нь хууль зүйн шинжлэх ухааны зангилаа асуудлын нэг мөн. Түүний ач холбогдол нь нэгдүгээрт, нийгмийн амьдралын олон талт нөхцөл нь эрх зүйн хэм хэмжээний агуулгыг нөхцөлдүүлдэг, хоёрдугаарт, эрх зүйн хэм хэмжээний агуулгыг эрх зүйн үзэл баримтлал, эрх зүйн ухамсар бүрдүүлдэг, гуравдугаарт, хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэхэд удирдлага болгодогт оршино. Өнөө үед Монгол Улсад эрх зүйн дараах эх сурвалжийн төрөл байна.

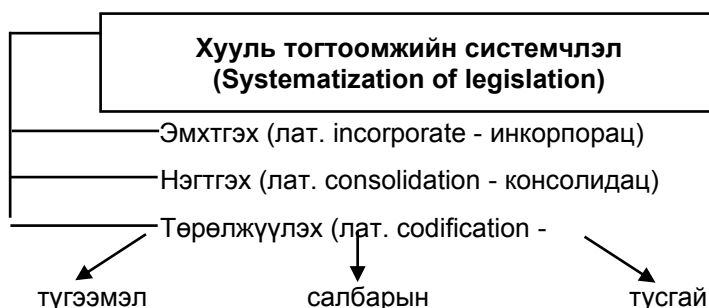
⁹ Манай улсын зарим эрдэмтэд тухайлбал, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор Т. Сэнгэдорж, О.Амархүү нар “Экологийн эрх зүй” хэмээн нэршүүлсэн. Ингэхдээ тэд байгалийн объектыг хамгаалах өнцгөөс нь авч үзсэн. Гэтэл байгалийн объектыг ашиглах, хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалт мөн чухалчлагдах ёстой.

¹⁰ Тодорхой иргэдийн (ажилтан, цэргийн албан хаагч, шүүхийн ба прокурорын ажилтан, тахир татуу хүн, хөдөлмөрийн чадваргүй иргэн, тэжээгчээ алдагч зэрэг) тэтгэвэр, тэтгэмжийн хангамжийн журмыг зохицуулна.

¹¹ 2002 онд “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль батлагдсанаас хойш зарим эрдэмтэд, судлаачид бие даасан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн эрх зүй” буй болсон гэж үзэж, хэд хэдэн ном, гарын авлага гаргасан. Гэвч иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийг эрүүгийн ялын гүйцэтгэлтэй хамтатгасан нь иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлд шүүгчээс тавих хяналтыг үлэмж сулруулсан билээ. Гэтэл манай улсад иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааг шүүх эрхлэн хариуцаж ирсэн түүхэн уламжлалыг алдагдуулсан нь сайн үр дүнд хүргэсэнгүй.

Хууль тогтоомжийн системчлэл нь тодорхой шалгуураар дагаж мөрдөж буй эрх зүйн актыг эмхлэн цэгцлэхэд чиглэгдсэн хууль зүйн үйл ажиллагаа мөн. Хууль тогтоомжийг системчлэх зайлшгүй эрэлт хэрэгцээ нь нэгдүгээрт, шинэ хууль тогтоомж батлагдах байнгын үйл явц явагдаж байгаа, хоёрдугаарт, нөгөө талаар зарим хууль тогтоомж хүчингүй болсон, хуучирсан, хууль зүйн заалтууд өөр хоорондоо зөрчилдсөн, гуравдугаарт, хууль тогтоомжид алдаа, давхардал, бүрхэгдэл, хийдэл байгаа зэрэгтэй шууд холбоотой.

Орчин үед хууль тогтоомжийг системчлэх эмхтгэх, нэгтгэх, төрөлжүүлэх гэсэн гурван үндсэн арга байдаг. Эдгээрийг манай улсад хэрхэн хэрэглэж байгааг товч авч үзье.

Хууль тогтоомжийг эмхтгэх – тодорхой журмаар (он дараалал, цагаан толгойн үсгийн дэс дараалал, зохицуулалтын зүйлээр) нийтэд ашиглуулахаар тодорхой түвшний хэм хэмжээний актыг бүрэн буюу хэсэгчлэн нэгтгэж системчлэх хэлбэр. Эмхтгэх нь дагаж мөрдөж буй хууль тогтоомжийг сахин биелүүлэх, түүний хүртээмжтэй ба олдоцтой байдлыг буй болгох, олон нийтийг хууль тогтоомж болон эрх зүйн хэм хэмжээний бусад актын тухай лавтай мэдээллээр хангах зорилго бүхий төрийн болон бусад байгууллагын байнгын үйл ажиллагаа юм.

Эмхтгэхийн мөн чанар нь эмхэтгэлд оруулсан эрх зүйн хэм хэмжээний агуулгыг хэвээр хадгалж, ямар нэгэн өөрчлөлт оруулахгүй байдгаараа төрөлжүүлэх болон нэгтгэхээс ялгагдана.

Хууль тогтоомжийн эмхэтгэлийг албан ёсны ба албан ёсны бус гэж ангилна. Монгол Улсад хууль тогтоомжийг 1991 оноос УИХ-ын Тамгын газар “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд нийтэлж ирсэн. УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасны дагуу ёсчилсон УИХ-ын Тамгын газарт хадгалах хууль тогтоомжийн хувийг албан ёсны эх гэж үзнэ. Албан ёсны бус эмхэтгэлээс шүүх хэрэг хянан шийдвэрлэх болон шинжлэх ухааны ном зохиолд эшлэх ёсгүй.

Хууль тогтоомжийн албан ёсны эмхэтгэлийг УИХ-аас тусгайлан зөвшөөрөл олгосон байгууллага гаргана. Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, түүний харьяа Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн цуврал байдлаар, мөн сэдэвчилсэн байдлаар эмхэтгэн хэвлэж иржээ.

Монгол Улсын хүчин төгөлдөр үйлчилж буй бүх хуулийг оруулсан “Монгол Улсын хууль” 4 ботийг Засгийн газар, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны шийдвэрийн дагуу 2008 онд Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн эрхлэн хэвлүүлжээ. Эл 4 ботийг хэрэглэгчдэд дөхөмтэй хэлбэрээр буюу ботиудад шинээр гарсан хууль, түүнд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийг байнга шинэчлэн сольж болохуйц сугалбар хуудастай хэвлэсэн байна. Үүнийг цаашид тогтмол үргэлжлүүлэх явдал шаардлагатай байна.

Албан ёсны бус эмхэтгэлийг байгууллага ба хувь этгээд өөрсдийн санаачилгаар хийнэ. Энэ нь лавлагаа-мэдээллийн зориулалттай болно. Эдгээрт салбар эрх зүйн (ерөнхий эмхэтгэл) буюу эрх зүйн зохицуулалтын тодорхой зүйлээр (тусгай эмхэтгэл) гаргасан хэм хэмжээний актын янз бүрийн эмхэтгэл хамаарагдана. Албан ёсны бус эмхэтгэл нь хууль тогтоомжийг нийтлэх албан ёсны хэлбэр болохгүй.

Монгол Улсын 800 гаруй жилийн турш хуримтлуулсан үндэсний хууль тогтоомжийн нэгдсэн сан хөмрөг бүрдүүлэхэд 2010 оноос эхлэн нийтийн хүртээл болгож ирсэн “Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхэтгэл”-ийн 23 боть чухал үүрэг гүйцэтгэж байна.

Хууль тогтоомжийг нэгтгэх нь эрх зүйн зохицуулалтын агуулгыг өөрчлөхгүйгээр, дагаж мөрдөж буй хууль тогтоомжид ямар нэгэн нэмэлт оруулахгүйгээр ижил төрлийн хэд хэдэн хуулийг нэг хуульд нэгтгэж шинэ хууль буй болгох хууль бүтээх өвөрмөц хэлбэр мөн. Нэгтгэсэн хууль бэлтгэх явцад өмнөх бүх хуулийг тодорхой логик дэс дараалалд байршуулж, ирээдүйн хуулийн ерөнхий бүтцийг боловсруулна. Энэ бүгдийг нэгдсэн найруулга, жигдрүүлсэн нэр томъёотой болгохын тулд тодорхой хянан тохиолдуулах, заалтын цэвэрлэгээ хийх боловсруулалт явагдана. Зөрчилдөөн, давталт, зөвтгөхийн аргагүй сунжруу илүүц байдлыг арилгаж, хуучирсан нэр томъёог засаж, ойролцоо агуулга бүхий хэм хэмжээг нэг зүйл (хэсэг)-д нэгтгэнэ.

Нэг төрлийн хуулиудыг нэгтгэх зорилт нь эрх зүйн зохицуулалтыг их авсаархан болгох, хийдэл, зөрчилдөөн, илүүдэл (лоозон) байдал, дагаж мөрдөж буй хэм хэмжээний хоорондын нийцэлгүй байдлыг арилгах ач холбогдолтой.

Дагаж мөрдөж буй олон хуулийг нийтэд нь шалган цэвэрлэх нь хуучирсан хууль болон түүний тодорхой хэсгийг хүчингүй болгох, холбогдох өөрчлөлт оруулах, дагаж мөрдөж буй зөвхөн хэсэг нь үлдсэн хуулийн янз бүрийн хэм хэмжээг нэгтгэх, тодорхой асуудлаар нэгтгэсэн хууль гаргахад тус дөхөм үзүүлнэ. Энэ учраас дагаж мөрдөж буй нэг төрлийн хуулиудыг нэгтгэхийг хууль тогтоомжийг цэгцлэх нэн чухал чиглэл хэмээн үзэх ёстой. Хууль тогтоомжийн системчлэлийн энэ чухал арга манай улсад ашиглагдахгүй өдий хүрсэнд нухацтай дүгнэлт хийх шаардлагатай болжээ.

Хууль тогтоомжийг төрөлжүүлэх нь нийгмийн харилцааны тодорхой хүрээнд дагаж мөрдөж буй хэм хэмжээний актуудыг үндсээр нь дахин боловсруулах хэлбэр, хууль тогтоомжийг чанар сайтай эмхлэн цэгцлэх арга, түүний нийцэл ба авсаархан байдал, хэсэг бусад хэм хэмжээнүүдээс цэвэршүүлэх, хуучирсан, зайлшгүй шаардлагагүй хэм хэмжээнээс ангижруулах явдлыг хангаж өгдөг юм. Төрөлжүүлэх үйл явцад дагаж мөрдөж байгаа зайлшгүй шаардлагатай хэм хэмжээг нэгтгэн системчилж, тэдгээрийн агуулгыг дахин хянан үзэж, хэм хэмжээний заалтуудыг дотооддоо авцалдаатай ба уялдан нийцсэн байдлаар томьёолох, нийгмийн харилцааны холбогдох хүрээний зохицуулалтыг дээд зэргээр бүрэн хангах зорилт шийдвэрлэгдэнэ. Төрөлжүүлэх нь дагаж мөрдөж буй хэм хэмжээг дахин шинээр шүүмжлэлтэй ухааж ойлгох, тэдгээрийн хоорондын зөрчилдөөн ба үл нийцлийг арилгах, хуучирсан заалт, хийдэл, давхацсан хэм хэмжээг олж арилгахад чиглэгдэнэ.

Төрөлжүүлэх нь эрх зүй бүтээх хэлбэр мөн. Энэ нь нийгмийн эрэлт хэрэгцээг хангасан шинэ хэм хэмжээ тогтоох, эрх зүйн зохицуулалтын хийдлийг арилгах, хуучирсныг нь эрх зүйн шинэ заалтаар сольж өөрчлөх боломжийг буй болгон. Түүнчлэн төрөлжүүлэх нь хууль тогтоомжийг бүхэлд нь төгөлдөржүүлэн боловсронгуй болгох хэлбэр түүний үр дүн нь өмнөх асуудлаар үйлчилж байсан хэм хэмжээний акт өөрчлөгдөж, тогтвортой агуулга бүхий шинэ хууль тогтоомжийн нэгдсэн акт юм. Хууль тогтоомжийг эмхлэн цэгцлэх ба шинэчлэлийг хослуулах нь төрөлжүүлэлтийн мөн чанар бөгөөд түүнийг эрх зүй бүтээх боловсронгуй, дээд хэлбэр гэж үзвэл зохилтой.

Төрөлжүүлэлтийн үндсэн шинжийг дараах байдлаар тоймлон тодорхойлж болно:

1) Төрөлжүүлсэн актыг нийгмийн амьдралын амин чухал, зарчмын шинжтэй буюу хууль тогтоомж буюу эрх зүйн үндсэн салбар (институт)-ын эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон асуудлыг зохицуулахын тулд гаргана. Энэ нь нийгмийн амьдралын тодорхой хүрээнд дагаж мөрдөж буй эрх зүйн актын дотор үндсэн актын байр суурийг эзлэхийн зэрэгцээ холбогдох

салбар эрх зүй буюу эрх зүйн институтын бүх хэм хэмжээний нийтлэг зарчим, үндсэн шинж, агуулгыг томъёолсон байна;

2) Төрөлжүүлсэн акт нь тухайн харилцааг (эд хөрөнгийн, хөдөлмөрийн, гэрлэлт-гэр бүлийн харилцаа, гэмт явдалтай тэмцэх зэрэг) өргөн хүрээнд, бүрэн зохицуулахад чиглэгдэнэ;

3) Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгосны үр дүнд буй болсон төрөлжүүлсэн хууль нь харилцан уялдаа бүхий заалтуудын эмхлэн цэгцэлсэн нэгдмэл хууль болно. Энэ нь эрх зүйн амьдралаар шалгагдсан хэм хэмжээ ба нийгмийн хөгжлийн эрэлт хэрэгцээнээс үүдсэн шинэ заалтыг багтаасан нэгдмэл, дотооддоо уялдаа холбоо бүхий хуулийг буй болгоно;

4) Төрөлжүүлэлт нь урт хугацааны туршид үйлчлэх нэлээд тогтвортой хэм хэмжээг буй болгоно. Төрөлжүүлсэн актын үр нөлөө нь хууль тогтоогч нийгмийн харилцааны хөгжлийн объектив чиг хандлага, хөдөлгөөнийг харгалзан үзэж чадсан эсэхээс шууд шалтгаална;

5) Төрөлжүүлэлтийн зүйл нь хууль тогтоомжийн тогтолцооны салбар ба институтын хуваагдал болно. Төрөлжүүлэх нь хэм хэмжээний актын системчлэгдсэн байдал, тэдгээрийн хууль зүйн нэгдэл ба нийцлийг бататган бэхжүүлнэ. Төрөлжүүлсэн акт нь хууль тогтоомжийн тодорхой салбар, дэд салбар буюу тухайн институтыг бүрдүүлсэн харилцан уялдаа бүхий хэм хэмжээний актын тогтолцоонд тэргүүлэх байрыг эзэлнэ;

6) Төрөлжүүлсэн акт нь ямагт анги, хэсэг, бүлэг, зүйл зэрэг бусад хуваагдлаас бүрдэх нарийн бүтэцтэй. Энэ нь хэм хэмжээний заалтын тогтолцоог нарийн нягт байршуулсан, хэрэглэхэд тохиромжтой нэг ёсны төрөлжүүлэн нэгтгэсэн хууль юм. Төрөлжсөн хууль нь тодорхой сэдвээр хууль тогтоомжийг нэгтгэх ба системчлэх ашигтай хувилбар, нэг асуудлаарх олон актуудыг дуусгавар болгох үр нөлөөтэй хэрэгсэл болно.

Төрөлжүүлэлтийг **1.түгээмэл төрөлжүүлэлт** буюу хууль тогтоомжийн үндсэн бүх салбарыг төрөлжүүлсэн цуврал акт; **2.салбарын төрөлжүүлэлт** буюу тухайн салбарын хууль тогтоомжийг хамруулсан төрөлжүүлэлт; **3.тусгай (иж бүрдэл) төрөлжүүлэлт** нь эрх зүйн зарим институтыг зохицуулсан акт гэж ангилж болно.

Манай улсад хууль тогтоомжийг төрөлжүүлэх үйл ажиллагаа орхигдсоны улмаас хуулийн тоо дэндүү олширч, тэдгээр нь уялдаа холбоогүй, авцалдаа муутай, нэр томъёо ба ухагдахууны зөрүүтэй, давхардал, илүүдэл ихтэй, байгууллага ба аж ахуйн нэгжийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон явцуу хандлагатай болжээ. Ийм байдлаас гарах хамгийн зөв гарц нь хууль тогтоомжийг төрөлжүүлэх явдал юм.

Нэг төрлийн харилцааг зохицуулсан хэд хэдэн хуулийг нэг төрөлжсөн хууль болговол хэдхэн даацтай чамбай хуультай болж, тэдгээрийг тогтвортой дагаж мөрдөх, ягштал хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх болно. Тухайлбал, *нэгдүгээрт*, эрх зүйн салбараар Иргэний төрөлжсөн хууль¹², Захиргааны зөрчлийн тухай төрөлжсөн хууль, байгалийн нөөц баялгийг хамгаалах ба ашиглах тухай төрөлжсөн хууль¹³, даатгалын тухай хууль¹⁴, нийгмийн даатгалын төрөлжсөн хууль¹⁵ зэргийн төслийг боловсруулж батлах. *Хоёрдугаарт*, салбар хоорондын (иж бүрдэл) эрх зүйн чиглэлээр Татварын төрөлжсөн хууль¹⁶, Төсвийн төрөлжсөн хууль, Гаалийн төрөлжсөн хууль зэргийн төслийг боловсруулж батлах.

Эрх зүйн боловсрол бол аливаа улсын эрх зүйн тогтолцооны хөгжлийн түвшинг илэрхийлэх үзүүлэлтийн нэг мөн. Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцооны үр нөлөөг дээшлүүлэх нэгэн арга зам нь эрх зүйн орчин цагийн өндөр боловсрол эзэмшүүлэх үйл ажиллагаа мөн. Манай улсад эрх зүйн боловсрол олгож буй төрийн болон хувийн хэвшлийн хууль зүйн цөөнгүй их дээд сургуулиуд буй болж, хөгжил төлөвшлийн шатандаа байна. Аливаа хууль зүйн их дээд сургуулиудын нэр хүнд, сүр хүч нь барилга байшиндаа биш юуны өмнө багшлах бие бүрэлдэхүүний нь чанар чансаа, эрдэм мэдлэг, туршлага, нэр төрд оршиж байдаг гэдгийг онцгой анхаарах цаг болсон. Заадаг судлагдахуундаа нэвтэрхий мэргэшсэн, бусад шинжлэх ухааны ололт дэвшилтэй уялдуулан холбож чаддаг, заах арга зүйг гаргуун эзэмшсэн, судалгаа шинжилгээний ажлын арга барилд сайтар боловсорсон, түгээмэл гадаад хэлний бэлтгэлтэй, багшийн эрхэмсэг ёс

¹² Дагаж мөрдөж байгаа Иргэний хуульд 13 хууль буюу нөхөрлөлийн тухай, хоршооны тухай, дампуурлын тухай, зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн тухай, патентын тухай, санхүүгийн түрээс /лизинг/-ийн тухай, үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай, концессын тухай, барааны тэмдэг, газар зүйн заалтын тухай, компанийн тухай, хадгаламж зээлийн хоршооны тухай, хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус баялгийн тухай, оюуны өмчийн тухай зэрэг хуулийг төрөлжүүлэн нэгтгэж болохоор байна.

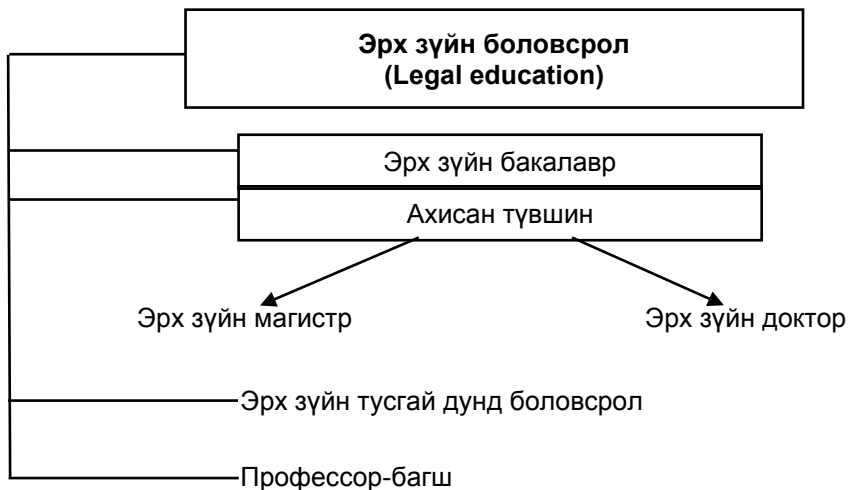
¹³ Энд 12 хууль буюу байгаль орчныг хамгаалах тухай, газрын тухай, газрын хэвлийн тухай ашигт малтмалын тухай, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай, ойн тухай, агаарын тухай, амьтны тухай, усны тухай, түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай, газрын тосны тухай зэрэг хуулийг төрөлжүүлэн нэгтгэж болохоор.

¹⁴ Энд 6 хууль буюу даатгалын тухай, үрийн тариалангийн даатгалын тухай, даатгалын мэргэжлийн оролцогчийн тухай, жолоочийн даатгалын тухай, банкин дахь мөнгөн хадгаламжийн тухай, эрүүл мэндийн даатгалын тухай зэрэг хуулийг төрөлжүүлэн нэгтгэж болохоор байна.

¹⁵ Энд 7 хууль буюу нийгмийн даатгалын тухай, нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай, нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай, цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай, нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай зэрэг хуулийг төрөлжүүлэн нэгтгэж болохоор байна.

¹⁶ Монгол Улсад татварын ерөнхий хуулиас гадна тодорхой төрлийн татварын тухай 20 гаруй шахам бие даасан хууль үйлчилж байгаа бөгөөд тэдгээрийн нэлээдгүй заалт нь давхардсан шинжтэй байгаа болно.

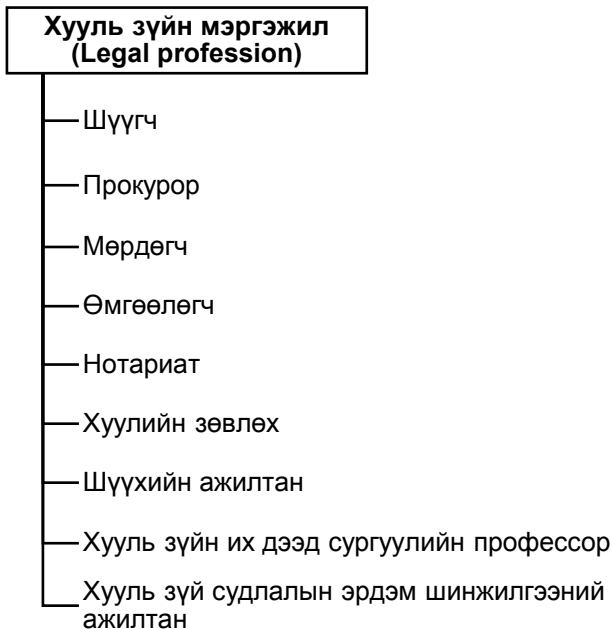
зүйг ягштал баримталдаг багш шиг багш нараас монголын эрх зүйн боловсролын үр өгөөж шууд шалтгаалж байна.

Шүүхийн ажилтныг (шүүхийн нарийн бичгийн дарга, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч зэрэг) бэлтгэдэг сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх шаардлагатай болсон байна.

Хууль зүйн мэргэжил бол хүн төрөлхтний өнө эртний, нэр хүндтэй, эрсдэл ихтэй мэргэжлийн нэг. Монгол Улсын хувьд энэ мэргэжил эрт дээр үеэс буй болсон түүхэн уламжлалтай. “Хуульч – олон хууль уншсан хүмүүн бус, хуульч - хамгийн ёс суртахуунлаг хүмүүн” хэмээсэн хэлц үг байдаг. Их эзэн Чингис хаан Шихихутугийг Монгол төрийн дээд шүүгчээр тохоон томилохдоо гүр улсын хулгай зэлгийг гэсгээж, худлыг мохоож, үхүүлдэх ёстойг үхүүл, яллах ёстойг яллаж бай¹⁷ хэмээсэн айлдвар буулгаж байсныг бид сайн мэднэ.

¹⁷ Монголын нууц товчооны 203 дугаар зүйлийг үзнэ үү.

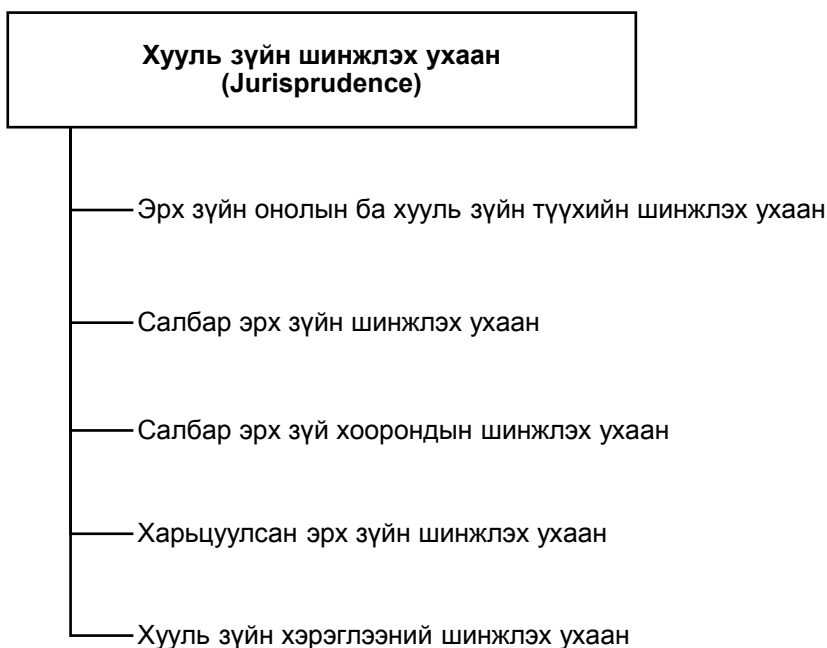

Хууль зүйн мэргэшлийг ямар нэгэн албан тушаал мэт үзэж болохгүй. Мэргэшил (латин. *qualitas*) гэсэн нэр томъёо нь ямар нэгэн мэргэшилд бэлтгэгдсэн байдлын хэр хэмжээг илэрхийлнэ. Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар тольд “мэргэжлийн тодорхой нэг салбарын гүнзгий мэдлэг боловсрол”¹⁸ хэмээн тодорхойлжээ. Хууль зүйн мэргэшил бүр бусад мэргэшилтэй харьцуулахад өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлогтой. Тухайлбал шүүгч шударга ёс, үнэнийг эцэслэн тогтооход, прокурор эрүүгийн мөрдөлтийг хэрэгжүүлж, улсын яллагаа явуулахад, мөрдөгч гэмт хэргийн нотлох баримтыг эрж хайж олоход, өмгөөлөгч хувь хүн ба хуулийн этгээдэд эрх зүйн мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэхэд, нотариатч нотариатын үйлдэл хийхэд сайтар мэргэшсэн байна. Практикаас үзэхэд өмгөөлөгч болсон прокурор эхний үедээ үйлчлүүлэгчээ яллах гээд байдаг нь цөөнгүй гардаг. Энэ учраас ялангуяа шүүгч, прокурор, мөрдөгч, өмгөөлөгч, нотариатч зэрэг хууль зүйн тодорхой мэргэшлээр ажиллуулахын тулд эхлээд дадлагажуулах зохих шат дамжлагыг зайлшгүй буй болгож, энэ хугацааг нэр төртэй давж чадсанд нь эрх олгох тогтолцоог буй болгох явдал нэн шаардлагатай болжээ.

Мөнгөөр хуульчдыг худалдаж авах явдал газар авч, харыг цагаан, цагааныг хар болгуулах адал санаархалд хуульчид урхидуулж, нэр хүндээ барж байгаа өнөөгийн ийм нөхцөл байдалд хуульчийн мэргэжлийн ёс зүйд тавих шаардлагыг эрс өндөржүүлэх гарцаагүй шаардлага үүдэгдсэн.

¹⁸ Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь (таван боть). М-С., Улаанбаатар., 2008, 1297 дахь тал.

Хууль зүйн шинжлэх ухаан нь монголын нийгэмд (төр ба эрх зүйн тухай шинжлэх ухааны мэдлэгийг боловсруулах болон тодорхойлох) *танин мэдэхүйн*, (төрийн аппарат, түүний чиг үүрэг ба ажлын арга барил, үйлчилж буй эрх зүйн зохицуулалтыг төгөлдөржүүлэх тухай шинжлэх ухааны үндэс бүхий санал зөвлөмж боловсруулан төр ба эрх зүйн цаашдын хөгжлийн зам, ирээдүйн хувь заяаг онолын үүднээс тодорхойлох) *таамаглах*, (хуулийн амин сүнс нь шударга ёс, үүрэг ба хариуцлага, нинжин сэтгэл, жудаг, нэр төр, үнэн, итгэл, тэсвэр тэвчээр, эв нэгдэл, эелдэг ёс, эс шунахайрал болсон) *ёс суртахууны* гэсэн гурван үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэж байна.

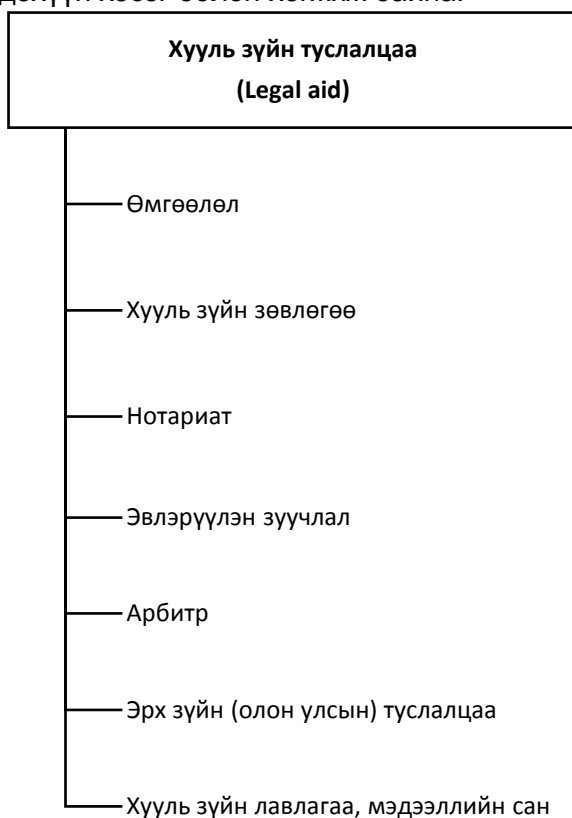
Манай улсад эрх зүй судлал эрхэлсэн байгууллага, бүтэц буй болж, эрдэмтэд нэлээдгүй бэлтгэгдэв. Хууль зүйн шинжлэх ухааны нэн чухал зорилт нь Монгол Улсын туурга тусгаар оршин тогтнохуйн хууль зүйн үндэс суурь, учир шалтгааныг танин мэдэж, хөгжлийнх нь цаашдын чиг хандлага, арга замыг тодорхойлж, үр нөлөөг нь нэгтгэн дүгнэх, санал зөвлөмж дэвшүүлэх явдал мөн. Орчин үеийн шинжлэх ухаан, техник, технологийн ололтод суурилж, үндэснийхээ өвөрмөц онцлогийг харгалзан үзэж Монгол Улсынхаа хууль тогтоомж, түүнийг буй болгож, хэрэгжүүлж буй монголын ард түмний ухамсар, бодит амьдралыг тал бүрээс нь судлахад хууль зүйн шинжлэх ухааны зориулалт оршино.

Хууль зүй судлалын нийтлэг болон салбарын асуудлаар суурь чамбай бүтээл туурвих, шинээр батлагдсан хуулийг шинжлэх ухааны

үүднээс тайлбарлах, дагаж мөрдөж буй хууль тогтоомжийг төгөлдөржүүлэх түүний үр нөлөө, хөгжлийн хэтийн төлөвийн тухай шинжлэх ухаанд суурилсан санал, зөвлөмж боловсруулах зэргээр хууль зүйн практикт шинжлэх ухааны үзүүлэх нөлөөллийг эрс дээшлүүлэх шаардлагатай байна.

Монгол Улсын хууль зүйн шинжлэх ухааны цаашдын хөгжилд дэмжлэг болгоход Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021.06.11-ний өдрийн тушаалаар баталсан жил бүрийн 74 500 000 төгрөгийн төсөв бүхий “Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын нэрэмжит шилдэг бүтээл, шилдэг илтгэл шалгаруулах, грант олгох журам” чухал үүрэг гүйцэтгэх болно.

Хууль зүйн туслалцаа нь Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг болон хөгжиж байна.

Нийгэм ба төрийн амьдралын эрх зүйн хүрээг **хууль сахиулах** янз бүрийн байгууллагагүйгээр төсөөлөхийн аргагүй билээ. Эдгээр байгууллага нь эрх зүй, хууль хэрэглэх, эрх зүйн хамгаалалтын тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлж ирсэн.

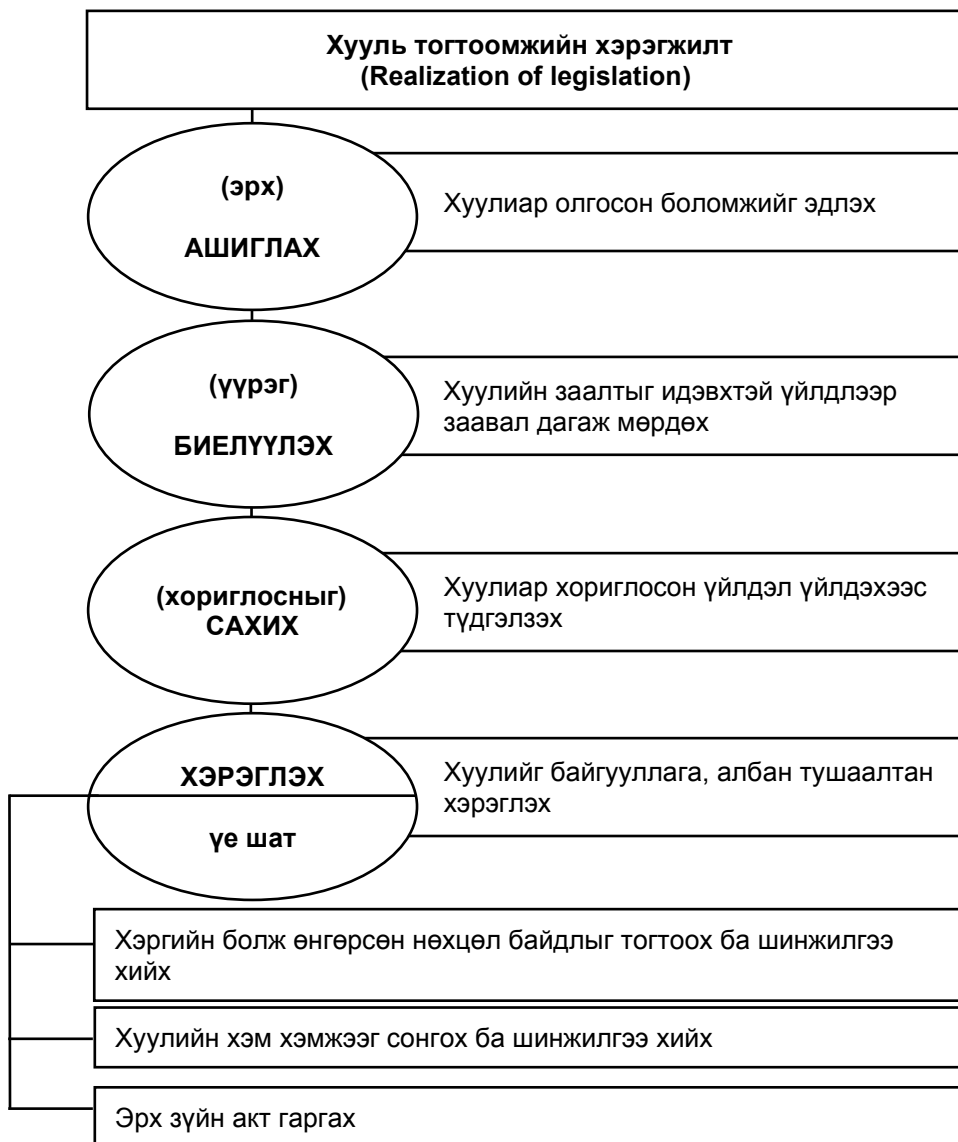

Хууль сахиулах байгууллага бүр хуулиар ногдуулсан чиг үүргээ биелүүлэхийн зэрэгцээ үйл ажиллагаагаа уялдуулан зохицуулах зайлшгүй шаардлагатай байна. Хууль сахиулах байгууллагын хамтын ажиллагааны үндсэн чиглэл нь:

- Хууль сахин биелүүлэх;
- Иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах;
- Гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх;
- Хуульчдын мэдлэг, ур чадвар, нэр хүнд, ёс зүйг дээшлүүлэх;
- Хуульчдын эрх ашгийг хамгаалах зэрэг болно.

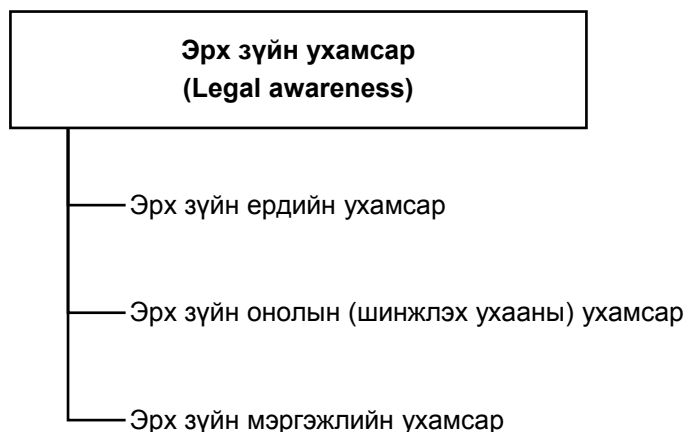
Хууль батлах бол эрх зүйн зохицуулалтын ердөө л урьдчилсан үе шат билээ. Хамгийн гол нь нийтээрээ заавал дагаж мөрдөж, амьдралд хэрэгжүүлсэн тэр л нөхцөлд хууль нийгмийн амьдралыг зохицуулах чиг

үүргээ биелүүлэх болно. Ингээгүй тохиолдолд хууль нь “бичиг цаас” болж үлдэнэ. Хууль хэрэгжүүлэх үйл явцыг дараах байдлаар илэрхийлж болно.

Хууль нь нийгмийн янз янзын харилцааг цэгцлэн журамлаж, хувь хүн, төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагад олгосон эрхийг хангаж, хүлээсэн үүргийг биелүүлэхэд үйлчилдэг. Хууль зүйн зохицуулалт нь нийгэмд шударга ёсыг тогтоож, тогтвортой, ирээдүйдээ итгэлтэй байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Эрх зүйн ухамсар бол хууль зүйн учир холбогдол бүхий нөхцөл байдалд хүний зан үйлийг зохицуулсан, эрх зүй хийгээд түүнийг хэрэглэх практикийг мэдлэг болон үнэлэлт, эрх зүйн үнэт зүйлийн хэлбэрээр эрх зүйн бодит байдал болгон тусгасан нийгмийн, бүлгийн, хувь хүний ухамсрын хүрээ мөн¹⁹. Эрх зүйн ухамсар нь эрх зүйн эх сурвалж болох эрх зүйн актад шууд тусгалаа олж, эрх зүйг буй болгох үйл хийгээд хэрэгжилтэд нөлөөлж байдаг.

Эрх зүйн ердийн ухамсар нь амьдралын нөхцөл байдал, хүмүүний хувийн амьдралын туршлага, иргэний олж авсан эрх зүйн боловсролын нөлөөллөөр бүрэлдэн буй болсон, хууль зүйн тодорхой үзэгдлийг хүртэж тусгасан ухамсар мөн. Энэхүү ухамсрыг төлөвшүүлэхэд эрх зүйн мэдээлэл, сургалт, сурталчилгаа чухал нөлөө үзүүлж ирсэн бөгөөд энэ нь Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны чиг үүрэгт багтдаг билээ.

Эрх зүйн онолын (шинжлэх ухааны) ухамсар нь олон шинжлэх ухааны уулзварт, эрх зүйн өргөн цар хүрээтэй гүн гүнзгий нэгтгэн дүгнэлт, нийгэм-эрх зүйн бодит байдлын зүй тогтол, тодорхой судалгаа шинжилгээний мэдлэгт тулгуурлан бүрэлдэн тогтдог онцлогтой. Чухамдаа эрх зүйн онолын ухамсар л хууль тогтоох болон хэрэглэх үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэхэд нөлөөлөх учраас сайн онолоос илүү бат бэх зүйл юу ч байдаггүй гэж үзэж иржээ.

Эрх зүйн мэргэжлийн ухамсар бол хуульчийн мэргэжил эзэмшсэн хүмүүний эрх зүйн ухамсар мөн. Энэхүү ухамсар нь шинжлэх ухааны үндэслэлтэй эзэмшсэн бодомж эргэцүүлэл, дүгнэлт, зүй тогтлын зэрэгцээ

¹⁹ С.Нарангэрэл Монголын ба дэлхийн эрх зүйн тогтолцоо., Улаанбаатар., 2001, 153 дахь талыг үзнэ үү.

мэргэжлийн өндөр ур чадвар, ёс зүйгээр бодит ажил хэрэг болон төлөвшиж байна.

Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцоо нь эх авсан агуу их түүхэн уламжлалтай. Монгол Улс нэгдэн хүчирхэгжсэн XIII зуунд их эзэн Чингис хаанаар оройлуулсан монголчууд монголын хуулиар дэлхий дахинд амар амгаланг 140 жилийн туршид тогтоож байсан нь хэн ч маргахын аргагүй бодит үнэн. Ингэж чадсаны нууц тайлал нь Чингис хааны “гүр улсыг шударга болгож, гагц жолоонд оруулж чадсан”²⁰ хэмээсэн айлдварт агуулагдаж байжээ. Чингис хааны дагаж мөрдүүлсэн хуулийн үндсэн агуулга нь ёс суртахуун буюу шударга ёс, эр зориг, үүрэг ба хариуцлага, жудаг, нинжин сэтгэл, итгэл, найрсаг ёсон, нэр төр, үнэнч зан, эв нэгдэл, эс шуналдах, өш хонзон эс өвөрлөх, урвашгүй сэтгэлд оршиж байжээ²¹.

Өөрөөр хэлбэл, энэ цаг үед ёс суртахууныг хамгаалахад хуулийн зориулалт оршдог байв. Хожим ёс суртахуун ба хууль хоёрыг өөр хооронд нь зааглан тусгаарласнаас болж, монголчууд төдийгүй хүн төрөлхтөн учраа олохоо байсанд хүрснийг онцлон тэмдэглэж байна.

Перс хэлээр бичигдсэн дэлхийн болон монголын албан ёсны түүх болох СУДРЫН ЧУУЛГАН-д байгаа хожим таван зуу, мянга, арван мянган жилд ч нарт хорвоод төрж, хаан төр барих удмынхан минь аль ч улс түмэнд хэрэглэж болохуйц ёс суртахуун (ёсон), Засгийг (хуулийг) өөрчлөхгүйгээр сахивал мөнх Тэнгэр хишгээ хүртээж, тэд маань өнө мөнхөд гэр хотлоороо энх амар, аз жаргалтай аж төрөх болмуй заа²² хэмээсэн эл санаагаар илтгэлээ төгсгөхөөс аргагүйд хүрэв.

---oOo---

²⁰ Монголын нууц товчооны 224 дүгээр зүйл.

²¹ Энэ талаар С.Нарангэрэл Хуулийн амин сүнс буюу Чингис хаан, монголчууд. Нэмж засварласан гурав дахь хэвлэл., Улаанбаатар, 2018 номоос тодруулж үзнэ үү.

²² Үз.: Рашид-ад-дин Судрын чуулган. I боть., Орос хэлнээс эх хэлнээ хөрвүүлсэн Ц.Сүрэнхорлоо., Улаанбаатар., 2002, 404 дэх тал; Рашидаддин Шашдирын чуулган. дэд боть., Англи хэлнээс орчуулж, уялга үг бичиж, тайлбар зүүлт үйлдсэн Г.Аким., Улаанбаатар., 2013, 448 дахь тал.

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХӨГЖИЛ, БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АСУУДАЛ

DEVELOPMENT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW IN MONGOLIA, SOME ISSUES TO FURTHER IMPROVEMENT

Энх-Амгалангийн Байгал

Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн
дэд профессор, хууль зүйн доктор

Ms. Baigal Enkh-Amgalan

Associate Professor, School of Law, National University of
Mongolia, Ph.D

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Монгол Улс дахь Олон улсын хувийн эрх зүйн хөгжлийн түүхэн тойм, өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан асуудал, дэлхий дахины хөгжлийн чиг хандлагад суурилан цаашид боловсронгуй болгох асуудлыг авч үзлээ.

Түлхүүр үгс: Олон улсын хувийн эрх зүй, хувийн эрх зүй, олон улсын шинжтэй хувийн эрх зүйн харилцаа

Abstract: This presentation aimed to define development of Private international law and challenging issues in Mongolia and to submit proposals how to improve in the nearest future.

Keywords: Private international law, private law, private law relations with foreign element.

Удиртгал

1992 онд Монгол Улс Үндсэн хуульдаа: “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна” хэмээн тунхаглаж, Нийтийн болон хувийн өмчийг хүлээн зөвшөөрсөн билээ.

Энэ үеэс иргэд, хуулийн этгээд бие даан олон улсын хувийн эрх зүйн /цаашид “ОУХЭЗ” гэх/-д харилцаанд өргөнөөр оролцож эхэлсэн бөгөөд 1990-ээд оны эхэн үеэс олон улсын бизнесийн харилцаа, 2000 он гарсаар олон улсын шинжтэй гэр бүлийн харилцаанд оролцох нь огцом нэмэгдсэн. Харин 2010 оноос хойш олон улсын шинжтэй хөрөнгө оруулалт, бизнесийн харилцаанаас үүдэх маргааныг гадаад улсын шүүх болон олон улсын арбитра хянан шийдвэрлүүлэх нь эрчимтэй нэмэгдэж байна. Эндээс, олон улсын хувийн эрх зүйн зохицуулалтыг ул суурьтай судалж, улам боловсронгуй болгох асуудал чухлаар тавигдаж эхэллээ.

Иймд дараах асуудлын хүрээнд Монгол Улсын ОУХЭЗ-н зохицуулалтын тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх боломжийн талаар илтгэлээ толилуулья.

Нэг. Монгол Улс дахь ОУХЭЗ-н хөгжлийн түүхэн тойм

Монгол Улсын олон улсын хувийн эрх зүйн зохицуулалт нь социалист интеграцийн үед хуучин ЗХУ-ын нөлөөн дор бүрэлдэн тогтсон.¹ ХХ зууны эхэн үеэс батлагдан үйлчилж байсан иргэний төрөлжсөн хуулиудад ОУХЭЗ-н харилцааг зохицуулсан зарим хэм хэмжээ тусгагдаж ирсэн билээ.

1. 1926 оны БНМАУ-ын Иргэний хууль

Энэ хуульд ОУХЭЗ-н талаар зохицуулалтыг агуулсан тусгай бүлэг байхгүй. Харин гэр бүлийн эрх зүйн харилцааг зохицуулахтай холбогдсон нэг заалтыг ОУХЭЗ-н хэм хэмжээ гэж үзэж болно. Тус хуулийн 56.3 дугаар зүйлийн тайлбарт:

“Гадаадын харьяат хүмүүн завсраа буюу монголын харьяаттай тус улсын хязгаар дотор эр эм бололцох аваас энэхүү хуулийн ёсоор данснаа тэмдэглэж гүйцэтгэвээс зохимой”

хэмээсэн нь гадаадын иргэд хоорондоо буюу гадаадын иргэн монголын иргэнтэй гэр бүл болоход тус хуулийг баримтлан гэрлэлтийг бүртгэхээр зохицуулжээ. Үүнээс өөрөөр гадаадын иргэн, хуулийн этгээдтэй холбоотой эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээ тусгагдаагүй байна.

2. 1952, 1964 оны Иргэний хууль

1952 онд баталсан 1964 оныг хүртэл үйлчилж байсан БНМАУ-ын Иргэний хуульд олон улсын хувийн эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээ тусгагдаагүй байсан. Харин 1964 оны Иргэний хуулийн² “Гадаад улсын иргэн ба аль ч улсын иргэн бус хүмүүсийн иргэний эрхийн чадвар, гадаад улсын иргэний хууль, олон улсын гэрээ хэлэлцээрийг хэрэглэх” хэмээн нэрлэгдсэн 9 дүгээр хэсэг буюу 400-407 дугаар зүйл нь ОУХЭЗ-н харилцааг зохицуулахад чиглэгдсэн анхны бүлэг хэм хэмжээ болсон байна. Энэ хэсэгт гадаадын иргэн, харьяалалгүй этгээдийн иргэний эрхийн чадвар, гадаадын байгууллагатай хийх худалдааны хэлцэл, хэлцэлд хэрэглэгдэх эрх зүйг тодорхойлох, өв залгамжлалтай холбоотой эрх зүйн харилцаанд хэрэглэгдэх эрх зүйг тодорхойлох, гадаадын хуулийг хэрэглэхэд тавигдах хязгаарлалтын асуудлыг тус тус зохицуулсан.

¹Т. Мэндсайхан, Олон улсын хувийн эрх зүйн үндэс УБ 2002., 85 дахь тал.

²Иргэний хуулиуд, нэмэлт өөрчлөлтүүд II боть, УБ 2002 он., 310-312 дахь тал.

Энэхүү хуулиас гадна, Монгол Улс нь 1958 оноос эхлэн тухайн үеийн социалист улсуудтай эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх гэрээг байгуулж эхэлсэн ба хуульд тусгагдаагүй зарим харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээ агуулж байснаараа онцлог юм.³

Түүнчлэн, социалист орнуудын хооронд байгуулж байсан олон улсын тээвэрлэлт, худалдаа эдийн засгийн харилцааны талаарх олон талт гэрээнд нэгдэн орж байсан бөгөөд энэ нь Монгол Улсад ОУХЭЗ-н харилцааг зохицуулж байсан, өдгөө ч хүчин төгөлдөр үйлчилж, эх сурвалж болон хэрэглэгдэж байгаа билээ.

3. 1994 оны Иргэний хууль, 1973 оны Гэр бүлийн хууль

1/ 1994 онд шинэчлэн найруулсан Иргэний хуулийн “Олон улсын иргэний эрх зүй” хэмээх 7 дугаар хэсэг нь өмнөх хуулийг бодвол харьцангуй дэлгэрэнгүй зохицуулалт бүхий болсон. Тухайлбал, өмчийн эрх зүйн харилцаа, гэм хор учруулснаас үүсэх үүрэг, итгэмжлэл, хуулийн этгээдийн эрхийн чадварыг тодорхойлох талаар зохицуулалт нэмж тусгагдсан байдаг.⁴ Гэхдээ тухайн үеийн ЗСБНХУ-д үйлчилж байсан “Иргэний хууль тогтоомжийн үндсүүд”-ийн ОУХЭЗ-н зохицуулалтыг бараг шууд хуулбарласан гэж үздэг.⁵

Хэдий урьд өмнөх зохицуулалтаас арай дэлгэрэнгүй болсон ч ОУХЭЗ-н хэм хэмжээ үйлчлэх хүрээ, харилцааг тодорхойлоогүй. Тэрчлэн, зөрчилдөөний хэм хэмжээ буцааж заах, гуравдагч орны эрх зүйг заасан тохиолдолд шийдвэрлэх арга зам, зөрчилдөөний хэм хэмжээ гадаадын эрх зүйг бүхэлд нь, эсхүл гагцхүү материаллаг эрх зүйг зааж байгаа эсэх нь тодорхойгүй хэвээр байсан.

2/ 1973 оны Гэр бүлийн тухай хууль.⁶Тус хуулийн “Гадаад улсын харъяат буюу аль ч улсын харъяат биш иргэнд БНМАУ-ын гэр бүлийн хууль тогтоомжийг хэрэглэх, мөн гадаад улсын гэр бүлийн хууль тогтоомж болон олон улсын гэрээ хэлэлцээрийг дагаж журамлах” хэмээх 5 дугаар хэсэгт гадаад элемент бүхий гэр бүлийн харилцаанд хамаарах зохицуулалт тусгагдсан байв. Энэ хэсэгт гэрлэлт бүртгэхэд хэрэглэх эрх зүй /107 дугаар зүйл/, харъяалалгүй иргэдэд тус улсын хууль тогтоомжийг хэрэглэх үндэслэл /108 дугаар зүйл/, гадаад улсад монгол иргэдийн гэрлэлт бүртгэх журам /109 дүгээр зүйл/, хүүхдийн харъяалал бүртгэх /110 дугаар зүйл/,

³Олон улсын хувийн эрх зүй /баримт бичгийн эмхэтгэл/, 176-316 дахь тал; Т. Мэндсайхан, Олон улсын хувийн эрх зүйн үндэс, 85-86 дахь тал.

⁴Иргэний хуулиуд, нэмэлт өөрчлөлтүүд II боть, УБ 2002, 519-524 дахь тал.

⁵Т. Мэндсайхан, Олон улсын хувийн эрх зүйн үндэс, 86 дахь тал.

⁶Тус хуулийг “БНМАУ-ын хуулиуд” эмхэтгэлийн 1 дэх ботийн 635-664 дэх талаас бүрэн эхээр нь үзэж болно.

гадаад улсын иргэд хооронд болон монгол улсын иргэн гадаадын иргэнтэй гэрлэсэн гэрлэлтийг цуцлахад хэрэглэгдэх хууль /111, 112 дугаар зүйл/, гэр бүлийн эрх зүйн харилцаанд гадаад улсын хууль хэрэглэх журам /113 дугаар зүйл/ зэрэг зохицуулалтыг агуулж байв. Энд хэрэглэх эрх зүйг тодорхойлсон арга журам нь өнөө мөрдөгдөж буй Гэр бүлийн тухай хууль /1999/ дахь олон улсын хувийн эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан үзэхэд илүү боловсронгуй байсан нь тодорхой харагддаг.

4. 2002 оны Иргэний хууль, 1999 оны Гэр бүлийн тухай хууль

1/ 2002 оны 9 сарын 1-нээс өнөөг хүртэл үйлчилж буй Иргэний хууль дахь ОУХЭЗ-н зохицуулалт нь 1994 оны шинэчлэн найруулсан иргэний хуулиас бараг өөрчлөгдөөгүй хэвээр тусгагдсан. 1999 онд батлагдсан Гэр бүлийн тухай хуульд ч гадаадын элемент бүхий гэр бүлийн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээг ховор тусгасан ба тусгагдсан зарим зөрчилдөөний хэм хэмжээ нь тэр бүр нийтлэг хэрэглэх боломжгүй нь тодорхой харагддаг. Уг хуулиудыг боловсруулан хэлэлцэж байх үед олон улсын хувийн эрх зүйн холбогдолтой хэрэг маргаан нэлээн ховор, шүүх арбитрын практик ч бараг байхгүй байсан. Харин сүүлийн жилүүдэд иргэд олон улсын шинж хамаарал бүхий иргэн, гэр бүл, өв залгамжлалын харилцаанд оролцох нь ихээхэн түгээмэл болж буйтай холбогдон шүүх арбитрт энэ төрлийн маргааныг шийдвэрлүүлэхээр хандах нь ч ихсэх төлөвтэй байна. Үүнээс үүдэн илүү тодорхой, боловсронгуй ОУХЭЗ-н зохицуулалт шаардагдах нь зүй бөгөөд цаашид ОУХЭЗ-н зохицуулалтыг өндөр түвшинд хөгжүүлж чадсан улс орны хууль тогтоомжийг харьцуулан судлах, эрх зүйн туслалцааны гэрээний зохицуулах зүйлийн хүрээг илүү өргөн болгох /тухайлбал, гэр бүл, өв залгамжлал, хөдөлмөрийн эрх зүйн харилцааг зохицуулах хэм хэмжээг илүү нарийвчлан тусгах/, холбогдох бусад олон улсын олон талт гэрээг судлах, шаардлагатай зарим гэрээнд нэгдэн орох нь зүйтэй юм.

2/ Гэр бүлийн тухай хууль. Дээр дурдсан 1973 оны хууль дахь олон улсын гэр бүлийн эрх зүйн заалтуудын нэлээд хэсэг нь 1999 онд шинээр батлагдсан хуульд хэвээр тусгагдсан боловч дотоодын гэр бүлийн эрх зүйн зохицуулалттай холилдож, бүтэц техникийн хувьд өөрчлөгдсөн.⁷ Гэхдээ гэрлэгсдийн хоорондын харилцаа, эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа, тэжээн тэтгэх үүрэгт хэрэглэгдэх эрх зүй зэрэг ОУХЭЗ-н хэд хэдэн чухал асуудал зохицуулалтгүй орхигдсон нь түүний сул тал болж байна. Түүнчлэн, тус хуульд тусгагдсан зөрчилдөөний хэм хэмжээ нь зарим талаар

⁷Т. Мэндсайхан, Монгол Улсын гэр бүлийн эрх зүй дэх хууль сонгох журмыг зөв хэрэглэх асуудалд. МУИС-ХЗС-ийн Олон улсын эрх зүйн тэнхимийн судалгааны илтгэлийн эмхэтгэл, Улаанбаатар 2006 он., 27 дахь тал.

хэт явцуу буюу гэр бүлийн эрх зүйн харилцааг орон зайн хувьд нэлээд хязгаарласан байдлаар зохицуулсан нь хэрэглэхэд тэр бүр зохимжгүй бөгөөд ерөнхий зохицуулалт бүхий хэм хэмжээ шаардлагатай байгааг харуулдаг.

5. Хуулиар зохицуулаагүй харилцаа

Иргэний хуулийн 60-63 дугаар бүлгийн судалж үзэхэд олон улсын хувийн эрх зүйн зохицуулалт хангалттай бус гэж хэлэхээр байна.⁸ Өөрөөр хэлбэл тухайн бүлгийн зохицуулах зүйлийн хүрээ, онцлогийг заагаагүй. Зөрчилдөөний хэм хэмжээ буцааж заах, бусад орны эрх зүйг заасан тохиолдолд хэрхэх, статус солигдох үед үүсэх эрх зүйн үр дагавар зэрэг ОУХЭЗ-н ерөнхий ангид хамаарах зарим чухал асуудлууд огт зохицуулагдаагүй орхигдсон байна. Түүнчлэн, нэрийн тухайд хэрэглэгдэх эрх зүй, эд хөрөнгө үндэслэлгүйгээр олж авах буюу баяжих, даалгаваргүйгээр бусдын үүргийг биелүүлэх үүргийн эрх зүйн зохицуулалт, төлөөлөлтэй холбоотой эрх зүйн харилцаанд хэрэглэгдэх эрх зүйг тодорхойлох арга, хуулийн этгээдийн харьяаллыг тодорхойлоход хэрэглэгдэх аргын зохицуулалт дутагдаж байна.

Хоёр. ОУХЭЗ-н өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалтад шийдвэрлэвэл зохих асуудал

Хэдийгээр эрх зүйн шинэтгэлийн үр дүнд Монгол Улс дахь ОУХЭЗ-н зохицуулалт зарим талаар боловсронгуй болж ирсэн ч, дараахь асуудлыг шийдвэрлэх нь зайлшгүй чухал байна. Эдгээрийг тоочвол:

- ОУХЭЗ-н харилцааны хүрээ, үндсэн зарчмыг хуульд тусгах;
- Forum shopping-сэргийлэх буюу ОУХЭЗ-н хэм хэмжээг ижилтгэх арга хэмжээнд идэвхтэй оролцох;
- Ordre public (public order)-ийн шалгуурт юуг хамааруулж үзэхийг тогтоох;
- Хууль сонгох боломжийг нээлттэй орхих, хязгаарлах;
- Олон улсын шинжтэй гэр бүлийн эрх зүйн харилцааны зохицуулалт, хүүхдийн тэргүүн дээд эрх ашгийг харгалзан үзэх;
- Олон улсын иргэний процессын эрх зүйн асуудал, шүүхийн харьяалал болон зэрэгцээ процессын ажиллагаа, шийдвэр гүйцэтгэлийн асуудал зэрэг болно. Эдгээрийг тус бүрт нь дэлгэрүүлэн авч үзье.

⁸Хелмут Гроте, МУ-ын Иргэний болон худалдааны эрх зүйн цаашдын хөгжлийн талаархи санал зөвлөмж: Монголын эрх зүйн шинэтгэл 8 жил, Улаанбаатар 2003 он., 205-206 дахь тал.

1. ОУХЭЗ-н харилцааны хүрээ, үндсэн зарчмыг хуульд тусгах.

Иргэний хуулийн 60-63 дугаар бүлэг нь чухам ямар эрх зүйн харилцааг зохицуулахад хэрэглэгдэх вэ гэдгийг тодорхойлоогүй. Хэдийгээр, “Олон улсын иргэний эрх зүй” гэсэн нэртэй ч эрх зүйн харилцааны шинжийг тодорхойлоогүй, “шүүх, арбитр шаардлагатай бол...” гэсэн томъёоллыг хэрэглэсэн. Энд, “шаардлагатай бол” гэхээс илүүтэйгээр олон улсын хувийн эрх зүйн харилцаа гэдэгт ямар шинжийг агуулсан харилцааг хамааруулахыг заах нь хууль хэрэглэж буй бүхий л хүнд тодорхой, ойлгомжтой болох юм. Бусад улс орнууд, дийлэнхдээ олон улсын хувийн эрх зүйн харилцааг энд тодорхойлдог ба дор БНСУ, БНХАУ, Швейцарийн Холбооны Улсын хууль дахь зохицуулалтыг харьцуулж үзлээ:

БНСУ-ын ОУХЭЗ-н тухай актын 1 дүгээр зүйл /Act on private international law, 2016⁹: олон улсын шинж бүхий эрх зүйн харилцаатай холбогдуулан хэрэг хянан шийдвэрлэх харьяаллын зарчим болон хэрэглэгдэх эрх зүйг тогтоох /1.1/

БНХАУ-ын Гадаад шинжтэй иргэний эрх зүйн харилцаанд хэрэглэх хуулийн тухай хууль¹⁰: Олон улсын шинж бүхий иргэний эрх зүйн харилцаанд хэрэглэх эрх зүйг тодорхой болгох, олон улсын шинж бүхий иргэний эрх зүйн маргааныг зохих журмын /angemessen/дагуу шийдвэрлэх, талуудын хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах /1 дүгээр зүйл/

Швейцарийн Холбооны Улсын ОУХЭЗ-н тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд:

- a. Швейцарын шүүхийн болон захиргааны байгууллагын шүүхийн харьяаллыг;
- b. Гадаадын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөх буюу хэрэгжүүлэх нөхцлүүд;
- c. Өрсөлдөөний эрх зүй болон дампуурлын гэрээ;
- d. Арбитрт хамаарах асуудлыг зохицуулна хэмээн тус тус заажээ.

Аливаа хууль тогтоомжийн хэрэглэх хүрээ, зохицуулах харилцаа тодорхой байх нь хууль хэрэглэж буй бүхий л хүнд ойлгомжтой тодорхой байдлыг бий

⁹Энэ хуулийг 2016 оны 1 сарын 19-ны өдөр баталсан уг өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Дараах линкээр англи хэл дээр үзэх боломжтой: <https://law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsiSeq=179501&viewCls=engLsInfoR&urlMode=engLsInfoR#0000>

¹⁰ Энэхүү хууль 2010 оны 10 сарын 28-нд БНХАУ-ын Бүх ард түмний 11 дүгээр хурлын Байнгын хорооны 17 дугаар хуралдаанаар батлагдсан ба 2011 оны 4 сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Дараах холбоосоор англи хэл дээр үзэх боломжтой: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn173en.pdf>.

болгох сайн үр дагавартай. Иймээс Иргэний хуулийн 60-63 дугаар бүлгийн хэрэглэгдэх хүрээг тодорхойлон зааж өгөх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

2. Forum shopping-сэргийлэх буюу ОУХЭЗ-н хэм хэмжээг уялдуулах, ижилтгэх

Олон улсын хувийн эрх зүйн зохицуулалтыг ижилтгэх, үндэсний эрх зүйн зохицуулалтыг уялдуулах ажлыг олон улсын байгууллага болон бүс нутгийн нэгдлүүд идэвхтэй явуулж ирсэн. Үүний гол зорилго нь ижил төстэй ОУХЭЗ-н зохицуулалт бий болгох, ингэснээр forum shopping-оос урьдчилан сэргийлэх явдал юм.

Forum shopping хэмээн ойлголтыг ОУХЭЗ судлаачид хамгийн тааламжгүй нэр томъёо гэж үздэг. Учир нь нэхэмжлэгч нь өөрийн нэхэмжлэлийг харьяалан шийдвэрлэж болох хэд хэдэн улсын эрх зүйг судалж, өөрт хамгийн тааламжтай шийдвэр гаргаж болохуйц улсын шүүхэд хандах боломжтой ба үүнийг forum shopping гэж нэрлэдэг, гол шалтгаан нь улс бүрийн ОУХЭЗ-н болон олон улсын иргэний маргааны шүүхийн харьяаллын эрх зүйн зохицуулалт өөр өөр байдагтай холбоотой. Ийм ч учраас, улс орнуудын ОУХЭЗ-н зохицуулалтыг ижилтгэх нь дээрх сөрөг үр дагаврыг арилгах гол аргын нэг юм. Forum shopping-оос урьдчилан сэргийлэх гол аргуудын нэг болох ижилтгэх арга хэмжээг дараах хэлбэрээр хэрэгжүүлдэг:

- ОУ-ын олон талт гэрээ байгуулах /бүлэг асуудал зохицуулсан, тодорхой асуудал зохицуулсан, түгээмэл ба бүс нутгийн шинжтэй гэх мэт/
- Загвар хууль
- Заншлын хэм хэмжээг төрөлжүүлэн эмхэтгэх

3. Ordre public- нийтийн дэг журмын тухай тайлбар

Ordre public буюу нийтийн дэг журмын тухай тайлбар нь гадаадын эрх зүйг хэрэглэх, хүлээн зөвшөөрөх нь нийтийн дэг журамтай зөрчилдөж байгаа тохиолдолд тухайн сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх зорилготой, өвөрмөц шинжтэй “хамгаалах хавхлага” юм. Өөрөөр хэлбэл, зөрчилдөөний хэм хэмжээний дагуу аль нэг гадаад улсын эрх зүйг хэрэглэснээс улбаалан үүсэж болох сөрөг үр дагавраас урьдчилан сэргийлэх зорилготой ойлголт болно. Ийм сөрөг үр дагавар үүсэж байгаа тохиолдолд тухайн гадаадын эрх зүйн хэм хэмжээг хэрэглэхгүй байх тухай яригддаг. Дан ганц гадаадын эрх зүйг хэрэглэх бус, гадаадын шүүх, арбитрын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх, гадаад улсын шүүхийн даалгаврыг биелүүлэх үед ч нийтийн дэг журамтай үл нийцэх бол түүнийг биелүүлэхгүй байх үр дагавар үүсдэг. Нийтийн дэг журам нь талуудын бие

даасан байдлын зарчмаас дээгүүр тавигдах ба хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэж буй шүүхийн орны эрх зүйн императив хэм хэмжээ болон тус улсын эрх зүйн дэг журмын бүрэн байдлыг хамгаалах боломжийг шүүхэд олгодог хэмээн НҮБ-ын Олон Улсын Худалдааны эрх зүйн комиссын нарийн бичгийн дарга нарын газраас гаргасан “Гадаадын арбитрын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх журмын тухай конвенцын талаарх тайлбар”-т дурджээ.¹¹

Нийтийн дэг журамд чухам ямар нөхцөлийг хамааруулж үзэх талаар улс бүр өөр өөрийн онцлог бүхий үзэл баримтлалтай байдаг ч нийтийн ашиг сонирхол, эрх зүйн үндсэн зарчим, шударга ёсны наад захын хэмжүүрийг зөрчсөн байхыг нийтлэг шалгуур болгон ашиглаж байна. Түүнчлэн, соёл уламжлал, улс төр, шашны үзэл баримтлал ч шалгуур болохыг үгүйсгэхгүй.

Монгол Улсын Иргэний хууль, 540.1-ийг Монгол Улс дахь нийтийн дэг журмын тайлбар хэмээн үзэж болохуй байдаг. Энд:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Монгол Улсын Олон улсын гэрээ
- Монгол Улсын бусад хуультай зөрчилдөхгүй бол гадаадын

хууль, олон улсын заншлын хэм хэмжээг хэрэглэж болохоор тусгасан. Энд зайлшгүй засварлавал зохих нэг нөхцөл нь аливаа улс орны хуультай зөрчилдөхгүй гадаад улсын хууль байх боломжгүй бөгөөд энэ шалгуурыг хэрэглэх нь гадаадын хууль хэрэглэх нөхцөл боломжийг бүрмөсөн үгүйсгэнэ. Тиймээс бусад хуулийн үндсэн зарчим гэх нэр томъёог хэрэглэх нь илүү зохимжтой гэж үзэж байна.

Нөгөө талаас, зарим улс орон гол төлөв “нийтийн дэг журам” гэх ерөнхий нэр томъёог хэрэглэсэн байх ба үүнийг шүүх практикаараа хэрэглэх хүрээг нь тогтоож, өргөтгөн тайлбарлах боломжийг олгосон болов уу. Тухайлбал, БНСУ10.1.”Гадаад улсын хуулийг хэрэглэх тохиолдолд тухайн зохицуулалт нь БНСУ-ын ёс заншил ба бусад нийгмийн дэг журамд харшилж байвал үүнийг хэрэглэхгүй”, БНХАУ 5 дугаар зүйл: Хэрэв гадаад улсын хуулийг хэрэглэх нь БНХАУ-ын нийгмийн нийтлэг ашиг сонирхолд хохирол учруулахаар бол БНХАУ-ын хуулийг хэрэглэн”, Швейцарийн Холбооны Улс “Гадаад улсын эрх зүйг хэрэглэх нь Швейцарь улсын нийтийн дэг журамд үл нийцэх үр дагаварт хүргэхээр бол түүнийг хэрэглэхийг хориглоно” хэмээн тус тус зохицуулжээ.

¹¹“Гадаадын арбитрын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх журмын тухай конвенцын талаарх ЮНСИТРАЛ-ын тайлбар”. УБ 2021., 237 дахь тал.

4. Хууль сонгох боломжийн хязгаар

ОУХЭЗ-н нэгэн онцлог бол талууд хэрэглэх хуулиа өөрсдөө сонгох боломжийг олгодог явдал билээ. Энд аль хуулийг бус, харин тухайн харилцааг зохицуулсан аль улсын хуулийг сонгох вэ гэдэг асуудал яригдана. Гэхдээ энэхүү боломж нь тодорхой тохиолдолд хязгаарлагддаг. Гэхдээ хязгаарлах үндэслэлийг улс гүрэн өөрөө хуулиараа тогтоож өгөх ёстой. Ийнхүү хязгаарлах дараах үндэслэлүүд байх боломжтой:

- Нягт холбооны зарчмаар хязгаарлагдана
- Императив хэм хэмжээний үндсэн дээр хязгаарлах
- Нийтийн дэг журмын зохицуулалтын үндсэн дээр хязгаарлах
- Зарим тохиолдолд олон улсын гэрээнд заасны дагуу хязгаарлагдах Монгол Улсын Иргэний хуульд ОУХЭЗ-н зарчмууд тусгагдаагүй.

Иймд нягт холбооны зарчмын үндсэн дээр хязгаарлалт хэрэглэх боломжгүй ба цөөн тохиолдолд, өөрөөр хэлбэл үл хөдлөх эд хөрөнгөтэй холбоотой хэлцэл, өв залгамжлал болон гэрээслэлийн хувьд л хэрэглэх хуулийн сонголтыг хязгаарлахаар зохицуулсан. Ямар ч тохиолдолд, аливаа улсын нутаг дэвсгэрт заавал дагаж мөрдвөл зохих хуулийн заалтыг зөрчсөн, эсхүл ийм хуулийг дагаж мөрдөхөөс зайлсхийн өөр бусад улсын эрх зүйг хэрэглэхээр сонгосон бол түүнийг хүчингүй гэж үзэх нь илүү зохимжтой. Ингэснээр, өөрийн орны эрх зүй, хууль ёсыг хамгаалах бөгөөд түүнийг зөрчигдөх явдлаас урьдчилан сэргийлэх юм.

5. Олон улсын шинжтэй гэр бүлийн эрх зүйн зарим асуудал

ОУХЭЗ-н хамгийн чухал бөгөөд, хамгийн их маргаан үүсдэг асуудал бол олон улсын шинжтэй гэрлэлт, түүнээс үүдэлтэй эрх зүйн асуудал байдаг. Нэн түрүүнд, гадаадын иргэдийн гэрлэхэд тавигдах шаардлагыг аль улсын эрх зүйгээр тодорхойлох явдал орох ба дийлэнх улс оронд үүнийг гэрлэгсдийн тус бүрийн харьяалсан улсын хуульд захируулдаг. Монгол Улсын Гэр бүлийн тухай хуулийн 6.3-т “гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнтэй гэрлэх асуудлыг Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн дагуу зохицуулна” гэж заасан. Эндээс харахад, гадаадын иргэд ч Монгол Улсын иргэдийн нэгэн адилаар Гэр бүлийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасан харшлах шалтгаагүй гэдгээ нотлох үүрэгтэй болно. Гэхдээ нэгэнт гэр бүлийн харилцаанд өөр өөр улсын иргэд оролцож байгаа тул, гадаадын иргэний эрхийг ч хүндэтгэн үзэх нь зөв бөгөөд тус тусын харьяалсан улсын эрх зүйг баримтлах зохицуулалт илүү өргөн хэрэглэгдэж байна.

Нөгөө талаас, дэлхий даяар эрчимтэй явагдаж буй хүн амын шилжилт хөдөлгөөн, дүрвэлт, цагаачлалын улмаас урьд өмнө хуульчдад тулгарч байгаагүй бэрхшээл гарч эхэллээ. Тухайлбал, моногам гэрлэлтийг

л хүлээн зөвшөөрдөг улсад полигам гэрлэлтийг зөвшөөрдөг улсаас ирсэн цагаач иргэн, гэр бүлээ татаж авах хүсэлт тавихдаа өөрийн хууль ёсны 4 эхнэр, тэднээс төрсөн хүүхдүүдийг авчрах хүсэлт тавьсан ба харин цагаачлалын алба болон хуульчид нь чухам аль эхнэрийг нь хууль ёсны эхнэр гэж үзэх вэ хэмээх хүндхэн бодлоготой тулгарсан. Учир нь бүх эхнэрийг хүлээн зөвшөөрөх нь өөрийн орны нийтийн дэг журам буюу *ordre public*-ийг зөрчих боловч нөгөө талаас эхнэр, хүүхдүүдийн хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэн үзэх шаардлага тавигдана. Ийм нөхцөлд хэрхэн шийдвэрлэх талаар одоогоор европын орны хуульчид судалгаа хийж гарцыг эрэлхийлж байна.

Монгол Улс нь өдгөө өөрийн орны хуулийн дагуу гэрлэлтийг бүртгэж байгаа ч цаашид гэрлэгсдийн тус тусын харьяалсан улсын эрх зүйг хэрэглэх, ингэхдээ өөрийн орны нийтийн дэг журам, Гэр бүлийн эрх зүйн үндсэн зарчмыг хамгаалан үлдэх нь зүйд нийцнэ.

Гэр бүлийн эрх зүйн дараагийн нэгэн чухал асуудал бол хүүхдийн тэтгэмж, тэтгэмж олгоход хүүхдийн тэргүүн дээд эрх ашгийг харгалзан үзэх явдал болно. Монгол Улсад шүүхийн практикт, талууд тохиролцоогүй бол дийлэнхдээ хуульд заасан хэмжээгээр л тэтгэмж олгодог ба энэ нь төдийлөн хангалттай хэмжээ биш. Гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнээс хүүхдийн тэтгэмж гаргуулахад заавал хүүхдийн харьяалсан улсын хууль буюу Монгол Улсын хуулийг бус, харин хүүхдийн дээд эрх ашгийг харгалзан үзэж, аль илүү таатай нөхцөл олгож буй улсын хуулийг хэрэглэх боломжтой гэж үзэж байна. Эдгээрээс гадна эцэг эх хүүхдийн харилцаа, гэрлэгсдийн хоорондын харилцаанд хэрэглэх эрх зүй, гадаадын иргэнд хүүхэд үрчлүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчлэхдээ илүү найдвартай бөгөөд уян хатан зохицуулалтыг хэрэглэх шаардлага тавигдана. Нэн ялангуяа үрчлэлтийн харилцаанд, хүүхдийг халуун дулаан уур амьсгалтай гэр бүлд өсгөх нь хүүхдийн дээд эрх ашигт нийцэх ба энэхүү зорилтыг хангах үүднээс одоогийн байгаа журмыг уян хатан болгох нь зүйд нийцнэ.

6. Олон улсын иргэний процессын эрх зүйн асуудал, шүүхийн харьяалал болон зэрэгцээ процессын ажиллагаа, шийдвэр гүйцэтгэлийн асуудал

Олон улсын эдийн засгийн харилцаа улам өргөжиж байгаатай холбогдон олон улсын иргэний процессын ач холбогдол ч нэмэгдсээр байна. Өөрөөр хэлбэл, шүүхэд олон улсын шинж хамаарал бүхий хэрэг маргааныг шийдвэрлэж буй тоо огцом өсөж эхэлсэн билээ. 1990 онд зах зээлийн эдийн засагт шилжиж, социалист үзэл баримтлал бүхий хууль тогтоомжийг шинэчлэн найруулж, заримыг шинээр боловсруулан батлан мөрдөж эхэлсэн. 1994 оны 5 дугаар сарын 9-ний өдөр баталсан Иргэний

хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль /цаашид ИХШХШТХ гэх/-ийн 235-240 дүгээр зүйлд Олон улсын иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэхэд хамаарах зохицуулалтыг тусгасан байв. Олон улсын иргэний хэргийн шүүхийн харьяалал, хэрэглэх олон улсын гэрээ болон харьяаллын төрлүүдийг энд тусгаагүй бөгөөд, тун ерөнхий зохицуулалттай байсан. Харин 2002 оны ИХШХШТХ-д өмнөхөөс илүү дэлгэрэнгүй зохицуулалт тусгахыг эрмэлзсэн ба шүүхийн харьяаллын төрлүүдийг ангилж, зарим төрлийн хэрэг маргааныг нарийвчлан зааснаараа онцлог байна.

Үндэсний хууль тогтоомжоос гадна, Монгол Улс 1958 онд анх Унгар улстай Эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээ байгуулснаас хойш өдгөө 16 улстай ийм гэрээг байгуулсан. Эрх зүйн харилцан туслалцааны гэрээ нь гол төлөв процессын журам агуулсан байх бөгөөд шүүхийн харьяалал, шүүхийн даалгавар, шүүхийн баримт бичиг гардуулах журам, шүүхийн шийдвэр биелүүлэх журмыг тусгасан байдаг.

Сүүлийн жилүүдэд олон улсын хувийн эрх зүйн салбарт чухлаар тавигдах болсон нэгэн асуудал бол зэрэгцээ процессын ажиллагаа, түүний сөрөг үр дагаврын асуудал юм. Энэ нь нэг хэргээр хоёр улсын шүүхэд эсхүл шүүх, арбитра зэрэг маргаан үүсэх тухай ойлголт бөгөөд, нэг хэргийг 2 шүүх нэгэн зэрэг шийдвэрлэх боломжгүй, тиймээс аль нэг нь татгалзах ёстой гэх үзэл дээр үндэслэдэг. Зэрэгцээ процессын ажиллагаанаас татгалзвал зохих онолын үндэслэлийг “forum non conveniens”, “lis alibi pendens” гэх ойлголтоор илэрхийлдэг.

Forum non conveniens нь хэргийг шийдвэрлэх зохимжгүй шүүх гэсэн утгатай ба нийтийн эрх зүйт орнуудад түгээмэл хэрэглэдэг. Гол агуулга нь нэг хэргийг 2 шүүхэд зэрэг шийдвэрлэхгүй, аль тохиромжтой шүүхийг тогтоож өгөх явдал юм. Forum non conveniens тогтооход зайлшгүй харгалзан үзвэл зохих асуудал нь:

- Өөр тохиромжтой шүүх байгаа эсэх
- Талууд аль улсад оршин сууж байгаа
- Нотлох баримт аль улсад байгаа, түүнийг олж авахад ямар ажиллагаа шаардагдах
- Аль улсын эрх зүйг хэрэглэж маргаан шийдвэрлэх
- Хөөн хэлэлцэх хугацаа
- Шүүхийн шийдвэрийн биелэгдэх боломжтой байдал

юм.¹² Эдгээрийг харгалзан үзсэний үндсэн дээр хэргийг хянан шийдвэрлэх тохиромжгүй шүүх гэж үзвэл нэхэмжлэлийг хүлээн авахгүй байх нь зүйтэй байна.

¹² Cheshire, North&Fawcett. Private International law. 15th edition. Oxford 2017. P 202; Б. Тамир, Олон улсын хувийн эрх зүй. УБ 2019 он., 108 дахь тал.

Харин *Lis alibi pendens* нь эх газрын эрх зүйн тогтолцоот улсуудад өргөн хэрэглэдэг зохицуулалт бөгөөд хоёр өөр шүүхэд зэрэг хэрэг үүссэн бол хамгийн эхэнд хэрэг үүсгэсэн шүүх харьяалан шийдвэрлэнэ. Аль нэг улсын шүүх нь онцгой харьяалалтай байгаа эсэхийг хянана, онцгой харьяалал байвал тэр шүүх нь хянан шийдвэрлэнэ гэх үзэл дээр үндэслэсэн зохицуулалт юм. Энэ зарчмыг хуульд тусгасан улс бол Швейцарь бөгөөд зарим олон улсын гэрээнд ч тусгалаа олсон байх нь бий.

Тухайлбал, Швейцарийн ОУХЭЗ-н тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд: “Нэг ижил талууд нэг ижил шаардлага бүхий нэхэмжлэлийг гадаад улсын шүүхэд гаргасан бөгөөд тухайн гадаад улсын шүүх нь Швейцарьт хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц шийдвэрийг боломжийн хугацааны дотор гаргахаар хүлээгдэж байгаа тохиолдолд Швейцарийн шүүх хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаагаа түдгэлзүүлнэ”, 9.2-т “Швейцарьт хэрэг үүсгэсэн огноог тодорхойлоход хэрэг үүсгэхэд шаардлагатай эхний хянан шийдвэрлэх ажиллагааг эхлүүлсэн огноог баримтална. Эвлэрүүлэх ажиллагаанд оролцох тухай мэдэгдэл хүргүүлсэн байхад хангалттай”, 9.3-т “Швейцарьт хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц гадаад улсын шийдвэрийг хүлээн авсан даруйд Швейцарийн шүүх хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаагаа цуцална” хэмээн заасан байна.

Параллель процессын ажиллагаа явагдах нь маргааны талуудад цаг хугацаа, зардал ихээр гаргахаас гадна хэрэв 2 шүүх, эсхүл шүүх ба арбитр нь өөр өөр агуулга бүхий шийдвэр гаргасан тохиолдолд түүнийг хэрхэн биелүүлэх вэ гэх чухал асуудлыг хөндөнө. Олон улсын арбитрын ажиллагааны түүхэнд ийм тохиолдлууд гарч байсан ба нэг арбитр нь нэхэмжлэлийг хэрэгсэхгүй болгож, харин нөгөө нь 300 сая долларын нөхөн төлбөрийг хариуцагч төлөх ёстой гэсэн шийдвэр гаргаж байв.¹³ Иймээс зайлшгүй шийдвэрлэвэл зохих асуудлын нэг болон хувирч байгаа юм. Нөгөө талаас, *res judicata* хэмээх зарчим ч чухалд тооцогдох болсон ба нэгэнт шийдвэрлэсэн хэргийн хувьд дахин хэрэг үүсгэх боломжгүй гэж үздэг. Гэхдээ энэ нь гагцхүү шүүх буюу арбитрын шийдвэрлэсэн нэхэмжлэлийн агуулгын хувьд яригдах нь зүйтэй бөгөөд талуудын хооронд цаашид өөр асуудлаас үүдсэн маргааныг шүүх хүлээн авч шийдвэрлэх нь зүйтэй.

Арбитрын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд:

10 дугаар зүйл. Арбитрын хэлэлцээр ба шүүхэд нэхэмжлэл гаргах

¹³ Ronald S. Lauder v. The Czech Republic, UNCITRAL /харьяалан шийдвэрлэсэн ч нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангаагүй/ харин CME Czech Republic B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL /нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангасан/

10.1. Арбитрын хэлэлцээртэй боловч шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан бөгөөд аль нэг тал тайлбар гаргахаасаа өмнө уг маргааныг арбитрын журмаар шийдвэрлүүлэх хүсэлт гаргасан бол шүүх аль нэг талын хүсэлтээр арбитрын хэлэлцээрийг хүчин төгөлдөр бус, эсхүл биелүүлэх боломжгүй гэж үзсэнээс бусад тохиолдолд шүүхэд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг дуусгавар болгоно.

10.2. Энэ хуулийн 10.1-д зааснаар нэхэмжлэл гаргасан тохиолдолд арбитр нь шүүхийн ажиллагаа явагдаж байх хугацаанд арбитрын ажиллагааг эхлүүлэх, эсхүл үргэлжлүүлэх, арбитрын үндсэн шийдвэр гаргах эрхтэй гэж заасан нь шүүх болон арбитрт нэгэн зэрэг нэг ижил маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явагдаж болохоор зохицуулсан нь зохимжгүй болжээ.¹⁴ Иймд, аль нэг маргаан таслах байгууллагад маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явагдаж дуусах хүртэл нөгөө нь түдгэлзэх зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй байна.

Гурав. ОУХЭЗ-г хөгжүүлэх зорилт, олон улсын хамтын ажиллагаа

Хэдийгээр ОУХЭЗ-н суурь ойлголт, үндсэн зарчим ихэнх улс орны хууль тогтоомжид тусгалаа олсон ч, орчин үед дэлхий дахинд тулгарч буй хэд хэдэн асуудлын улмаас түүнийг цаашид хөгжүүлэх, улам боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлага тулгарсаар байна. Үүнд нөлөөлж буй шалгаан нь:

- Улс хоорондын зэвсэгт мөргөлдөөн, дотоодын эмх замбараагүй байдлаас үүдэлтэй дүрвэх хөдөлгөөн эрс нэмэгдсэн,
- Цар тахлаас шалтгаалан аливаа харилцаа улам бүр алсын зайны шинжтэй болж, онлайн худалдаа, үйлчилгээний хэрэгцээ шаардлага улам бүр ихэссэн,
- Хиймэл оюун ухаан, технологийн шийдлийг ашигласан шинэ төрлийн амьдралын хэв маяг бий болох магадлал өндөр болсон (metaverse),
- Цахим төлбөрийн хэрэгсэл

2018 онд ОУХЭЗ-н Гаагийн бага хурлаас Америкийн Олон улсын хувийн эрх зүйн хүрээлэнтэй хамтран судалгаа хийж, ОУХЭЗ-н хувьд ойрын 25 жилд тулгарах асуудлыг тодорхойлон, хөгжүүлэх чиг баримжааг боловсруулан гаргажээ. Нэн тэргүүнд анхаарах, ерөнхий асуудлыг багцлан, ойрын хугацаа, дунд хугацаанд болон урт хугацаанд хөгжүүлэх гэсэн бүлгүүдэд хуваан ангилсныг дор хүснэгтээр үзүүлье.

¹⁴ Энэ зохицуулалтын тухай Д. Дүгэржав, Арбитрын тухай хуулийн товч тайлбарын 34-36 дахь талаас дэлгэрэнгүй үзнэ үү.

№	Ойрын зорилт	Дунд хугацааны	Урт хугацааны
1	Олон улсын эрх зүйн туслалцааг эрчимтэй хөгжүүлэх	Олон улсын эрх зүйг тайлбарлах зохицуулалтын арга хэрэгслийг ижилтгэх	Эдийн засгийн интеграци, хүн амын шилжилт хөдөлгөөн, соёл иргэншлүүдийн мөргөлдөөн зэргээс үүдэн тулгарч буй асуудлыг ОУХЭЗ-н хүрээнд шийдвэрлэх
2	Шинэ техник технологиос үүдэн үүсэж болох асуудлыг ОУХЭЗ-н хүрээнд шийдвэрлэх	ОУЭЗ-г үндэсний эрх зүйд нийцүүлэх /конвенцийг соёрхон батлах, нэгдэн орох/	Шударга ёс, эрх зүйн арга хэрэгсэлд үндэслэн амьдралын чанарыг дээшлүүлж сул талыг хамгаалах ,
3	Шүүхийн харьяалал, олон улсын шүүхийн хамтын ажиллагаа, шүүхийн шийдвэрийн үр нөлөөтэй байдлаар дамжуулан хүний эрхийн хамгаалалтыг сайжруулах	ОУЭЗ-н талаарх улс үндэстний эрх зүйн зохицуулалтыг сайтар судлах, тэдгээрийн хамтын ажиллагааг сайжруулах	Хэрэглэгч болон жижиг дунд үйлдвэр: ОУХЭЗ-н хүрээнд ЖДҮ эрхлэгч болон хэрэглэгчийн интеграцийг дэмжих

Энэхүү хүснэгтээс харахад, ОУХЭЗ-н салбарт нэн тэргүүнд хөгжүүлэх, анхаарах асуудал нь хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтаас илүүтэй шүүхийн харьяалал, олон улсын эрх зүйн туслалцаа, хамтын ажиллагаа бөгөөд үүн дээр суурилан бусад дэд салбарыг хөгжүүлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох боломжтой байна.

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү илтгэлийн эцэст дүгнэж үзэхэд, ОУХЭЗ-н харилцаа монгол улсад улам бүр өргөжиж, олон улсын бизнес, гэр бүл, өв залгамжлал, олон улсын шинжтэй иргэний маргаан шүүхэд шийдэгдэх явдал жилээс жилд нэмэгдэж байгаа бөгөөд үүнийг даган эрх зүйн зохицуулалтыг ч улам боловсронгуй болгож, ОУХЭЗ-н хэм хэмжээг зөв зүйтэй хэрэглэх практикийг хэвшүүлэх нь чухал болж байна. Монгол Улс дахь ОУХЭЗ-г хөгжүүлэхэд нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй дараах алхамууд байна гэж үзлээ:

- Эрх зүйн зохицуулалтыг ойлгомжтой, тодорхой болгох зорилгоор ОУХЭЗ-н тухай хуультай болох;
- Шүүх, арбитрад гадаад улсын хууль хэрэглэх практик, бусад улсын туршлагыг судалж нэвтрүүлэх;
- ОУХЭЗ дэх нийтийн дэг журмыг тодорхойлох шалгуурыг тогтоох;
- ОУИП-ын хувьд, параллел процессын ажиллагаа явагдахаас сэргийлэх зохицуулалтыг хуульд тусгах /эхний ээлжид/;
- ОУХЭЗ-н судалгааны байгууллагын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцож, үйл ажиллагаа, зорилго чиглэлийг уялдуулах.

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО И РЕФОРМА ЧАСТНОГО ПРАВА В РОССИИ¹

ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС ДАХЬ НИЙГЭМД ТУСТАЙ АЖ
АХУЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЭРХЛЭЛТ БА ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND PRIVATE LAW REFORM IN
RUSSIA

Филатова Ульяна Борисовна

Юридический институт, Иркутский государственный университет, профессор кафедры гражданского права, Юридический факультет им. М.М. Сперанского РАНХиГС, профессор кафедры предпринимательского, трудового и корпоративного права, доктор юридических наук, доцент

Ульяна Борисовна Филатова

Оросын Холбооны Улсын Эрхүүгийн Улсын Их Сургуулийн
Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор

Ms. Uliana Borisovna Filatova

Law Institute, Irkutsk State University, Doctor of Law, Professor of the Department of Civil Law, Faculty of law. M. M. Speranskiy of the Russian Academy of national economy, Professor of the Department of business, labour and corporate law

Аннотация:

Одним из актуальнейших направлений развития современного законодательства России остается правовое обеспечение перехода социальной сферы из государственной в частный сектор экономики. Социальное предпринимательство является одним из факторов, обеспечивающих последовательное, поступательное и устойчивое развитие современного общества в социальной, экологической, образовательной и инновационной сферах.

Социальное предпринимательство не только с правовой, но и с экономической точки зрения представляет собой молодое направление деятельности, а потому методы его правового регулирования в разных государствах различны, начиная от отрицания необходимости в таковом, заканчивая попытками облечь социально-предпринимательские отношения в правовую форму, с целью не только гарантировать социальным предприятиям поддержку, но и

¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта № 20-011-00222

проследить за качеством оказываемых ими услуг, что мы наблюдаем в современной России.

Хураангуй:

Нийгмийн салбарыг төрөөс эдийн засгийн хувийн хэвшилд шилжүүлэх эрх зүйн зохицуулалт нь Оросын орчин үеийн хууль тогтоомжийн хөгжлийн нэг чухал сэдэв хэвээр байна. Нийгэм, эдийн засгийн харилцаа нь нийгэм, экологи, боловсрол, инновацийн салбар түүний тогтвортой хөгжлийг хангах чухал хүчин зүйлүүдийн нэг юм.

Нийгэм, эдийн засгийн харилцаа нь эрх зүйн үүднээс төдийгүй эдийн засгийн үүднээс авч үзэхэд шинэ чиглэл юм. Иймээс нийгэм, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлэх эдийн засгийн дэмжлэгийг төрөөс баталгаажуулахаас гадна тэдний үйл ажиллагааны чанарыг хянах, сайжруулахын тулд улс орон бүрийн онцлог эрх зүйн зохицуулалтыг харгалзан үзэж нийгэм, эдийн засгийн харилцааг зөв хэлбэрт оруулах оролдлого хийх нь өнөөгийн ОХУ-д бидний ажиглаж буй нөхцөл болно.

Abstract:

Legal support for the transition of the social sphere from the public sector of the economy to the private sector is an urgent direction of the development of legislation in Russia. Social entrepreneurship is one of the factors that ensure the consistent, progressive and sustainable development of modern society in various spheres.

From the point of view of law and economics, social entrepreneurship is a young field of activity. Therefore, the methods of its legal regulation in different states are diverse. On the one hand, the states deny their necessity, on the other, they are making attempts to clothe social and entrepreneurial relations in a legal form. The purpose of such actions is to support social enterprises and monitor the quality of their services. This is what is typical for Russia.

Согласно статье 6 Конституции Российская Федерация является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека. В развитие идеи социального государства в пункте втором обозначенной статьи перечисляются субъекты, нуждающиеся в особой социальной поддержке со стороны государства: семья, матери, отцы, дети, инвалиды, пожилые граждане. Обозначены направления государственной деятельности в этой сфере: охрана труда и здоровья людей, установление гарантированного минимального размера оплаты труда, развитие системы социальных служб, установление государственных пенсий, пособий и иных гарантий социальной защиты.

Обычно социальная миссия государства связывается с деятельностью самого государства и создаваемой им системы социальных служб. Так по данным Министерства финансов РФ около 30

% расходной части бюджета РФ составляет направления социальной политики.[1]

Однако ярко выраженной тенденцией последних лет стало активное вовлечение в социальную сферу элементов гражданского общества и всесторонняя поддержка государством социального предпринимательства, что позволяет говорить о том, что в будущем многие функции государства в социальной сфере будут переданы субъектам предпринимательства. В ноябре 2018 года заместитель Председателя Комитета Госдумы РФ по экономической политике, промышленности, инновационному развитию и предпринимательству Дмитрий Сазонов подтвердил потребность в законопроекте о социальном предпринимательстве, отметил, что Правительство РФ будет направлять усилия для развития данного направления. Так, он полагает, что необходимо постепенно увеличивать долю присутствия негосударственных организаций на рынке социальных услуг, достигнув 50% к 2024 году. Кроме того, по его мнению, необходимо создать реестр видов деятельности, которые могут предлагаться на рынке оказания социальных услуг, а также разработать стандарт единого высокого качества их оказания.[2]

Документом свидетельствующими о поступательном развитии государства в обозначенном направлении является «Концепция долгосрочного социально-экономического развития РФ на период до 2020 года».[3] Концепция закрепляет главной целью социального государства развитие человеческого потенциала посредством системных преобразований направленных на повышение конкурентоспособности кадрового потенциала, рабочей силы и социальных секторов экономики, а также улучшающих качество социальной среды и условий жизни людей.

Концепция определяет среди приоритетов социальной политики социальную защиту населения (параграф 8 ч. 3 Концепции), которая планируется осуществляться, в том числе посредством развития сектора негосударственных некоммерческих организаций в сфере оказания социальных услуг. Планируется преобразовать большинство государственных и муниципальных учреждений системы социальной защиты, оказывающих услуги пожилым и инвалидам, в некоммерческие организации и создать механизм привлечения их на конкурсной основе к выполнению государственного заказа по оказанию социальных услуг. Презюмируется, что данные организации будут осуществлять свою деятельность, руководствуясь принципом прозрачности и основываясь на конкурентной системе государственной поддержки. Концепцией

обозначено так же развитие практики благотворительной деятельности граждан и организаций, а также распространение добровольческой деятельности (волонтерства).

Яркой иллюстрацией намерения государства передать реализацию социальной миссии частным организациям коммерческого и некоммерческого характера является Стратегия развития малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации на период до 2030 года,[4] в которой отмечается большой потенциал для развития малого и среднего предпринимательства в социальной сфере. При этом предлагается ряд мер, направленных на увеличение доли субъектов малого и среднего предпринимательства в сфере социальных услуг. В частности работа по снятию ограничений для вхождения новых организаций на рынок социальных услуг, создание и развитие специализированных организаций инфраструктуры поддержки в субъектах Российской Федерации, предоставление субсидий на реализацию проектов в области социального предпринимательства, меры по популяризации такой деятельности.

Посредством привлечения к оказанию социальных услуг негосударственных организаций планируется «повысить качество оказания гарантированных государством услуг в социальной сфере» [5].

При этом государство сохраняет за собой важные прерогативы, с одной стороны, определяет круг субъектов, обладающих правом на получение услуг в социальной сфере, с другой, отбирая исполнителей услуг и отслеживая качество их исполнения.

Обозначенная выше государственная стратегия имеет явно выраженное проявление на законодательном уровне. В июле 2019 года в ФЗ РФ «О развитии малого и среднего предпринимательства» были закреплены понятия «социальное предпринимательство» и «социальное предприятие». Под социальным предпринимательством понимается деятельность, направленная на достижение общественно полезных целей, способствующая решению социальных проблем граждан и общества. Социальное предприятие – это субъект малого и среднего предпринимательства, осуществляющий деятельность в сфере социального предпринимательства.

С 1 сентября 2020 года вступил в силу ФЗ РФ «О государственном (муниципальном) социальном заказе на оказание государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере» [6], конечной целью которого является повышение доступности и качества социальных услуг.

В ряду нормативных регуляторов необходимо назвать многочисленные Постановления Правительства, которые, в частности: устанавливают правила проведения совместного, проводимого двумя и более уполномоченными органами конкурса в целях оказания одной и той же государственной (муниципальной) услуги в социальной сфере²; определяют структуру реестра исполнителей государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере в соответствии с социальным сертификатом, порядок формирования информации, включаемой в реестр исполнителей услуг, а также порядок исключения исполнителя государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере из реестра таких исполнителей³; закрепляют порядок формирования, ведения и размещения реестра соглашений о предоставлении из соответствующего бюджета бюджетной системы РФ субсидий⁴; регламентируют порядок формирования и утверждения государственных социальных заказов на оказание государственных услуг в социальной сфере; утверждают форму и структуру федерального социального заказа; закрепляют правила выбора способа определения исполнителя услуг, внесения изменений в федеральные социальные заказы, правила осуществления уполномоченным органом контроля за оказанием государственных услуг в социальной сфере⁵; устанавливают требования к содержанию предложений участников конкурса на заключение соглашения об оказании государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере, к документам, которые могут быть истребованы у участников конкурса, особенности документооборота при проведении конкурса, порядок оценки

² Об утверждении правил заключения уполномоченными органами соглашения о проведении совместного конкурса на заключение соглашения об оказании государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере: постановление Правительства РФ от 19.02.2021 г. № 224

³ Об утверждении положения о структуре реестра исполнителей государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере в соответствии с социальным сертификатом на получение государственной (муниципальной) услуги в социальной сфере и порядке формирования информации, включаемой в такой реестр, а также правил исключения исполнителя государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере из реестра исполнителей государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере в соответствии с социальным сертификатом на получение государственной (муниципальной) услуги в социальной сфере: Постановление Правительства РФ от 13.02.2021г. № 183

⁴ Об утверждении правил формирования, ведения и размещения реестра соглашений о предоставлении из соответствующего бюджета бюджетной системы российской федерации субсидий: Постановление Правительства от 01.02.2021 г. № 97

⁵ О порядке формирования государственных социальных заказов на оказание государственных услуг в социальной сфере, отнесенных к полномочиям федеральных органов государственной власти, о форме и сроках формирования отчета об их исполнении: Постановление Правительства РФ от 19 ноября 2020 г. № 1891.

и ранжирования предложений, отбора нового исполнителя услуг в случае расторжения соглашения, заключенного по результатам конкурса⁶; и т.д.⁷

Особую роль в создании условий для развития социального предпринимательства играет законодательство субъектов Российской Федерации. В настоящий момент соответствующие законы приняты в 35 субъектах РФ. Они устанавливают различные меры поддержки социальных предпринимателей – от налоговых преференций до предоставления грантов.

Анализируя содержание режима социального предпринимательства, важно отметить, что ключевая цель установления режима социальных предприятий это поощрение такой деятельности, посредством установления стимулирующих и поощрительных мер, спецификой для социального предпринимательства является предоставление государственных мер поддержки. Установление такого особого благоприятствующего режима посредством закрепления мер государственной и иной поддержки характерно не только для России, но и для страна ЕС, США, Великобритании и Канады, Южной Кореи [7].

Показательным в этом плане является уже название статьи 24.1 ФЗ «О развитии малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации», которой было введено в правовое поле понятие социального предпринимательства, а именно «Поддержка субъектов малого и среднего предпринимательства, осуществляющих деятельность в сфере социального предпринимательства».

К такой поддержке законом отнесены: обеспечение наличия инфраструктуры поддержки социальных предприятий, финансовая поддержка, в том числе предоставление субсидий, информационная, консультационная, методическая, имущественная поддержка, содействие

⁶ Об утверждении правил проведения конкурса на заключение соглашения об оказании государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере: Постановление Правительства РФ от 16 ноября 2020 г. N 1842.

⁷ См., например: Об установлении дополнительных требований к условиям предоставления государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере, доступности государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере для инвалидов, штатной численности участника отбора исполнителей услуг (в том числе к наличию и численности работников, имеющих определенное образование и квалификацию), оснащению оборудованием, необходимым для оказания государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере, а также требований к документам, которые могут быть истребованы у участников конкурса для подтверждения соответствия указанным дополнительным требованиям: Постановление Правительства РФ от 05.11.2020 № 1789; Об утверждении общих требований к определению предельных допустимых возможных отклонений от показателей характеризующих качество оказания государственной (муниципальной) услуги в социальной сфере и объем оказания такой услуги: Постановление Правительства РФ от 23.10.2020г. № 1728.

в развитии межрегионального сотрудничества, поиске деловых партнеров, организации профессионального обучения и образования.

Предоставление субсидий, грантов и налоговых льгот предусмотрено и законодательством субъектов.

Законом, открывающим новые возможности для социальных предприятий и позволяющим полноценно вовлекать их в развитие социальной сферы, является ФЗ РФ О государственном (муниципальном) социальном заказе. С 1 сентября 2020 года он реализуется в 16 пилотных регионах. Законом предусмотрено использование социального сертификата, дающего право гражданам самостоятельно выбрать организации, оказывающие им социальные услуги.

В 2020 году сведения о социальных предприятиях впервые были внесены в единый реестр малого и среднего бизнеса. Их количество в настоящий момент составило около 3 тысяч среди всех субъектов малого и среднего предпринимательства, которых по состоянию на 10 марта 2021 года в РФ насчитывается около 5 млн. 732 тыс⁸. Лидируют по числу официально зарегистрированных социальных предпринимателей Московская область (291 социальное предприятие), Ханты-Мансийский автономный округ – Югра (201), Республика Башкортостан (193), город Москва (190), Нижегородская область (161).

Понятие «социальное предпринимательство» многогранно, в доктрине под ним понимается предпринимательская деятельность, нацеленная на смягчение или решение социальных проблем, и характеризующаяся следующими основными признаками: социальное воздействие, инновационность, самокупаемость и финансовая устойчивость, предпринимательский подход (Г.В. Ихсанова).[8] Так же социальное предпринимательство рассматривается как применение образа мыслей, процессов, инструментов и технологий обычного предпринимательства для деятельности на благо общества и экологии (И.А. Галкин).[9] С другой стороны А.А. Бурцева отмечает разницу между дефинициями «приносящей доход деятельности» и «социального предпринимательства» как основных видов деятельности социально-ориентированных организаций.[10] Кроме того, социальное предпринимательство понимается и как новаторская (Е.А. Ветрова[11], Я.С. Гришина[12]) и как организационная деятельность (Е.Л. Зуева, С.Ю. Хогаев).[13]

⁸ <https://rmsp.nalog.ru/statistics.html>

Признак направленности предпринимательства в целом на систематическое получение прибыли идет вразрез как с идеей социального предпринимательства, так и с его реальными возможностями. Отсутствие единого подхода к пониманию социального предпринимательства как особой категории ведет к проблемам правоприменения.

В доктрине гражданского права предлагается ряд идей, связанных с пониманием статуса социально ориентированных некоммерческих организаций и обоснованием необходимости выделения их в гражданском законодательстве в самостоятельную группу юридических лиц (А.А. Бурцева).[10] Такой подход представляется вполне обоснованным, так как субъекты, занимающиеся таким ответственным видом деятельности как социальное предпринимательство должны гарантировать качество предоставляемых услуг.

В целях создания развитых социально-экономических отношений в России, что достигается путем построением эффективных отношений между субъектами социального предпринимательства и благополучателями, необходимо уяснение содержания категории «социального предпринимательства».

Сегодня под социальным предпринимательством понимается как предпринимательская, так и иные виды деятельности, направленные на решение социальных проблем и стабильное социально-экономическое развитие общества. Вероятно, стоило бы вообще отказаться от понятия предпринимательства применительно к указанной сфере деятельности, поскольку его основной признак – получение прибыли – исключается из его итогового определения.

Библиографический список:

1. Бюджет для граждан. К Федеральному закону РФ о Федеральном бюджете 2018 года и на плановый период 2019 и 2020 годов. Министерство финансов РФ // URL: https://www.minfin.ru/common/upload/library/2017/12/main/BDG_2018_FINAL.pdf.
2. Новости Государственной Думы Федерального собрания РФ 8.11.2018 г. // URL: <http://duma.gov.ru/news/28728/>.
3. О Концепции долгосрочного социально-экономического развития РФ на период до 2020 года: Распоряжение Правительства РФ от 17 ноября 2008 г. № 1662-р // Собрание законодательства РФ, 2008. №47. Ст. 5489.

4. Стратегия развития малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации на период до 2030 года, утв. распоряжением правительства РФ от 02.06.2016г. № 1083-р. // СПС «Консультант плюс».
5. Пояснительная записка к проекту Федерального закона «О государственном (муниципальном) социальном заказе на оказание государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере» // <https://sozd.duma.gov.ru/download/E5A60C06-9D0F-4F6C-975E-0C79615AE03C>
6. Федеральный закон Российской Федерации «О государственном (муниципальном) социальном заказе на оказание государственных (муниципальных) услуг в социальной сфере» от 13.07.2020 № 189 ФЗ // Электронный ресурс [<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202007130053>] дата обращения 03.08.2020.
7. Правовое обеспечение социального предпринимательства / Барков А.В., Гришина Я.С., Золотова О.А., Лескова Ю.Г., Морозов С.Ю., Писарев Г.А. Учебное пособие для магистрантов. Ульяновский государственный университет. Ульяновск, 2019. Сер. Магистры права.
8. Ихсанова Г.В. Правовые аспекты социального предпринимательства: зарубежный и российский опыт // URL: <http://old.fa.ru/projects/mnsk/.pdf>
9. Галкин И.А. Социальное предпринимательство как условие социально-экономического развития // URL: <https://docviewer.yandex.ru/view/&lang=ru>
10. Бурцева А.А. Социально-ориентированные некоммерческие организации - гражданско-правовое регулирование их статуса и деятельности: предложения по совершенствованию теории и законодательства // Черные дыры в российском законодательстве, 2012. № 5. С. 55-57.
11. Ветрова Е.А. Социальное предпринимательства как фактор развития общества // URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sotsialnoe-predprinimatelstvo-kak-faktor-razvitiya-obschestva>
12. Гришина Я.С. О соотношении частных и публичных интересов при моделировании инновационно-правовой конструкции социального предпринимательства / Я. С. Гришина // Вестник Саратовской государственной юридической академии, 2012. № 6. (89). С. 117-122.
13. Зуева Е.Л., Хогаев С.Ю. Возможности развития института социального предпринимательства в России // URL: <https://docviewer.yandex.ru/view/lang=ru>

“COMMERCIAL LAW DEVELOPMENT IN JAPAN, THE POSITION OF COMMERCIAL LAW AND IT'S THEORETICAL ISSUES”

December 16, 2021
Shangri-La hotel, Ulaanbaatar,
Mongolia

Mr. Minoru Tokumoto

Professor, Vice Dean of Graduate
School of Law, Kyushu University,
Japan, LL.D

1. Civil Law in Japan

- General Law in Private Law
- Many related Laws including Civil Code
- For civic Life and economic Life in general

2. Commercial Law in Japan

- Special Law in Private Law
- Many related Laws including Commercial Code
- For Business Life
- The Area of Commercial Law in Japan includes not only Commercial Code but also Companies Act, Commercial Registration Act and Commercial Custom Laws, etc.

3. Uniqueness of Commercial Law

- Business is the economic Entity which pursues Profit with continued Intent according to certain Plan.
- Dominant Theory holds that Commercial Law is the Law about Business.

- Dominant Theory also holds that Commercial Law is different from Civil Law, because Commercial Law is Special Law in Private Law for Business Life.
- Therefore, Commercial Law has its Uniqueness.

- Business Activities create new Areas continuously everyday, therefore Commercial Law needs Development according to these Changes.
- Commercial Law creates new rational Systems in order to improve international Competitiveness, therefore there have been much more Revisions of Commercial Law than those of Civil Law.

4. Concrete Unique Points of Commercial Law

- In Commercial Law, there are fundamental Notions of Commercial Transactions, Merchants, and Companies. Because the Purpose of Business Activities is to pursue Profit, these fundamental Notions are based on such Commercialism.

- To realize such Commercialism, it is necessary to complete a large amount of Transactions rapidly, therefore in Commercial Law there are many Provisions related to such Rapidity about Completion and Termination of Transactions.

- To protect such Safety of Transactions, in Commercial Law there are many Provisions related to Public Notice of important Matters in Transactions such as Commercial Registration, etc.

- To protect Safety of Transactions, in Commercial Law there are many Provisions related to so called Rechtscheintheorie and Estoppel.
- In Japan, there are not only Uniqueness of Commercial Law in Business Activities such as above mentioned concrete unique Points, but also Uniqueness of Commercial Law in Business Organizations such as many Provisions to maintain Business.

5. To Sum Up

- Because in Japan the Area of Commercial Law has it's Uniqueness which is different from the Area of Civil Law, from the View Point of Japanese Legal Situation, at least, it is very useful to distinguish these two Areas in their Notions and therefore in their Interpretations.
- Even in the Countries, where Civil Law and Commercial Law are currently codified in One Code, I think that the above mentioned Point is still useful.

Thank You So Much for Your Kind
Attention!

御静聴、誠にありがとうございました！

“Япон Улсын Арилжааны эрх зүйн хөгжил, түүний байр суурь ба онолын зарим асуудал”

2021.12.16

Монгол Улс, Улаанбаатар хот,
Шангри-Ла зочид буудал

Токүмото Минору

Япон Улсын Кюшүгийн Их
Сургуулийн Хуулийн сургуулийн
дэд захирал, профессор, хууль
зүйн доктор

1. Япон Улсын Иргэний эрх зүй

- Хувийн эрх зүйн ерөнхий хууль
- Иргэний эрх зүйд хамаарал бүхий олон хуулийг хамааруулдаг
- Иргэдийн өдөр тутмын болон эдийн засгийн суурь харилцаа

2. Япон Улсын Арилжааны эрх зүй

- Хувийн эрх зүйн тусгай хууль
- Арилжааны эрх зүйд хамаарал бүхий хуулиуд
- Аж ахуй, бизнесийн харилцаанд зориулсан
- Япон Улсын Арилжааны эрх зүйд Арилжааны төрөлжсөн хуулиас гадна Компанийн тухай хууль, Арилжааны үйл ажиллагааны бүртгэлийн тухай хууль, Арилжааны заншлын хэм хэмжээ зэргийг хамааруулна.

3. Арилжааны эрх зүйн онцлог

- Аж ахуйн нэгж гэдэг нь тодорхой төлөвлөгөөний дагуу, байнгын үргэлжилсэн шинжтэй, ашгийн төлөөх зорилго бүхий эдийн засгийн бие даасан нэгж юм.
- Хүлээн зөвшөөрөгдсөн онолын хувьд Арилжааны эрх зүйг аж ахуйн нэгжийн буюу бизнесийн хууль гэж үздэг.

- Тус онолоор, Арилжааны эрх зүй нь Иргэний эрх зүйгээс ялгарах онцлог нь Хувийн эрх зүй дэх аж ахуйн нэгж, бизнесийн харилцааг зохицуулах эрх зүй гэж үздэг.
- Тиймээс Арилжааны эрх зүй нь өөрийн гэсэн бие даасан онцлог шинжтэй.

- Бизнесийн үйл ажиллагаа нь өдөр тутам хувьсан өөрчлөгдөх тул Арилжааны эрх зүй ч тус өөрчлөлтөд нийцэж хөгжих шаардлагатай.
- Арилжааны хууль нь аж ахуйн нэгж, бизнесийг олон улс дахь өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх зорилгоор шинэлэг бөгөөд ухаалаг тогтолцоог бий болгох тул Иргэний хуулиас илүүтэй олон давтамжтай өөрчлөгддөг.

4. Арилжааны эрх зүйн гол онцлог

- Арилжааны хуульд арилжааны хэлцэл, арилжаа, компани зэрэг үндсэн ойлголтыг хуульчилсан байдаг. Аж ахуй, бизнесийн үйл ажиллагаа ашиг олох зорилготой бөгөөд эдгээр үндсэн ойлголтууд нь ашгийн төлөөх үзэл баримтлалд суурилдаг.

- Олон тооны гэрээ, хэлцлийг түргэн, шуурхай хийх шаардлагатай тул Арилжааны хуульд хэлцлийг байгуулах болоод дуусгавар болгох тохиолдолд хялбаршуулах зарчмыг баримталсан зохицуулалтыг хуульчилсан байдаг.

- Иймд хэлцлийн баталгаат байдлыг хамгаалах үүднээс Арилжааны хуульд арилжааны үйл ажиллагааны бүртгэл гэх мэт хэлцлийн чухал асуудлуудыг нийтэд мэдээлэхтэй холбоотой олон заалт тусгагдсан.

- Хэлцлийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор гадаад илэрхийлэлд итгэсэн буюу илтгэлийг хамгаалах зарчим болон түдгэлзэх эрхээ алдах зарчим (estoppel) зэрэг хэм хэмжээг хуульчилсан.
- Япон Улсад Арилжааны хуульд дурдсан олон онцлог байгааг харж болох боловч эдгээрийг аж ахуйн нэгж, бизнесийн үйл ажиллагаанаас гадна аж ахуйн нэгжийн бүтцийн талаар зохицуулсан эрх зүйн хэм хэмжээнээс ч олж харах боломжтой

5. Дүгнэлт

- Япон Улсын хувьд Арилжааны хууль бол аж ахуйн нэгж, бизнесийн талаар зохицуулсан хууль хэмээн тайлбарлах тул Арилжааны эрх зүйн салбар нь Иргэний эрх зүйгээс ялгарах онцлог, бие даасан шинжтэй болохыг хүлээн зөвшөөрөх хандлага хүчтэй байна.
- Хэдийгээр Иргэний эрх зүй, Арилжааны эрх зүйг нэгтгэсэн нэг хуулиар зохицуулж буй улс орнуудын хувьд ч дээрх онцлогууд хүлээн зөвшөөрөгддөг гэж үзэж байна.

Thank You So Much for Your Kind
Attention!

Анхаарал хандуулсанд
баярлалаа!

United Nations UNCITRAL

Regional Centre for Asia and the Pacific

MONGOLIA: THE PROCESS OF PRIVATE LAW REFORM AND ITS CHALLENGES

----- 16 December 2021 -----

UNCITRAL AND THE BENEFITS OF LEGAL HARMONIZATION

Ms. Athita Komindr

Head, The United Nations Commission on International
Trade Law, Regional Centre for Asia and the Pacific

ABOUT UNCITRAL

Established by United Nations
General Assembly in 1966

The core legal body of the United
Nations system in the field of
international trade law

Mandate: Progressive
harmonization of trade law

**United Nations
UNCITRAL**
Regional Centre for Asia and the Pacific

- OPENED ITS DOORS IN 2012
- LOCATED IN INCHEON, REPUBLIC OF KOREA
- COVERS APPROXIMATELY 60 AP JURISDICTIONS

1. register via link on UNCITRAL's website

2. enroll & enjoy

Online Course: Introduction to UNCITRAL

uncitral.un.org

United Nations
UNCITRAL

ITC
International Training Centre

United Nations
UNCITRAL

Regional Centre for Asia and the Pacific

Asia Pacific DAY

uncitral.un.org/en/gateway/meetings/events

2021 Asia Pacific Day Theme:
“Enabling MSMEs and Assisting Economic Recovery through Legal Harmonization”

JOIN US!

uncitral.rcap@un.org

More about AP Day 2020:
<https://uncitral.un.org/en/events/2020-uncitral-asia-pacific-day>

United Nations
UNCITRAL

Regional Centre for Asia and the Pacific

THANK YOU

https://uncitral.un.org/ru/TA/regionalcentre_asia_pacific

UNCITRAL PRESENTATIONS

Yanying Li, Legal Officer, UNCITRAL

Yanying Li is a legal officer at the International Trade Law Division (ITLD), Office of Legal Affairs of the United Nations, which serves the United Nations Commission on International Trade Law. After joining the ITLD in 2019, Yanying has serviced UNCITRAL Working Group V (Insolvency Law) developing a legal text on MSE insolvency. Currently she services UNCITRAL Working Group I (MSMEs) and supports the organization of the annual session of the Commission. She also assists the UNCITRAL secretariat in its exploratory work on legal issues related to the digital economy. Before joining the ITLD, she worked in the field of banking and international arbitration at the Asian Development Bank (Manila), Clifford Chance LLP (London) and the Permanent Court of Arbitration (the Hague). She completes her PhD research on inter-creditor relations in sovereign debt restructuring, and holds two master degrees on international business law.

Jae Sung Lee, Legal Officer, UNCITRAL; Secretary to Working Group II (Dispute Settlement)

Jae Sung Lee is a legal officer at the International Trade Law Division (ITLD) of the United Nations (UNCITRAL). He currently functions as the Secretary of the Working Group on Dispute Settlement (II), which prepares the Office of Legal Affairs, which functions as the substantive secretariat for the United Nations Commission on International Trade Law and the Expedited Arbitration Rules and will look into issues relating to dispute resolution in the digital economy. He further services the Working Group on Investor-State Dispute Settlement Reform (III) and has previously functioned as the Secretary of the Working Groups on Secured Transactions (VI) preparing the Practice Guide to the Model Law on Secured Transactions and on Electronic Commerce (IV) preparing the Model Law on Electronic Transferable Records. Before joining the United Nations in 2007, Jae Sung served in the Korean Ministry of Foreign Affairs.

United Nations UNCITRAL

Regional Centre for Asia and the Pacific

ОЛОН УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ ЭРХ ЗҮЙН КОМИСС БОЛОН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙГ УЯЛДУУЛАХЫН АШИГ ТУС

Атида Коминдр

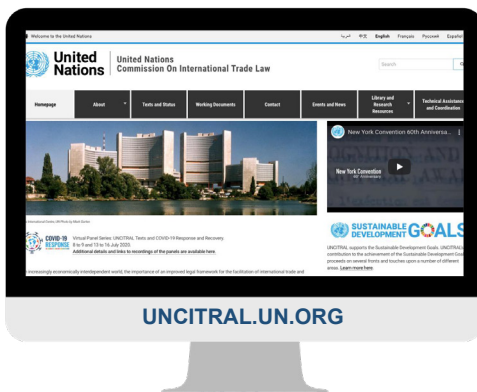
Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын Ази Номхон далайн бүсийн төвийн дарга

ЮНСИТРАЛЫН ТУХАЙ

1966 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас байгуулсан

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын олон улсын худалдааны эрх зүйн асуудал хариуцсан системийн үндсэн байгууллага

ЮНСИТРАЛЫН ТУХАЙ

МАНДАТ,
ЭРХ ХЭМЖЭЭ

ЮНСИТРАЛЫН БОЛОВСРУУЛСАН БАРИМТ БИЧГҮҮД

Хувь нэмэр оруулах

ЖДҮ & ЦАР ТАХЛЫН ДАРААХ
СЭРГЭЛТ

Дэмжих

ЗАХ ЗЭЭЛД НЭВТЭРСЭН БИЗНЕС

Ойлголцох

ОЛОН УЛСЫН ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙ

Боломжтой байх

ОЛОН УЛСЫН АРИЛЖААНЫ ХЭЛЦЛҮҮД

Хөнгөөчлөх

ОЛОН УЛСЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

**United Nations
UNCITRAL**
Regional Centre for Asia and the Pacific

2012 ОНД БАЙГУУЛАГДСАН

БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛСЫН ИНЧЕОН ХОТОД БАЙРЛАДАГ

АЗИ НОМХОН ДАЛАЙН БҮСИЙН 60 УЛСЫГ ХАМАРСАН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЯВУУЛДАГ

**United Nations
UNCITRAL**
Regional Centre for Asia and the Pacific

**Ази Номхон Далайн
ӨДӨР**

uncitral.un.org/en/gateway/meetings/events

2021 оны Ази Номхон Далайн Өдрийн сэдэв:
 “ЖДҮ-ийг идэвхжүүлэх, хууль тогтоомжийг уялдуулах замаар эдийн засгийг сэргээхэд туслах нь”
БИДЭНТЭЙ НЭГДЭЭРЭЙ!

uncitral.rcap@un.org

2021 UNCITRAL Asia Pacific Day

More about AP Day 2020:
<https://uncitral.un.org/en/events/2020-uncitral-asia-pacific-day>

1. register via link on UNCITRAL's website

uncitral.un.org

click here!

2. enroll & enjoy

Online Course: Introduction to UNCITRAL

БАЯРЛАЛАА

RCAP талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл үзэх

uncitral.un.org/en/TA/regionalcentre_asia_pacific

ЮНСИТРАЛ-ын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл

uncitral.un.org

Э-мэйл

uncitral.rcap@un.org

Subscribe to RCAP's mailing list

United Nations
UNCITRAL

Regional Centre for Asia and the Pacific

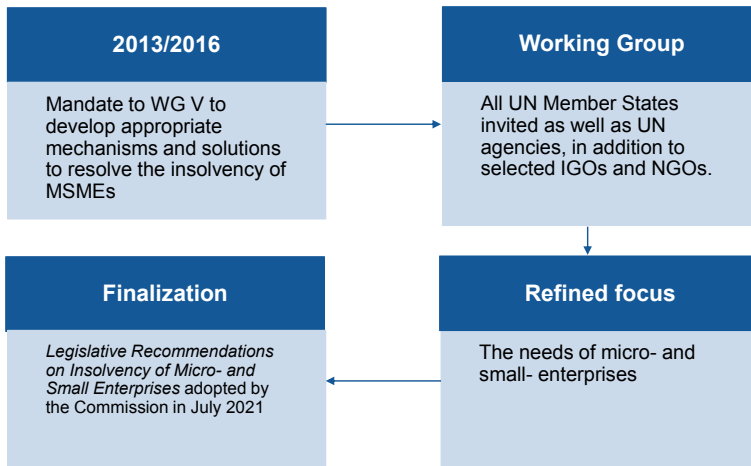

Legislative Recommendations on Insolvency of Micro- and Small Enterprises

Ms. Yanying Li
Legal Officer
International Trade Law Division
UN Office of Legal Affairs

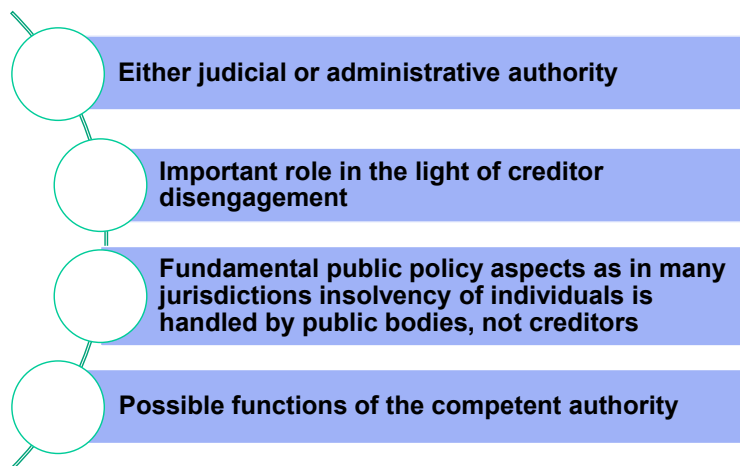
Who prepared the Legislative Recommendations?

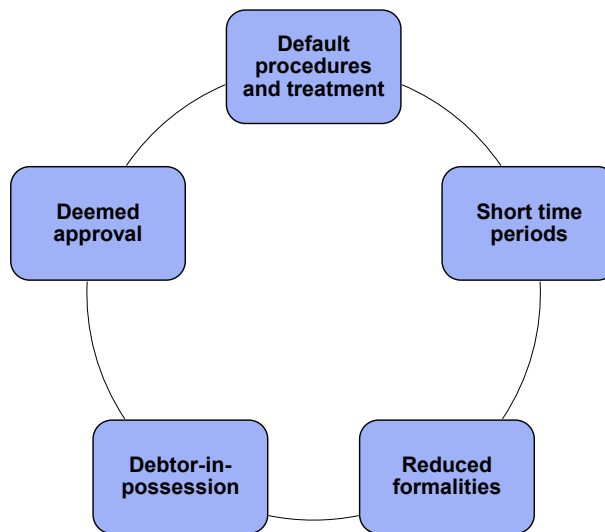
Key objectives of a simplified insolvency regime

(1)	Expeditious, simplified, flexible & low-cost procedures
(2)	Making simplified proceedings available & easily accessible
(3)	Promoting fresh start
(4)	Protection of all affected parties , including creditors, employees & other stakeholders
(5)	Effective measures to facilitate participation by creditors
(6)	Sanctions regime to prevent improper use
(7)	Addressing concerns over stigma because of insolvency
(8)	Where reorganization is feasible, preserving employment & investment

Involvement of a competent authority

Main features of a simplified insolvency regime

Insolvency prevention aspects

Early warning tools

- Detect circumstances that may trigger insolvency and
- Signal to the businesses the need to act without delay

Education tools

- Available to MSEs to improve their financial and business management literacy and skills

Access to professional advice

- Promote MSEs' access to professional advice on debt restructuring options or matters relating to insolvency commencement
- To be provided by public or private organizations

Restructuring support and access to credit

Informal debt restructuring negotiations

- Provide appropriate incentives for the participation of creditors
- Identify and remove disincentives
- Institutional support

New financing

- Provide incentives for finance to be obtained by MSMEs in financial distress
- Appropriate protection for the providers of new finance
- Appropriate protection for those parties whose rights may be affected

Жижиг, дунд үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүдийн төлбөрийн чадваргүй байдалд эрх зүйн зохицуулалтын талаар өгөх зөвлөмжүүд

Ли Янг Ин
Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын хуульч

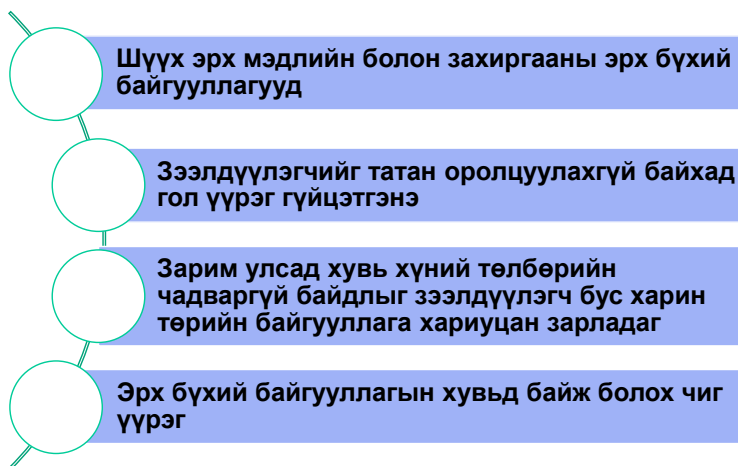
Эрх зүйн зохицуулалтын талаар өгөх зөвлөмжүүдийг хэн боловсруулдаг вэ?

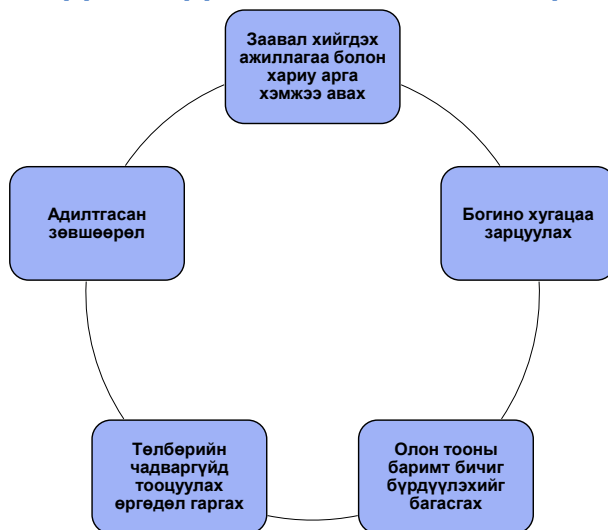
Хялбаршуулсан төлбөрийн чадваргүй байдлын дэглэмийн үндсэн шинж

(1)	Шуурхай, хялбаршуулсан, уян хатан & зардал багатай ажиллагаа
(2)	Хялбаршуулсан ажиллагаа явуулах боломжтой байх & хүртээмжтэй байх
(3)	Цоо шинээр эхлэх боломжоор хангах, дэмжлэг үзүүлэх
(4)	Эрх ашиг нь хөндөгдөж буй бүх талууд тэр дундаа зээлдүүлэгчид, ажил олгогч, болон бусад этгээдийг хамгаалах
(5)	Зээлдүүлэгчдийн оролцоог хөнгөвчлөх үр дүнтэй арга хэмжээ авах
(6)	Зүй бусаар ашигласан тохиолдолд хариуцлага тооцох
(7)	Төлбөрийн чадваргүй байдлаа зарласны улмаас бусдаас сөрөг хандлагууд гаргаж болзошгүй
(8)	Бүтцийн өөрчлөлтөд орох, зохион байгуулалтыг өөрчлөх боломжтой бол ажилтнууд, алба хаагчдыг хэвээр үлдээх & хөрөнгө оруулалтыг хэвээр хадгалах

Эрх бүхий байгууллагын оролцоо

Хялбаршуулсан төлбөрийн чадваргүй байдлын дэглэмийн гол онцлогууд

Төлбөрийн чадваргүй байдлаас урьдчилан сэргийлэх нь

Аль болох эрт мэдэгдэх арга хэрэгслүүд

- Төлбөрийн чадваргүй байдалд хүргэж буй нөхцөл байдлуудыг тодорхойлох, мөн
- Хугацаа алдалгүй арга хэмжээ авч болох дохиог аж ахуй эрхлэгчдэд өгөх

Гэгээрүүлэх арга хэрэгслүүд

- ЖДҮ-ийн хувьд санхүүгийн болон бизнесийн удирдлагын мэдлэг, ур чадвараа байнга дээшлүүлэх

Мэргэжлийн зөвлөгөө авах боломж

- Төлбөрийн чадваргүй байдлаа зарлан эхлүүлэхтэй холбоотой болон өрийн менежмент, дахин зохион байгуулалт хийх талаар мэргэжлийн зөвлөгөө авах боломжийг ЖДҮ-д олгох
- Төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас зөвлөгөө авах

Бүтцийн өөрчлөлтийг дэмжиж, зээл авах боломжийг нээх

**Өрийн менежмент, дахин зохион
байгуулалт хийх талаар албан
бус яриа хэлэлцээ хийх**

Зээлдүүлэгчдийн оролцоог хангах
зохих урамшуулалууд бий болгох

Ажиллагааг удаашруулж, хойш
татаж буй зүйлсийг тодорхойлох,
арилгах

Бүтцийн өөрчлөлт хийхэд дэмжлэг
үзүүлэх

Шинээр санхүүжүүлэх

Санхүүгийн хямралд орсон ЖДҮ-д
санхүүжилт хийх

Шинээр санхүүжилт хийхээр болсон
байгууллагуудад зохих ёсоор
баталгаа гаргаж өгөх

Эрх ашиг нь хөндөгдөж буй
талуудыг зохих ёсоор хамгаалах

UNCITRAL Expedited Arbitration Rules

Mr. Jae Sung Lee

Secretary of Working Group II (Dispute Settlement)
Legal Officer, International Trade Law Division
Office of Legal Affairs, United Nations

Creating a favourable environment for dispute settlement - arbitration

- 1958 • Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards : the New York Convention
- 1976 • UNCITRAL Arbitration Rules
- 1985 • UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration
- 2006 • Amendments to UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration
- 2010 • Revised UNCITRAL Arbitration Rules
- 2016 • UNCITRAL Notes on Organizing Arbitral Proceedings
- 2021 • UNCITRAL Expedited Arbitration Rules and the Explanatory Note

United Nations
UNCITRAL

Expedited Arbitration Rules <10 things you need to know>

- *Why?* A streamlined and simplified procedure for settling international commercial disputes within a short time frame
- *Who?* Working Group II of UNCITRAL and the Commission in 2021
- *When and how do they apply?* “Where the parties so agree” and in conjunction with the UNCITRAL Rules, possibility for withdrawal
- *What kind of disputes?* Urgency, the complexity of the transaction and the number of parties involved, the anticipated complexity and the amount of the dispute
- *How “expedited”?* Final award within 6 months of the constitution, possible extension with safeguards

Expedited Arbitration Rules <10 things you need to know>

- *For the parties?* Shorter time frames for SoC as well as for the respondent’s response and the SoD, should include proposals for the appointing authority and arbitrator
- *How to preserve flexibility?* Consultations, discretionary power of the tribunal with regard to time frames, hearing, written statements and evidence
- *Technological developments?* Discretion to use a wide range of technology to conduct the proceedings
- *Procedural elements?* Sole arbitrator, appointment by agreement, increased role of the appointing authority and a simplified designation/appointment process
- *Investment disputes?* Left to disputing parties.

**For more information on the work of
UNCITRAL, please visit our web site**

uncitral.un.org

or contact me at

jaesung.lee@un.org

**United Nations
UNCITRAL**

ХЯЛБАРШУУЛСАН АРБИТРЫН ТАЛААРХ ЗОХИЦУУЛАЛТ

Ли Жай Сүн

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын
худалдааны эрх зүйн комиссын хуульч

Маргаан шийдвэрлэх таатай орчин бий болгох – Арбитр

1958

- Гадаадын арбитрын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч, биелүүлэх тухай: Нью-Йоркийн конвенц

1976

- ЮНСИТРАЛ–ын боловсруулсан Арбитрын дүрэм, журмууд

1985

- ЮНСИТРАЛ–ын Олон Улсын Арилжааны Арбитрын Загвар Хууль

2006

- ЮНСИТРАЛ–ын Олон Улсын Арилжааны Арбитрын Загвар Хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүд

2010

- ЮНСИТРАЛ–ын боловсруулсан Арбитрын дүрэм, журмуудын шинэчилсэн хувилбар

2016

- Арбитрт маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааг зохион байгуулахад зориулсан ЮНСИТРАЛ–ын Тайлбар

2021

- Хялбаршуулсан арбитрын ажиллагааны дүрэм болон Тайлбар тэмдэглэл

United Nations
UNCITRAL

Хялбаршуулсан арбитрын талаарх зохицуулалтууд < Мэдэх шаардлагатай 10 зүйл >

- *Яагаад?* Богино хугацаанд хялбаршуулсан журмаар олон улсын арилжааны маргааныг шийдвэрлэнэ
- *Хэн?* ЮНСИТРАЛ-ын Ажлын хэсэг II болон Комиссын зүгээс 2021 онд боловсруулсан
- *Хэзээ, хэрхэн хэрэглэх вэ?* “Талууд тохиролцсон бол” мөн ЮНСИТРАЛ-ын Дүрмүүдтэй хамт хэрэглэх, татгалзах боломжтой байх
- *Ямар төрлийн маргаан?* Яаралтай шийдэх шаардлагатай, маргааны цар хүрээ, маргааныг шийдвэрлэхэд гарах төвөгтэй хүндрэлтэй байдал, маргаанд оролцогч талуудын тоо болон ажиллагааны явцад хийгдэх цогц үйлдлүүд
- *Хэрхэн “хялбаршуулсан” вэ?* Арбитрчийг томилсноос хойш 6 сарын дотор арбитрын эцсийн шийдвэр гарна, хугацаа сунгах тохиолдолд баталгаа гаргана

Хялбаршуулсан арбитрын талаарх зохицуулалтууд < Мэдэх шаардлагатай 10 зүйл >

- *Талуудын хувьд?* Нэхэмжлэл гаргахад хугацаа хэмнэх, мөн хариуцагч хариу тайлбар гаргахад бага хугацаа зарцуулна, томилох эрх бүхий байгууллага болон арбитрчид хүсэлт гаргах зэрэгт хялбар
- *Уян хатан байдлыг хэрхэн хадгалах вэ?* Зөвлөлдөх, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хугацаа, хуралдаан, бичгээр гаргах материалууд болон бусад нотлох баримтын талаар арбитрын бүрэлдэхүүн шийдвэр гаргах эрх хэмжээтэй
- *Технологийн боломж?* Арбитрын ажиллагаа явуулж болох олон төрлийн технологийг ашиглах боломж, эрх хэмжээ
- *Процедурын элементүүд?* Ганц арбитрч, талуудын хэлэлцээрийн үндсэн дээр томилно, эсхүл томилох эрх бүхий байгууллагаас томилно, эсхүл хялбаршуулсан байдлаар томилох/томилох журам
- *Хөрөнгө оруулалтын маргаан?* Маргалдагч талууд тохиролцоно.

**ЮНСИТРАЛ-ын ажлуудтай холбоотой нэмэлт
мэдээллийг дараах холбоосоор орж үзнэ үү**

uncitral.un.org

эсхүл надтай доорх хаягаар холбогдоорой

jaesung.lee@un.org

**United Nations
UNCITRAL**

DIGITISATION OF THE JUDICIARY

ШҮҮХИЙН ЦАХИМЖУУЛАЛТ

Prof. Dr. Dr. Eric Hilgendorf

Chair of Criminal Law, Criminal Procedure Law,
Legal Theory, Information Law and Legal Informatics at
the JMU, Director at the Bavarian Research Institute for
Digital Transformation (bidt), Munich Director of the
Research Center Robot Law Würzburg

Эрик Хилгендорф

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Вюрцбург
хотын Юлиус-Максимилианы Их Сургуулийн профессор,
философийн доктор, хууль зүйн доктор

Abstract:

Digitization and its latest offspring, the development of artificial intelligence (AI), are reshaping all areas of our living and working environments. Their influence goes so far that many researchers speak of almost "disruptive" effects. Particular challenges arise in the digitisation of the judiciary and the subsequent possible use of AI in the administration of justice. The area of the judiciary in particular is characterised by enormous forces of inertia, so that efforts to digitise and use AI do not yet seem to have made much progress. The lecture will weigh up the opportunities and risks of digitising the judiciary.

Keywords:

Digitisation, AI, Judiciary

Хураангуй:

Цахимжуулах үйл ажиллагааны шинэлэг хувилбарууд, хиймэл оюун ухааны хөгжил зэрэг нь бидний ажиллаж амьдрах орчинд өөрчлөлт бий болгож буйг судлаачид “Сүйрүүлэх” нөлөөлөл үзүүлж байгаа талаар ярилцаж байна. Шүүх эрх мэдлийн салбарыг цахимжуулах, эрх зүйн салбарын ажлын хэрэгжилтэд хиймэл оюун ухааныг ашиглахтай холбоотой тодорхой сорилтууд тулгарч байна. Эрх зүй, шүүх эрх мэдлийн салбар нь өргөн цар хүрээг хамарч үйл ажиллагаа явуулдаг тул тус салбарын үйл ажиллагаанд цахимжуулалт болон хиймэл оюун ухааны эзлэх хувь хараахан жин дарах болоогүй байна. Энэхүү илтгэл нь эрх зүй, шүүх эрх мэдлийн салбарыг цахимжуулах үйл ажиллагааны эрсдэл болон давуу талын тухай авч үзэх болно.

Түлхүүр үгс:

Цахимжуулалт, хиймэл оюун ухаан, шүүх эрх мэдлийн байгууллага

It is a great pleasure and honor for me to be able to give a lecture to an audience of important lawyers and government officials from Mongolia. The lecture is divided into two parts: In the first, I would like to report on the problems of the German judiciary in the pandemic in a strongly practical way. The focus will be on civil and criminal proceedings. The second part of my presentation will be more theoretical and will deal with the efforts to digitize proceedings that have meanwhile begun in the judiciary throughout Germany. In doing so, I will also address a new topic, namely the possibility of using artificial intelligence in the judiciary.

Justice and the pandemic

The Corona Pandemic has put a heavy strain on the work of German courts, but has by no means brought them to a standstill. Therefore, Edith Kindermann, the President of the German Bar Association, could rightly declare in the "Frankfurter Allgemeine Zeitung" on 2.6. 2021 that the German rule of law and the German courts had by and large proven their worth during the pandemic.¹ The latest edition of the "Roland Rechtsreport" 2021 states that the German population is still very satisfied with its judiciary. 71 percent of citizens have a lot or quite a lot of trust in the laws, and 66 percent rate the courts the same. The survey period was November 2020, i.e. in the middle of the crisis.²

After all, in the Corona crisis massive contact bans and other quite noticeable restrictions on general freedom of action were and are necessary, so that many court proceedings could not be conducted as usual. However, it has been shown that the procedural codes in civil law, criminal law and also in administrative law provide possibilities to deal with the new situation appropriately.

Civil proceedings³

In civil proceedings, this initially includes simple extensions of time, which are granted on application if "substantial reasons" can be shown to be credible. Quarantine regulations and contact prohibitions are self-evidently "substantial reasons" in this sense (§ 224 (2), § 225 ZPO). Even after expiry of the time limit, restitutio in integrum is still possible (§ 233 ZPO). However, the prerequisite is that the expiry of the time limit was not the fault of the lawyer, which should normally be the case in the event of illness. The same applies if the lawyer has been quarantined.

Quarantine rules also mean that lawyers have occasionally been unable to keep court dates. § Section 227 of the Code of Civil Procedure creates the possibility for courts to adjourn dates if there are substantial reasons for doing so. These reasons must be shown to be credible upon request. In the Corona crisis, requests for adjournments were generally granted, for example, when an attorney was unable to attend an out-of-town appointment farther away as a result of the pandemic.

Pursuant to section 128 (2) of the Code of Civil Procedure, the court has the option of choosing a written procedure, subject to the consent of both parties. Especially in urgent matters that do not tolerate an adjournment, such a written procedure makes sense. Going one step further is the possibility to stay proceedings. Grounds for stay are governed by sections 246-248 of the Code of Civil Procedure. Such a stay, granted upon application, can be based, for example, on § 247 of the ZPO, which regulates the case that a party or his lawyer is cut off from communication with the trial court. Especially if quarantine has been imposed in a region, such a stay of proceedings can be considered.

An alternative to adjournment and suspension of proceedings is the use of modern technologies to circumvent the pandemic-related restrictions. The most important example is video conferencing, which is regulated in § 128a ZPO. The examination of witnesses, the examination of experts and the examination of the party, are also possible by video conference (section 128a (2) ZPO).

Because of its importance, the provision is quoted here:

"§ 128a Hearing by means of video and audio transmission.

(1) 1The court may, on application or of its own motion, permit the parties, their agents and advisers to be present at another place during oral proceedings and to perform procedural acts there. 2The hearing shall be transmitted simultaneously in sound and vision to that place and to the courtroom.

(2) 1The court may, on application, permit a witness, expert or party to be present at another place during a hearing. 2The hearing shall be transmitted simultaneously in sound and vision to that place and to the courtroom. 3If parties, agents and advisers have been permitted to be at another location in accordance with subsection 1 sentence 1, the hearing shall also be transmitted to that location.

(3) 1The transmission shall not be recorded. 2Decisions pursuant to subsection (1) sentence 1 and subsection (2) sentence 1 shall be final. "

In the Corona crisis, many German civil courts made intensive use of this possibility.

Criminal proceedings

The situation is different in criminal proceedings. Criminal proceedings, and in particular the main hearing, are not very open to digitisation, and in some ways are even hostile to digitisation. Numerous provisions stipulate mandatory presence at the main hearing, such as Section 226 of the Code of Criminal Procedure (StPO) for the adjudicating court, the representative of the public prosecutor's office at the hearing and for the clerk of court. Such presence is to be understood as physical presence.

In addition, the personal presence of witnesses at the main hearing is required, at least in part, §250 StPO. The possibilities of a reading of minutes are limited, §251 StPO. This follows from the principle of immediacy of the taking of evidence. From the principle of publicity, § 169.1 sentence 2 GVG, it can also be inferred that those who are not involved in the proceedings may in principle also attend a main hearing. This is also called the principle of "public in the courtroom". This is also only compatible with a main hearing conducted online under special conditions.

After all, there are also some starting points for the criminal proceedings in order to promote digitisation. § Section 169 (1) sentence 3, (2) and (3) GVG have for some time given the court the possibility to make sound recordings in a separate workroom. Furthermore, such recordings are possible for scientific and historical purposes.

It is also possible to show visual and audio recordings of a witness examination, § 255a (1) Code of Criminal Procedure, which, however, presupposes an examination in physical presence. Section 247a of the Code of Criminal Procedure (StPO) goes further, according to which witnesses can be questioned who are in another location, whereby the testimony is transmitted in real time in picture and sound to the hearing room.

Pursuant to 136 (4) StPO, which was only introduced into procedural law on 1.1.2020, even the questioning of the accused in the preliminary proceedings may be recorded under certain circumstances. However, this also does not mean an exception to the defendant's obligation to be present at the main hearing. All in all, the possibilities of digitising the main hearing de lege lata therefore appear to be limited.

De lege ferenda, however, there has been discussion for years about documenting the criminal trial audiovisually. Here we are not just talking about recording the spoken word, but about documenting gestures and facial expressions through film recordings. Before the pandemic, the advantages of this procedure were said to be that such a recording could relieve the participants of their transcripts, who could then better concentrate on the procedural events. Furthermore, such an audiovisual recording is said to offer the advantage over the classic main hearing transcript of providing a firm basis for remonstrations with other parties to the proceedings. A major advantage also arises with regard to the possibilities of revision, which takes place on the basis of the "epitome of the main hearing".

However, problems arise with regard to the personal rights of the statements, which could be placed in an inappropriate pressure situation by such a total recording. Subsequent risks of abuse are also not to be dismissed out of hand. A practical problem is also the technical resources; in Germany by no means all courts are equipped with the necessary technology. However, it is obvious that such equipment problems can be solved.

The pandemic has given considerable pause to efforts to digitize the main action in criminal proceedings as well. De lege ferenda, the possibility of video examination of witnesses to an even greater extent than before should be considered. Such an interrogation would certainly be superior to the mere reading out of an interrogation protocol. Expert witnesses can also be connected and questioned by video.

More problematic is whether a personal presence of the accused can be dispensed with; with a view to the principle of immediacy, this still seems very questionable. Opening main hearings via link to a wider public is also not unproblematic; the associated dangers of undue pressure on judges, witnesses and other participants in the proceedings cannot be dismissed out of hand.

The pandemic has meant that all these questions of digitalisation now have to be asked and answered anew. In Germany, there is now a broad trend towards greater digitisation of court proceedings and the judiciary as a whole.

This brings me to the second part of my presentation, the efforts towards a much more extensive digitisation of the judiciary in Germany and Europe as a whole, including the use of artificial intelligence.

Digitisation of the judiciary

Digitization and its latest offspring, the development of artificial intelligence (AI)⁴, are in the process of reshaping all areas of our living and working environments. Their influence goes so far that many researchers speak of almost "disruptive" effects. The Corona pandemic has given this development another significant boost.

Industrial production, road transport, communication, medicine and leisure are all affected.⁵ Technological changes lead to changes in user behaviour and business models, which in turn have an impact on the legal framework. Occasionally, the law seems to excessively restrict sensible developments, but often there is a lack of boundaries, so that politicians are called upon to quickly create new legal frameworks. In the debates conducted on this subject, law and ethics work closely together, for many of the problems at hand can also, and in some cases even primarily, be understood as ethical questions. There are now a large number of studies on this subject.⁶

Particular challenges arise in the digitalisation of the judiciary and the subsequent possible use of AI in the administration of justice and, in particular, the administration of justice. Approaches to this already existed 20 years ago. However, the area of the judiciary in particular is characterised by enormous forces of inertia throughout Europe, so that efforts to digitise and use AI do not yet appear to have made very much progress. In the legal sector, there is intense debate about "legal tech", and many such systems are already in use in legal practice. The courts, i.e. the judiciary in the narrower sense, are much more reticent. In Estonia, for example, a system based on AI is supposed to be able to decide on future legal disputes up to a value of €7000⁷. Something similar is being discussed in Germany, and AI is also being used in the USA, for example to assess the likelihood of recidivism in court.⁸

Justice as an area of application for artificial intelligence

The judiciary has some special features that distinguish it from other social subsystems. On the one hand, law is pronounced in the judiciary with sovereign power and thus sovereign power is exercised. The state, and thus also and especially the courts, are bound by fundamental rights (codified both nationally and at the European level). It is therefore not surprising that the judiciary is highly regulated throughout Europe. Court proceedings are strictly regulated in all European countries, so that the use of artificial intelligence would probably require a change in procedural rules in many cases.

A further problem is that procedural rules differ from country to country; the law is still predominantly nationally oriented, even if there are considerable signs of convergence within Europe. By contrast, technology, especially AI technology, is international. This argues in favour of also considering its normative containment and control from an international perspective and taking into account the experiences of other countries.

In criminal proceedings, AI can be used, for example, in pre-trial proceedings, where AI-supported virtual reality can be used to recreate a crime scene as desired. Another area of application of AI in proceedings is evidence: AI can be used to collect and evaluate comparative cases, it can determine probabilities and make decision proposals on this basis.⁹ In addition, there are classic approaches such as lie detectors,¹⁰ the use of which could be taken further on a new technical basis. It is obvious that such technologies are highly sensitive to fundamental rights.

Another field of application of artificial intelligence in the judiciary concerns the judicial decision itself. Supporting activities, for example in the collection and preparation of information, have already been mentioned. The pre-formulation of text parts up to entire texts is attractive. A major problem here is that it is difficult to draw the line between mere technical support and the transfer of decision-making power to machines.

From a lawyer's point of view, it seems possible to predict the behaviour of judges by evaluating their previous decision-making behaviour (so-called "predictive justice"). The ethical and legal issues involved are currently only slowly coming to the fore; however, it is noteworthy that in France, since 2019, a law exists that regulates some of the issues involved. It states, among other things, that the identity data of judges and members of the judiciary "may not be further used to evaluate, analyse, compare or predict their actual or suspected professional practices".¹¹

Finally, another field of application for AI in the justice system is the penal system. AI can help to psychologically analyse offenders in custody and to make behavioural predictions that can play a role in parole decisions, for example. As mentioned above, corresponding techniques are already being used in the USA.

Advantages and disadvantages of the use of artificial intelligence in the justice system

The new technologies obviously offer considerable advantages. Artificial intelligence could facilitate access to justice and considerably reduce the workload of judges. The use of machines could have a very positive effect on

the speed with which legal decisions are made. It even seems conceivable that, if they are programmed accordingly, machines will be able to make fairer decisions than humans.

However, this is confronted with considerable problems. The discussion so far has already shown that machines may tend to make prejudiced decision proposals or decisions, depending on the data with which they have been programmed or trained. A second problem is the lack of verifiability of machine decisions, especially when they are not expert systems of the traditional kind, but self-learning systems. The lack of transparency and thus lack of verifiability of such decisions that this refers to is hardly acceptable from the point of view of the rule of law. There must also be concern that the use of artificial intelligence could displace humans from the centre of the proceedings, or at least create this appearance. It is unclear what this could mean for the acceptance of judicial decisions by those subject to the law. Finally, the question of responsibility for erroneous judicial decisions based on machine suggestions or even generated directly by machines has not been sufficiently clarified.

It is clear that procedural law and also fundamental rights have so far prevented the use of artificial intelligence in proceedings beyond the mere provision of information; one need only think of the principle of the lawful judge (Article 101 (1) sentence 2 GG, Section 16 GVG), which clearly means a human judge. Difficult questions also arise with regard to the methodology of machine decision support and decision-making: do legal methods such as text interpretation and consequence consideration come into play here, or are the ways in which algorithms arrive at their decision proposals different? Obviously, the latter is the case. But what relevance may such decision-making procedures then have? ¹²

EU requirements

The European Union has also made considerable efforts in recent years to clarify the ethical and legal framework for the use of AI in Europe. One kind of kick-off was the work of the EU High Level Expert Group on AI (HLEG AI), the results of which were presented in 2019 and 2020.

The group was tasked with drafting workable and practical rules for the new world of AI in Europe. Already on 8 April 2019, the HLEG AI published its first proposals for trustworthy AI.¹³ The HLEG AI proposals also address the use of AI in the justice sector, but only briefly. The new EU White Paper on AI (dated 19.2.2020)¹⁴, which was formulated on the basis of the results of the HLEG AI, is also brief. Recently, some preliminary analyses have been added,

such as the very solid statement of the German Bar Association on the just mentioned AI White Paper of the EU Commission.¹⁵ Overall, however, the debate about the technical, ethical and legal limits of the use of AI in the judiciary still seems to be at an early stage, in which the aim is first to identify the relevant problems and to elicit initial approaches to solutions.

On December 1, 2021, the Commission adopted two proposals: 1) A proposal for a Regulation laying down rules on digital communication in judicial cooperation procedures in civil, commercial and criminal matters and 2) a proposal for a Directive combining the existing rules on judicial communication with the rules of the proposed Regulation.¹⁶ I believe it would be an excellent move if Mongolia could participate in these projects.

Summary

In summary, the following can be said:

The German judiciary has by and large coped well with the pandemic. This applies in particular to civil proceedings, where frequent use has been made of the possibility of videoconferencing provided for in section 128a of the Code of Civil Procedure. The situation is more difficult in criminal proceedings, where the principle of immediacy stands in the way of the use of new technical possibilities. Particularly where it is a matter of establishing the truth, practising lawyers still consider the physical presence of the accused and witnesses to be indispensable.

The pandemic has given a powerful boost to efforts to advance the digitization of justice. The use of artificial intelligence is also increasingly being discussed. Ultimately, however, there is agreement that people must remain at the centre of the legal process - as litigants, as defendants, or as judges. In the future, it will be a matter of discussing and advancing the digitalisation of justice, including the use of artificial intelligence, throughout Europe. The time of merely national solutions should also be over in procedural law.

¹ FAZ, 2.6.2021, p. 16.

² Roland Rechtsreport 2021. Attitudes of the population towards the German judicial system and extrajudicial conflict resolution, Institut für Demoskopie Allensbach, 2021.

³ The following comments are based on Prütting, *Anwaltsblatt* 2020, p. 287 f.

⁴ For the broad understanding of "artificial intelligence" chosen here, see <file:///C:/Users/strp039/AppData/Local/Temp/AIDefinitionpdf.pdf>.

⁵ On the fields of application of the new technologies in depth Armin Grunwald, *Der unterlegene Mensch. The Future of Humanity in the Face of Algorithms, Artificial Intelligence and Robots*, 2019, Part II.

⁶ Oliver Bendel (ed.), *Handbook of Machine Ethics*, 2019.

⁷ Dorothee Wildt, *Anwaltsblatt* 2020, 212.

⁸ Eric Hilgendorf, "Guilt is always beyond doubt"? Offene Fragen bei Tatsachenfeststellung und Beweis mit Hilfe "intelligenter" Maschinen, in: Thomas Fischer (ed.), *Beweis*, 2019, pp. 229 - 251 (240 ff.).

⁹ Hilgendorf, "Guilt is always beyond doubt"? , p. 248 f.

¹⁰ Hilgendorf, "Guilt is always beyond doubt"? p. 239 ff.

¹¹ Article 33 of the Judiciary Reform Act No. 2019-222 of 23 March 2019,
https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/article_jo/JORFARTI000038261761?r=83PcWEcDQf

¹² On this in more detail Hilgendorf, "Die Schuld ist immer zweifellos"? p. 249 ff.

¹³ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai..> The HLEG dealt with so-called "weak", i.e. domain-specific AI, not with "strong", human-like AI. This basic decision led to sharp disputes in the group on several occasions. In the end, the interesting but rather theoretical questions of strong AI were left out in order to be able to concentrate on the currently much more relevant practical questions of "weak" AI.

¹⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_de.pdf (see, for example, pp. 11, 14).

¹⁵ <file:///C:/Users/strp039/AppData/Local/Temp/dav-opinion-40-2020-to-ki-1.pdf>.

¹⁶ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/digitalisation-justice/digitalisation-cross-border-judicial-cooperation_en.

“МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХУВИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЭТГЭЛИЙН ЯВЦ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ” СЭДЭВТ ОЛОН УЛСЫН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХУРАЛД ОРОЛЦОГЧДООС ГАРГАСАН ЗӨВЛӨМЖ

2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр

Улаанбаатар хот

“Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Улаанбаатар хотын Шангри-Ла зочид буудлын “Их танхим”-д амжилттай зохион байгуулагдлаа. Тус олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд оролцогчид Монгол Улсад хувийн эрх зүйг хөгжүүлэх, шинэтгэл хийх чиглэлээр ойрын ба дунд хугацаанд дараах ажил, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж доорх чиглэлээр зөвлөмжийг гаргав.

Нэг. Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох

1.1. Хувийн эрх зүйн зохицуулалт бүхий салбар хуулиуд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хуулийн үзэл баримтлал, агуулга зарчим, эдийн засаг, бизнес, технологийн хөгжлийн өнөөгийн түвшин, өрхийн болон жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн онцлог, нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад бүрэн нийцэж байгаа эсэх, хуулийн давхардал, хийдэл, уялдааг судалж, цаашид боловсронгуй болгоход чиглэсэн цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх (УИХ, ХЗДХЯ);

1.2. Арилжаа эрхлэгч байгууллагын үйлд ажиллагааны эрх зүйн орчныг тодорхойлж буй Компаний тухай, Өрсөлдөөний тухай, Дампуурлын тухай зэрэг арилжааны эрх зүйд хамаарах хуулиудын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдалд цогц дүн шинжилгээ хийж, арилжааны эрх зүйг боловсронгуй болгон хөгжүүлэх зорилгоор бие даасан Арилжааны хуулийн төсөл боловсруулан Улсын Их Хурлаар батлуулах, (ХЗДХЯ);

1.3. Арилжааны эрх зүйн маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааг шуурхай, иргэдэд хүртээмжтэй, чирэгдэлгүй, мөнгө санхүүгийн хувьд хэмнэлттэй болгох, шүүхийн ачааллыг бууруулах зорилгоор арбитр болон эвлэрүүлэн зуучлах аргаар маргаан шийдвэрлэх боломжийг түлхүү ашиглах, эрх зүйн зохицуулалтын шинэлэг арга, хэлбэрийг судлан хэрэгжүүлэх замаар шүүхээс арилжааны хэрэг, маргааныг шуурхай шийдвэрлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, (УИХ, ХЗДХЯ, УДШ);

1.4. Дэлхий дахинд өнөөдөр тулгарч буй цар тахлын асуудал, цаашид үүсч болзошгүй бусад эрсдлийн үед хэрэг, маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааг тасралтгүй явуулах боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор шүүх хуралдааныг цахимжуулах ажлыг эрчимжүүлэх (ХЗДХЯ, УДШ);

1.5. Монгол Улсын олон улсын хувийн эрх зүйн харилцааны зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгож, орчин үеийн чиг хандлагад нийцүүлэх шаардлагад үндэслэн Олон улсын хувийн эрх зүйн тухай тусгайлсан хуулийг боловсруулах асуудлыг судлах (ХЗДХЯ, ГХЯ, ХЗҮХ);

1.6. Олон улсын хувийн эрх зүйн салбарт нэн тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлсны үндсэн дээр, тухайн салбарт үйлчилж буй олон улсын гэрээ конвенцыг судлах, шаардлагатай зарим гэрээнд нэгдэн орох ажлыг зохион байгуулах (ХЗДХЯ, ГХЯ);

1.7. Хувийн эрх зүйд хамаарах хууль тогтоомжийн эрэлт хэрэгцээ, хэрэгжилт, үр нөлөөг тодорхойлоход чиглэсэн эрх зүйн академик судалгааг тогтмол хийж байх (ХЗДХЯ, ХЗҮХ);

1.8. Хувийн эрх зүйн харилцааг нийтийн эрх зүйн аргаар зохицуулах, иргэний хэрэг маргааныг захиргааны болон бусад маргаантай адилтган авч үзэх хандлагыг өөрчлөх талаар шат дараатай арга хэмжээ авах. (ХЗДХЯ, УДШ)

Хоёр. Хувийн эрх зүйн сургалт, судалгааны чанар, үр дүнг дээшлүүлэх

2.1. Хууль зүйн их, дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрт хувийн эрх зүйн мэргэжлийн хичээлийн эзлэх хувийг 30-аас доошгүй хувиар тогтоох асуудлыг судалж шийдвэрлэх (ХЗДХЯ, БШУЯ);

2.2. Хувийн эрх зүйн салбарын эрдэмтэн, судлаачдын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг дэмжих, судалгааны тэтгэлэг олгох, судалгааны ажлын төслийг санхүүжүүлэх арга хэмжээг авах (ХЗДХЯ, БШУЯ);

2.3. Хуульчдын хууль хэрэглээний чадварыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн сургалт зохион байгуулах, (ХЗДХЯ, УДШ, ХЗҮХ);

2.4. Хууль зүйн их, дээд сургууль, төрийн ба төрийн бус байгууллагуудын оролцоо, дэмжлэгт тулгуурлан иргэдийн хувийн эрх зүйн боловсрол, мэдлэгийг дээшлүүлэх, эрх зүйн соёл, ухамсарыг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх. (ХЗДХЯ)

Гурав. Олон улсын хувийн эрх зүйн асуудлаар олон улсын байгууллага, бусад улстай хамтран ажиллах

3.1. Монгол Улсын хууль тогтоомжийг олон улсын хувийн эрх зүйн чиглэлээр Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийн үзэл санаанд нийцүүлэн боловсронгуй болгох ажлыг зохион байгуулах (ХЗДХЯ, ГХЯ);

3.2. Бусад улстай хувийн эрх зүйн талаар харилцан туслалцаа үзүүлэх, гэрээ нэмж байгуулах, олон улсын хувийн эрх зүйн чиглэлийн гэрээнд нэгдэн орох асуудлыг судалж шийдвэрлэх (ХЗДХЯ, ГХЯ);

3.3. Олон улсын хувийн эрх зүйд хамаарах асуудлаар Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдалд мониторинг хийж, голчлон анхаарах гэрээ, конвенцийг тодорхойлох, хэрэгжилтийг сайжруулахад шаардлагатай арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулж ажиллах (ХЗДХЯ, ГХЯ);

3.4. НҮБ-ын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комисс, Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурал зэрэг олон улсын байгууллагуудаас хэрэгжүүлж буй эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох үйл ажиллагаанд Монгол Улс идэвхтэй оролцох. (ХЗДХЯ, ГХЯ) Үүнд:

- Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох Ажлын 1 дүгээр хэсэг
- Арилжааны маргаан шийдвэрлэх ажиллагааг боловсронгуй болгох Ажлын 2 дугаар хэсэг
- Олон улсын хөрөнгө оруулалтын маргаан шийдвэрлэх ажиллагааг боловсронгуй болгох Ажлын 3 дугаар хэсэг
- Цахим худалдааны эрх зүйн зохицуулалтын Ажлын 4 дүгээр хэсэг
- Дампуурлын эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох Ажлын 5 дугаар хэсэг
- Барьцааны эрхэд хамаарах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох Ажлын 6 дугаар хэсэг

3.5. Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын хүрээнд хэрэгжиж буй төслүүдэд Монгол Улсын оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтран амьдрагч, хүүхдэд хамаарах гэрлэлтийн гэрээ, эцэг эх тогтоох асуудал, тээгч эхийн асуудал, шүүхийн харьяалал, шүүхийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх зэрэг сэдвээр олон улсын эрх зүй бүтээх үйл явцад монголын хуульч, судлаачид оролцох, хамтран ажиллах явдлыг хөхиүлэн дэмжих. (ХЗДХЯ, ГХЯ)

Зөвлөмжийн хүрээнд, аливаа хууль тогтоомжийг боловсруулан батлахдаа шинжлэх ухааны суурь судалгаанд тулгуурлан үзэл баримтлалаа боловсруулж, хуульчдыг бэлтгэх, хууль батлагдсаны дараа хэрэгжиж эхлэхтэй зэрэгцэн үүсэх эрх зүйн болон эдийн засгийн үр нөлөөг тооцоолох, иргэдийн ёс суртахууны хүмүүжил, төлөвшилд суурилсан эрх зүйн ухамсар, мэдлэгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж дүгнэлээ.

ОЛОН УЛСЫН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХУРАЛД ОРОЛЦОГЧИД

RECOMMENDATIONS BY THE PARTICIPANTS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE THEMED “MONGOLIA: THE PROCESS OF PRIVATE LAW REFORM AND ITS CHALLENGES”

16 December 2021

Ulaanbaatar City

An international conference themed “Mongolia: The Process of Private Law Reform and Its Challenges” was held successfully on 16 December 2021 at the Great Hall of the Shangri-La Hotel in Ulaanbaatar City. At the conference, 13 keynote speeches were presented and the participants issued the following recommendations, considering that the following measures shall be taken in the short and medium term for the development and reform of private law in Mongolia:

One. Development and modernization of legislations

- 1.1 To conduct researches on whether laws under the rules of private law are fully consistent with the concept and principles of the Constitution and Civil Code of Mongolia, the current development stage of economy, business and technology, the features of household or small and medium enterprises and the social needs; to study duplications, gaps and inconsistencies in the laws; to take comprehensive measures to modernize the laws (the Parliament, the Ministry of Justice and Home Affairs);
- 1.2 To conduct comprehensive analysis on current state of the implementations of commercial laws that constitute legal environment for the activities of commercial organizations, including the Company Law, Competition Law and Bankruptcy Law; with the aim of developing and modernizing the commercial law, to draft the Commercial Code and submit it to be adopted (the Ministry of Justice and Home Affairs);
- 1.3 To make commercial dispute resolution process expeditious as well as accessible, straightforward and financially efficient for citizens; to prioritize dispute resolution through arbitration and mediation in order to reduce the workloads of courts; to modernize legal environment for expeditious dispute resolution process of commercial cases and disputes in courts through research and implementation of innovative methods and forms of legal regulation (the Parliament, the Ministry of Justice and Home Affairs, the Supreme Court);

- 1.4 To intensify the efforts to digitalize court trials for the purpose of enabling continuity of dispute resolution process regardless of the circumstances related to the global pandemic and other potential risks (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Supreme Court);
- 1.5 To conduct studies on drafting of a specific law on private international law on the basis of the necessity to modernize the regulations related to private international law relations in Mongolia and adjust the same to modern trends (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Foreign Affairs, the National Legal Institution of Mongolia);
- 1.6 To identify the most urgent issues in the field of private international law and study international treaties and conventions that are applicable to such issues; to arrange for accessions to certain treaties (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Foreign Affairs)
- 1.7 To conduct, on a regular basis, academic legal researches to determine the necessity, implementation and impact of legislations pertaining to private law (the Ministry of Justice and Home Affairs, the National Legal Institution of Mongolia);
- 1.8 To take step-by-step measures to change the approach whereby private law relations are regulated through public law and the civil disputes are treated similar to administrative and other disputes (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Supreme Court).

Two. Improvement in quality and efficiency of private law courses and researches

- 2.1 To resolve, on the basis of researches, matters with respect to setting the minimum percentage of professional courses of private law in the curricula of law universities and institutes at no less than 30 percent (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Education and Science);
- 2.2 To take measures to support private law scholars and researchers in conducting analyses and researches, to provide research grants and to finance research projects (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Education and Science);
- 2.3 To organize trainings for lawyers to improve their skills related to application of legislation (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Supreme Court, the National Legal Institution of Mongolia);

- 2.4 To take measures that are aimed at improving citizens' education and knowledge of private law and raising their legal culture and awareness through the participation and support of law universities, institutes and governmental and non-governmental organizations (the Ministry of Justice and Home Affairs).

Three. Cooperation with international organizations and other countries with respect to private international law

- 3.1 To organize works related to modernizing the legislation of Mongolia in the spirit of consistencies with international treaties and conventions in the field of private international law to which Mongolia is a party (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Foreign Affairs);
- 3.2 To resolve, on the basis of researches, matters related to entering into mutual legal assistance agreements with other countries in the field of private law and acceding to treaties in the field of private international law (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Foreign Affairs);
- 3.3 To monitor the current state of implementations of international treaties and conventions in the field of private international law to which Mongolia is a party, to determine international treaties and conventions the implementations of which require closer attention; to develop action plans to improve implementations thereof (Ministry of Justice and Home Affairs, Ministry of Foreign Affairs);
- 3.4 Mongolia to actively engage in activities carried out by international organizations such as the United Nations Commission on International Trade Law and the Hague Conference on Private International Law for the modernization of legal regulation (Ministry of Justice and Home Affairs, Ministry of Foreign Affairs):
- Working Group I entrusted to modernize legal regulation on micro, small and medium enterprises;
 - Working Group II entrusted to modernize commercial dispute resolution process;
 - Working Group III entrusted to modernize international investment dispute resolution process;
 - Working Group IV on legal regulations of electronic commerce;
 - Working Group V entrusted to modernize legal regulations on bankruptcy;
 - Working Group VI entrusted to modernize legal regulation on security rights.

- 3.5 To improve Mongolia's participation in projects that are carried out within the framework of the Hague Conference on Private International Law; to encourage participation and cooperation of Mongolian lawyers and researchers in creation of international law on matters such as partnerships, family agreements involving children, parental identification, surrogate mothers, court jurisdiction and enforcement of court decisions (the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Foreign Affairs).

Within the framework of the recommendations, it was concluded that concepts of laws shall be based on scientific researches and potential legal and economic impacts that may arise in relation to training lawyers and enforcing the laws shall be calculated when drafting and approving the laws, and comprehensive measures that are aimed at improving citizens' legal awareness and knowledge shall be implemented on the basis of citizens' moral education.

PARTICIPANTS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE

ХУРЛЫН ФОТО МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсад орчин цагийн хууль зүйн алба үүсэж хөгжсөний 110 жилийн ойг тохиолдуулан тус яамнаас Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо, Дотоод хэргийн их сургуультай хамтран “Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Шангри-Ла зочид буудлын “Их танхим”-д зохион байгууллаа.

Хурлын үйл ажиллагааг нээж Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Х.Нямбаатар үг хэлэхдээ “110 жилийн хугацаанд Хууль зүй, дотоод хэргийн яам нь Монгол Улсад үе үеийн эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогыг хэрэгжүүлж хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хууль тогтоомжийн системчлэл, эрх зүйн сургалт, сурталчилгаа, дотоод хэргийн бодлогыг амжилттайгаар хэрэгжүүлж ирсэн. Өнгөрсөн 20 гаруй жилийн хугацаанд нийтийн эрх зүйн салбарт эрх зүйн шинэтгэл эрчимтэй явагдаж хууль, эрх зүйн орчин тодорхой хэмжээнд боловсронгуй болж байна.

Бид ойрын жилүүдэд өмнө хэрэгжүүлж ирсэн шинэтгэлийг гүнзгийрүүлэхийн зэрэгцээ хувийн эрх зүйн шинэтгэлд голлон анхаарлаа хандуулж ажиллахаар төлөвлөж байна. Түүнчлэн Хууль зүй, дотоод хэргийн яам нь “Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” зэрэг бодлогын баримт бичигт хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлэх чиглэлээр тодорхой зорилтыг тусгаж, “Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөр II”-ийг боловсруулж эхлээд байна.

Хувийн эрх зүйн салбарын шинэтгэлийн бодит үр дүн, улс орны эдийн засгийн хөгжилд үзүүлж буй нөлөөг шинжлэх ухааны үндэстэй тогтоох, хууль хоорондын уялдаа холбоо, системчлэл, хууль хэрэглээ, шүүхийн практикт дүн шинжилгээ хийх, хувийн эрх зүйн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлоход эрдэмтэн, судлаачдын оролцоо, байр суурь чухал ач холбогдолтой болохыг онцоллоо.

Хувийн эрх зүйн хууль тогтоомжийн өнөөгийн нөхцөл байдлын талаар Монгол Улсын Төрийн шагналт, шинжлэх ухааны гавьяат зүтгэлтэн, академич, МУИС-ийн Эмерит профессор, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын зөвлөх С.Нарангэрэл “Манай улс 1992 оныхоо Үндсэн хуулиар хувийн өмчийг болон иргэдийн хувиараа аж ахуй эрхлэх эрх чөлөө, гэрээний эрх чөлөөг хүлээн зөвшөөрсөн.

Ингээд ард иргэд өөрсдийнхөө авьяас чадвар, хөдөлмөр дээр үндэслэж янз бүрийн бизнес эрхэлж амьжиргаагаа дээшлүүлэх, түүнчлэн улс орны сан хөрөнгийг татвараар арвижуулах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг хийх зайлшгүй шаардлага үүссэн.

Монгол Улсад хувийн эрх зүйг хөгжүүлэх, энэ чиглэлд хуульчдыг бэлтгэх, хууль тогтоомжийг сайтар боловсруулж, УИХ-аар батлуулах, дэлхийн нийтийн энэ талын туршлагыг Монголд бий болгох зайлшгүй шаардлага үүссэн” гэв. Мөн тэрбээр “Монгол Улсад Хууль зүйн яам байгуулагдсаны 110 жилийн ойг тохиолдуулан өнөөдөр зохион байгуулж байгаа эрдэм шинжилгээний хурал ч үүнд чиглэгдэж байна” гэдгийг онцлов.

Олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд:

- *“Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэл: сорилт ба боломж”* сэдэвт илтгэлийг Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Х.Нямбаатар,

- *“Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын үйл ажиллагаа: Монгол Улсад хамаарах асуудал”* илтгэлийг Олон улсын хувийн эрх зүйн Гаагийн бага хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын атташе бөгөөд Нарийн бичгийн дарга нарын газрын хуулийн ахлах ажилтан Броди Варрен,

- *“Монгол улс дахь хувийн эрх зүйн судалгаа ба эрх зүйн динамик: чиг хандлагыг тодорхойлох нь”* илтгэлийг МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн захирал, хууль зүйн доктор, профессор Б.Амарсанаа,

- *“Хувийн эрх зүйн шинэтгэл ба иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа”* илтгэлийг Улсын дээд шүүхийн шүүгч П.Золзаяа,

- *“Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад дижитал хэлбэрээр шүүхэд маргаан шийдвэрлэж буй асуудал”* илтгэлийг Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Күүкминий Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор Пак Жон Вон,

- *“Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын иргэний хууль тогтоомжийн шинэчлэл: өнөөгийн байдал ба хөгжлийн чиг хандлага”* илтгэлийг Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Хууль тогтоомж, эрх зүйн мэдээллийн институтын тэргүүлэх судлаач, доктор Горячева Елена Васильевна,

- *“Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцооны бүхэллэг(нэгдмэл) байдлыг хангах нь”* илтгэлийг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын зөвлөх, Монгол Улсын Төрийн шагналт, Шинжлэх ухааны гавъяат зүтгэлтэн, Академич, Монгол Улсын Их Сургуулийн Эмерит профессор С.Нарангэрэл,

- *“Монгол Улс дахь олон улсын хувийн эрх зүйн хөгжил, боловсронгуй болгох асуудал”* илтгэлийг МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн дэд профессор, хууль зүйн доктор Э.Байгал,

- *“Оросын Холбооны Улс дахь нийгэмд тустай аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэлт ба хувийн эрх зүйн шинэтгэл”* илтгэлийг Оросын Холбооны Улсын Эрхүүгийн Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор Ульяна Борисовна Филатова,

- *“Япон Улсын арилжааны эрх зүйн хөгжил, түүний байр суурь ба онолын зарим асуудал”* илтгэлийг Япон Улсын Кюшүгийн Их Сургуулийн Хуулийн сургуулийн дэд захирал, профессор, хууль зүйн доктор Минору Токумото,

- *“Олон улсын худалдааны эрх зүйн комисс болон хууль тогтоомжийг уялдуулахын ашиг тус”* Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын Ази Номхон далайн бүсийн төвийн дарга Атида Коминдр,

- *“Жижиг, дунд үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүдийн төлбөрийн чадваргүй байдалд эрх зүйн зохицуулалтын талаар өгөх зөвлөмжүүд”* Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын хуульч Ли Янг Ин,

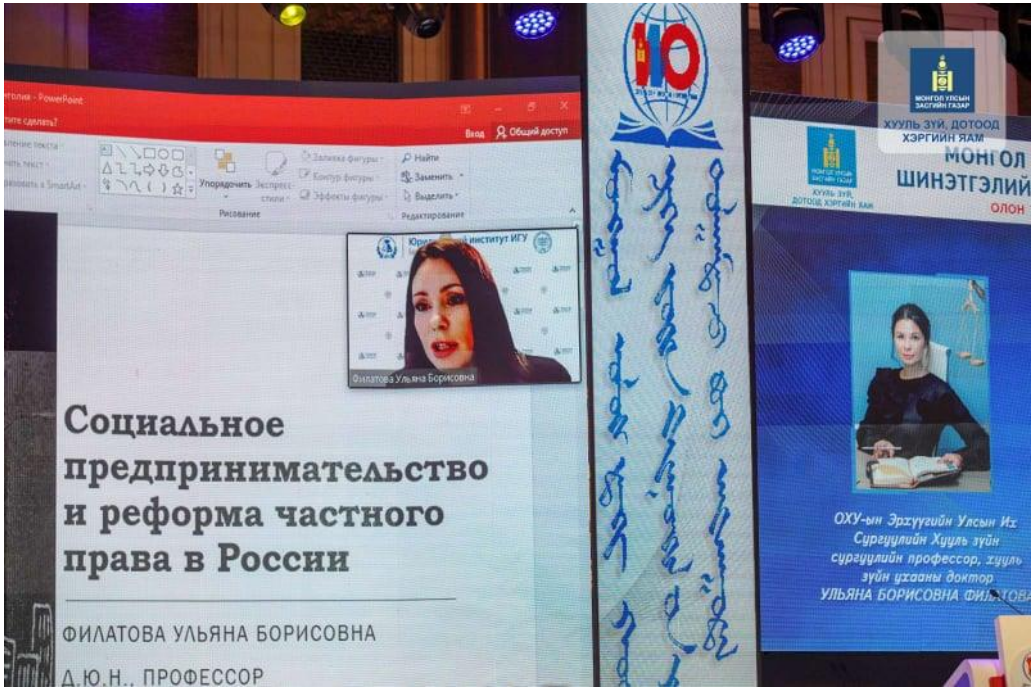
- “Хялбаршуулсан арбитрын талаарх зохицуулалт” илтгэлийг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын хуульч Ли Жай Сүн,

- “Шүүхийн цахимжуулалт” илтгэлийг Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Вюрцбург хотын Юлиус-Максимилианы Их Сургуулийн профессор, философийн доктор, хууль зүйн доктор Эрик Андреас Хилгендорф нар тус тус хэлэлцүүлээ.

“Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хуралд дотоод, гадаадын эрдэмтэн, судлаачид болон хувийн эрх зүйн салбарын мэргэжлийн холбоод, хууль зүйн их, дээд сургуулийн профессор багш, зочид төлөөлөгчид оролцсон. Тэд энэхүү хурал нь эрх зүйн шинэтгэлийн үйл явц, үр дүнг нэгтгэн дүгнэх, хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлэх, хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох, гадаад улс орнуудын эрх зүйн шинэтгэлийн сайн туршлагаас суралцах, нэвтрүүлэх чухал ач холбогдолтой, үр дүнтэй хурал боллоо гэж онцлов.

Хурлын үеэр Архивын ерөнхий газраас “Хууль зүй, дотоод хэргийн яам-110” сэдэвт архивын баримт, түүхэнд холбогдох хосгүй үнэт баримт, баримтат кино, гэрэл зургуудыг дэлгэж, нийтийн хүртээл болголоо.